

FAITHFUL MEN · ISANG AKLATAN NG MGA KLASIKONG
KRISTIYANO

Ang Biblia ni Dr. Ironside: Mga Tala at Sipi Mula sa mga Gilid ng Pahina

Dr. Ironside's Bible: Notes and Quotes from the Margins

H. A. Ironside

Isinalin sa Tagalog mula sa orihinal na Ingles

Faithful Men

PlymouthBrethren.org · KEE Philippine Missions

Orihinal na pamagat sa Ingles: *Dr. Ironside's Bible: Notes and Quotes from the Margins*, ni H. A. Ironside.

Orihinal na edisyon: Copyright 1955, Loizeaux Brothers, Neptune, New Jersey. Introduction by Dr. Herbert J. Pugmire.

Salin sa Tagalog, 2026. Ang mga sipi mula sa Kasulatan ay isinalin mula sa edisyong Ingles ng aklat na ito; ang mga talata ay maaaring basahin sa Ang Dating Biblia.

Faithful Men, mula sa PlymouthBrethren.org at KEE Philippine Missions. Libreng basahin at ibahagi; huwag ipagbili.

“Ang mga bagay na iyong narinig sa akin sa harap ng maraming saksi, ay ipagkatiwala mo sa mga taong tapat, na makapagtuturo naman sa iba.” (2 Timoteo 2:2)

Isang Kayamananang Inaasam

Sa kanyang talambuhay ng yumaong si Dr. H. A. Ironside, binanggit ni Dr. E. Schuyler English na ang paglalarawan ni Richard Bentley kay Bishop Pearson ay talagang bagay din kay Dr. Ironside: “Pati ang mismong alikabok ng kanyang mga sinulat ay ginto.”

Mapalad ako na napasakamay ko ang Bibliang ginamit ni Dr. Ironside sa loob ng maraming taon. Habang binabasa mo ang napakaraming tala na nakasulat dito, mapapansin mo na ang mga puna at paksang ito ay tunay ngang “alikabok ng ginto.”

Walang duda, isang kayamanan ang sariling Biblia ni Dr. H. A. Ironside. Sa unang pahina ng malaking kopyang ito ng Authorized Version ay nakasulat: “Presented by Saints at Boston (Arlington Heights) Mass., Oct. 14, 1925.” (Iyon ang ika-apatnapu’t siyam na kaarawan ni Dr. Ironside.)

Hindi ko malilimutan ang araw na naging akin ang Bibliang ito, ang pinakamamahal na pag-aari sa aking aklatan. Patapos na noon ang labingwalo’t kalahating taong paglilingkod ng tanyag na tagapagpaliwanag ng Kasulatan bilang Pastor ng Moody Memorial Church (at siyanga pala, iyon ang pinakamahabang panunungkulan ng isang pastor sa kilalang iglesyang ito). Libu-libong aklat ang nabasa ni Dr. Ironside sa buong buhay niya, at kahit daan-daang aklat na ang naibigay niya sa mga paaralan at sa mga nagsisikap na mangangaral, may humigit-kumulang apat na libong tomo pa ring kailangang ibaba mula sa mga istante ng kanyang silid-aralan at iimpake para ipadala sa Winona Lake, at iba pa. Bilang kanyang katuwang na pastor, naging personal kong kagalakan na gumugol ng ilang araw sa pagtulong sa kanya sa gawaing ito.

Isang araw, habang inaalis ko ang mga aklat sa isa sa mga bihirang gamiting bahagi ng istante, may nahawakan akong isang magandang lumang Biblia na balot ng alikabok at literal na nagkapira-piraso na sa sobrang gamit. Sa pabalat ay may nakaukit na gintong titik: “H. A. Ironside, Oakland, Calif.” Agad kong itinanong sa Pastor ang tungkol sa nakasulat na iyon.

“Oo,” sagot niya, “iyan ang Bibliang ginagamit ko sa pangangaral nang matanggap ko ang tawag na maging Pastor ng Moody Church. At ginamit ko rin iyan sa malaking bahagi ng paglilingkod na iyon.”

Dahil naging parang ama ko si Dr. Ironside, at siya ang aking bayani bilang tagapagpaliwanag ng Salita, naglakas-loob akong sabihin na pakaiingatan ko ang ganoong bagay kung magiging akin ito.

“Ano naman ang gagawin mo riyan?” tanong niya. Ang sagot ko, pakaiingatan ko ito bilang alaala ng aming pagsasama sa Salita bilang mag-ama. Kaya ibinigay niya ito sa akin. Hindi na kailangang sabihin pa na itinangi ko ang alaalang ito, at ipinaayos ko ang pagkakatahi nito sa mga manggagawa ng aklat. Ligtas na itong hawakan ngayon para pag-aralan. Ang hangad ko para sa aklat na ito ay maibahagi ko sa iba ang ilan sa kayamanang natagpuan dito.

Sinabi ng tanyag na makatang Ingles na si Matthew Arnold, “Ang tula ay siyang pinakamaganda, pinakatumatatak at pinakamabisang paraan ng pagsasabi ng mga bagay, kaya ito mahalaga.”

Marami sa atin ang halos nanghina na sa pagtitiis habang may mahal na kapatid na sumusubok gumamit ng tula sa pulpito. Pero naku, kapag tumitigil sandali si H.A.I. sa gitna ng

pagpapaliwanag niya ng Biblia at bumibigkas ng ilang taludtod na malumanay pero tiyak na tumatagos sa puso, para bang ang Panginoon Mismo ang nagsasalita.

Ganoon kalaki ang pagmamahal ni H.A.I., sa mensaheng may sukat at tugma kaya marami siyang isinulat na himno ng papuri. Sino ba sa mga ebanghelikong kapulungan ang hindi pa nakakarinig ng awiting “Overshadowed”? Tingnan natin ang isang saknong at ang koro:

*Kay lungkot sana ng aking buhay,
Kay dilim ng gabi’t araw ko,
Kung mukha ni Jesus ’di ko natatanaw
Na nagpapaliwanag sa pagod na mundo.*

*Koro: Nalililiman ako ng dakila Niyang pag-ibig,
Pag-ibig na walang hanggan, ’di nagbabago, dalisay,
Nalililiman ng dakila Niyang pag-ibig,
Akin ang kapahingahan, payapa at matibay;
Namatay Siya upang tubusin ako sa kasalanan,
Nabubuhay Siya upang ingatan ako araw-araw,
Nalililiman ako ng dakila Niyang pag-ibig,
Pag-ibig na nagpapaliwanag sa aking daan.*

Maraming tula sa Biblia ni H.A.I., may sulat-kamay at may idinikit sa mga unang pahina at sa mga gilid. Ang pagbasa sa ilan sa mga ito ay walang-wala kung ihahambing sa pakikinig sa mga ito mula mismo sa kanyang mga labi, na ngayon ay tahimik na habang hinihintay ang “mapalad na pag-asa”—pero kahit nakalimbag na lang, ang kanyang mga pinili ay nagpapakita kung anong uri ng tao siya!

Napakalaking pagpapala sa akin ang dati kong pakikisama kay Dr. Ironside. Tinanggap ko ang tawag na maging katuwang na pastor ng Moody Memorial Church noong Hunyo 1947, at doon nagsimula ang karanasan kong parang kay “Timoteo,” na ang mga marka ay hindi na mabubura sa aking buhay. Halimbawa, ang pag-upo sa likod niya habang nangangaral siya talata por talata ay parang pag-aaral na rin sa seminaryo. Laging nakagiginhawa ang pagsama sa kanya sa mga pinupuntahan niyang pangangaral. Gising na gising ang isip ko sa pag-iisip ng tanong sa teolohiya na baka hindi masagot ng “Matandang Apostol”; pero sa bilis ng sagot niya na sinisipi ang Kasulatan, napapanganga na lang ako. Anong pribilehiyo ang maupo sa paanan ng ganoong Gamaliel! Marami kaming kinaing magkasama—ibig kong sabihin, sabay kaming nagsimula pero hindi kailanman sabay natapos. Tapos na siya sa buong pagkain bago pa ako makapagsimula sa ikalawang putahe, at makakapagkuwento pa siya ng di-kukulangin sa tatlong magandang kuwento bago ko matapos ang aking panghimagas.

Napakadakilang tao si Dr. Ironside sa talino at sa espirituwalidad! Halos tuwing umaga, alas-siyete y medya, nasa silid-aralan na siya. Kasama sa araw niya ang pag-aaral ng Salita; pagsulat ng mga liham (sulat-kamay) sa mga misyonero, pagsulat ng mga artikulo para ilathala, mga manuskrito para sa mga aklat, mga programa sa radyo, mga pangangaral at pagtuturo, mga personal na pakikipag-usap, at maikling idlip pagkatapos ng tanghalian. Habang iniisip ko ang kakayahan niya, lalong parang imposible sa akin ang mga gawain niya. Pero nakita ko ang mga bagay na ito ng sarili kong mga mata.

Maraming propesor ng homiletika ang palaging ginugulo ng iisang tanong mula sa mga bagong nangangarap maging

mangangaral: “E paano po si H. A. Ironside, hindi naman niya ginagamit ang sistemang ito?” Totoo nga na tila may sariling tuntunin sa homiletika si H.A.I, na iba sa kay Spurgeon at kay Talmadge; pero nagbunga ba o hindi ang kanyang pangangaral? Isang araw, habang ipinagmamaneho ko ang mahal kong Pastor papunta sa isang pangangaral, binuksan ko ang usapan tungkol sa homiletika. Sa aming pag-uusap, binanggit ko ang mga pangalan ng mga propesor na itinuturing na pinakamahuhusay na guro sa larangan ng homiletika, at naghintay ako kung may sasabihin siya. Mayroon nga. May kislap sa kanyang mata nang sabihin niya, “Alam mo, kakaiba, pero marami sa mga taong ito na kayang magsabi kung paano, ay hindi naman nagawa iyon mismo.”

Kapag pinag-aralan mo ang Biblia ni H.A.I., makikita mo nang harapan na napakaikli at malinaw ng paraan niya ng pagpapaliwanag ng katotohanan, gaya halimbawa ng ilang sample ng kanyang mga balangkas at paksa na isinama sa “Suggestive Themes from H.A.I.’s Bible.”

Ilang sandali lang na pagbuklat sa kanyang Biblia ay mabilis nang maipapakita ang taimtim na pagmamahal ni H.A.I. sa Aklat, at pati ang paraan niya ng pagpapaliwanag dito. Siya na marahil ang pinakatanyag na tagapagtaguyod ng pagpapaliwanag na talata por talata sa ating henerasyon. At literal na libu-libong tupa ang dumagsa sa malaking Moody Church linggo-linggo sa loob ng mahigit labingwalong taon, dahil wala nang mas mainam na pastulan na matatagpuan saanman.

Ang paraan ni H.A.I. ng paglalagay ng marka sa Biblia ay kawili-wiling pag-aralan. Sa katunayan, ang lahat ng unang pahina ay punong-puno ng mga kasabihan, tula, diagram, halimbawa,

epitapyo, at pati mga titik na Intsik, na pinag-aaralan niya bilang libangan. Dito at doon, itinala niya ang ilan sa mga dakilang paksa ng Biblia, na nagpapakita ng kapangyarihan at bisa ng kanyang pangangaral. Pero marahil ang pinakamayamang bahagi ng kayamanan ay ang pagbasa sa kanyang mga piling puna na nakakalat sa humigit-kumulang isang libo't limandaang pahina ng Kasulatan, na isinulat niya sa mga gilid.

Ang aklat na ito ay naglalaman ng mga piling bahagi mula sa maraming tala sa gilid na matatagpuan sa bawat Aklat ng lumang Biblia ng dakilang tagapagpaliwanag. Kung itatapat ng mambabasa ang mga talang ito sa kabanata at talata, matatagpuan niya ang mapang papunta sa nakabaong kayamanan.

Herbert J. Pugmire, D.D., F.R.G.S.
Galilean Baptist Church
Dallas, Texas

Mga Tula Mula sa Unang mga Pahina

Sa Napakalaking Halaga

Pinili, tinubos, sa lugar ng mga anak,
Banal at walang kapintasan sa harap Niya,
Dati'y may sala, wasak, at ligaw;
Kahit ang liwanag ng presensiya Niya ay walang maipakita
Na kahit isang mantsa—hinugasang mas maputi pa sa
niyebe;
Pero, ah! sa napakalaking halaga!

Hindi kumikinang na hiyas, ni pilak at ginto,
Ni mga daigdig na puno ng yamang di-mabilang,
Ang sasapat sa ating pantubos.
Hindi, ang iglesya ng Diyos ay binili ng dugo
Ng banal at walang-dungis na Kordero ng Diyos;
Ito, ito ang napakamahal na halaga.

O kahanga-hangang katotohanan! Sa bawat dibdib
Itanim nawa ito nang malalim ng Espiritu ng Diyos,
At doon manatili sa Kanyang kapangyarihan,
Ipagkaloob Mo, O aming Diyos, na ang aming buhay dito sa
lupa
Ay maliwanag na magpakita ng mga katotohanang alam
namin,
Upang Ikaw ay maluwalhati.

M.A.S.

“Madalas akong matuksong takasan ang aking gawain
Pero ang Kakaibang Taong iyon sa Krus

Ang humaharang sa aking daan at pumipigil sa akin.”

Terrell

“Mapangahas na kawalang-pananampalataya; mamutla ka at mamatay.

Sa ilalim ng batong ito, apat na sanggol ang natutulog;
Sabihin mo, sila ba’y ligaw o ligtas?

Kung ang kamatayan ay dahil sa kasalanan, nagkasala sila,
kaya narito sila,

Kung ang Langit ay dahil sa gawa, sa Langit ay hindi sila
makikita,

Pangangatwiran, ah, kay sama mo!

Bumaling sa banal na pahina ng Biblia, at ang buhol ay
kalag na.

Namatay sila, sapagkat nagkasala si Adan;
Nabubuhay sila, sapagkat namatay si Jesus.”

Epitapyo sa lapida ng apat na bata, sa
bakuran ng St. Andrews Church, Scotland

May Tinig akong naririnig na hindi mo naririnig,
Na nagsasabing hindi ako dapat manatili.

May Kamay akong nakikita na hindi mo nakikita,
Na kumakaway sa aking lumisan na.

Minsan ay nararamdaman kong manipis na ang sinulid ng
buhay

At malapit nang matapos ang aking pagpapagal,
Kaya lalong lumalambot ang aking puso sa ibang puso,
Maikli na ang panahon.

D. M. Clark

Ang mga Kamay ni Cristo

*“Ang mga kamay ni Cristo ay tila napakarupok
Sapagkat binutas sila ng pako;
Pero sila lamang ang makararating sa langit sa wakas
Na mahigpit na hawak ng marupok at sugatang mga
Kamay na iyon.”*

J. R. Moreland

Ang sumusunod ay nakadikit sa gilid ng Biblia ni H.A.I. sa tabi ng Roma 6:16—“Pagsunod”

*Gawin Mo akong bihag, Panginoon,
At ako’y magiging malaya;
Pilitin Mo akong isuko ang aking tabak,
At ako’y magiging mananagumpay.
Lumulubog ako sa mga pangamba ng buhay
Kapag mag-isa akong nakatayo;
Ikulong Mo ako sa Iyong mga bisig,
At magiging malakas ang aking kamay.

Ang aking kalooban ay hindi tunay na akin
Hangga’t hindi Mo ito ginagawang Iyo;
Kung nais nitong maabot ang trono ng hari
Kailangan nitong isuko ang korona nito:
Nananatili lamang itong di-yumuyuko
Sa gitna ng nagbabanggaang alitan
Kapag sa Iyong dibdib ito ay sumandal,
At sa Iyo natagpuan ang kanyang buhay.*

George Matheson

“Sinumang nakadama ng Espiritu ng Kataas-taasan
Ay hindi malilito, ni magdududa sa Kanya, ni magkakaila.
Oo, sa iisang tinig, O sanlibutan, ikaw na nagkakaila,
Tumayo ka sa panig na iyan, sapagkat sa PANIG NA ITO
ako.”

Mga manggagawa ng Diyos! O, huwag panghinaan ng loob,
Kundi alamin kung ano ang Diyos;
At sa pinakamadilim na larangan ng labanan
Malalaman mo kung saan ka dapat tumama.

Tatlong ulit na pinagpala ang binigyan
Ng pakiramdam na nakapagsasabi
Na ang Diyos ay nasa larangan kahit Siya
Ay pinakahindi nakikita.

Pinagpala rin ang nakauunawa
Kung saan naroon ang tunay na tama,
At naglalakas-loob na pumanig sa tila
Mali sa nakapiring na mata ng tao.

Kaya matutong balewalain ang papuri ng tao,
At matutong matalo kasama ng Diyos;
Sapagkat napanalunan ni Jesus ang sanlibutan sa
pamamagitan ng kahihyan,
At inaanyayahan ka sa Kanyang daan.

Yamang kaya Niyang humabi ng walang-hanggang
kaluwalhatian,
Mula sa itinuturing ng tao na kahihyan,
Sa sarili Niyang sanlibutan, kontento Siya
Na maglaro ng larong mukhang talo.

“Huwag kang magtaka na si Cristo sa kaluwalhatian
Ang nakabihag sa kaibuturan ng aking puso,
Hindi isang Bituin na nagpapasaya sa aking dilim
Kundi isang liwanag na higit pa sa araw.
Nakita ko na ang mukha ni Jesus,
Huwag mo nang sabihin sa akin ang anumang iba,
Narinig ko na ang tinig ni Jesus,
Lubos nang nasisiyahan ang aking kaluluwa.
Sa ningning ng kaluwalhatian,
Una kong nakita ang Kanyang pinagpalang mukha,
At magpakailanman ang kaluwalhati nang iyon
Ang magiging tahanan ko, ang aking tirahan.”

“Ah! hindi ko na gaanong iisipin, kapag tapos na ang
paglalakbay,
Ang mga pasanin at dalamhating kinatakutan ko at binata
—

Malilimutan na silang lahat pagpasok ko sa pinto.
Taglay ang liwanag na iyon sa aking mukha, at ang awit na
iyon sa aking tainga,
Kay liit na ng pagpansin ko sa mga nakaraang problema at
takot,
Habang ang aking alpa ay tumutugtog ng musikang
matagal ko nang inaasam.”

“Kapag ako’y naghihingalo, kay saya ko
Na ang ilawan ng aking buhay ay nagliyab nang buo para
sa Iyo;
Hindi ko pagsisisihan ang anumang ibinigay ko,
Pera man o panahon, upang mailigtas ang isang
makasalanan.
Hindi ko na aalalahanin na ang daan ay naging baku-bako;

Na ang Iyong pinagpalang mga paa ang nanguna sa akin
ay sapat na;
Kapag ako'y naghihinala, kay saya ko
Na ang ilawan ng aking buhay ay nagliyab nang buo para
sa Iyo."

Mahal Sila ng Diyos

O, sana kapag nagtatagpo't naghihiwalay ang mga
Cristiano,
Ang mga salitang ito'y nakaukit sa bawat puso—
"Mahal sila ng Diyos!"
Gaano man sila katigas ang ulo at kamangmang,
Titingnan natin sila nang may mapagmahal na mata—
"Mahal sila ng Diyos!"

O, kahanga-hanga!—sa Walang Hanggan
Mahal tulad ng sarili Niyang minamahal na Anak;
Mas mahal kay Jesus kaysa sa Kanyang dugo,
Mahal tulad ng tirahan ng Espiritu—
"Mahal sila ng Diyos!"

Kapag natutukso tayong gumanti ng sakit sa sakit,
Paano pipigilan ng kaisipang ito ang ating mga salita,
"Mahal sila ng Diyos!"

Kapag pinipilit tayo ng katotohanan na makipagtalo,
Anong pag-ibig ang dapat humalo sa lahat ng ating
pakikipaglaban!

"Mahal sila ng Diyos."

Kapag iiwasan nila ang buhay ng manlalakbay
Para sa walang-kabuluhang sanlibutang ito, huwag silang
kalimutan,
Kundi bawiin sila sa pag-ibig at panalangin;

Hindi sila kailanman magiging masaya roon,
Kung mahal sila ng Diyos.

Doon ba tayo magiging magkalapit, magkamahal,
Pero dito ay malayo at malamig sa isa't isa—
Lahat ay mahal ng Diyos?
Pinahihirapan ng iisang alalahanin at pagpapagal,
Sumasandal tayo sa iisang tapat na Dibdib,
Nagmamadali tayo sa iisang kapahingahan;
Paano tayo makapagtitiis o makagagawa nang sapat para
sa kanila
Na mahal na mahal ng Diyos!

“Pumapasok ako sa kaluwalhatian kahit ngayon pa lang
Kung saan wala nang anyo at salita
Sapagkat ang kagalakang higit sa salita, O Panginoon, ay
Ikaw,
At ang ligayang higit sa isipan.”

Mga Sipi Mula sa Unang mga Pahina

“Tandaan mo, kaya kang paderan ng diyablo sa paligid,
pero hindi ka niya kayang bubungan.”

—Hudson Taylor kay Dan Crawford.

“Kung kailangan mong sabihin ang nasa isip mo, isipin mo
kung paano mo ito sasabihin.”

“Ang Diyos ay kapalit ng lahat ng bagay, pero walang
anumang maaaring ipalit sa Diyos.”

“Ang Ebanghelyo ni Cristo, kapag narinig na minsan, ay
laging Ebanghelyong narinig na. Wala nang

makapagbabago niyon.”

—Alexander MacLaren.

“Deus Meus mea omnia.” Motto ni Francis d’Assisi

“Noong ako’y mayaman, nasa lahat ng bagay ang Diyos para sa akin; ngayong mahirap ako, nasa Diyos ang lahat para sa akin.”

—Patotoo ng isang negosyanteng nalugi.

“Hindi ako magbibigay ng halaga sa anumang mayroon ako o maaaring magkaroon ako maliban kung may kinalaman ito sa kaharian ni Cristo.”

—David Livingstone.

May kahanga-hangang mga bagay na gustong ipakita ang Diyos kung makakakuha lang Siya ng mga lalagyang pang-eksibit.

“Binata, makinig ka sa tinig ng isang nagkaroon ng kaunting katanyagan sa mundo, at malapit nang humarap sa kanyang Maylalang: Basahin mo ang Biblia araw-araw ng iyong buhay.”

—Samuel Johnson, habang naghihingalo, sa isang binatang dumalaw sa kanya.

“Nasa lugar ako kung saan hinihingi ng budhi at ng Diyos na sabihin ko ang katotohanan; at sasabihin ko ito: tutulan man ito ng sinumang may gusto.”

—John Knox sa pulpito ng St. Giles.

Ilang Paksang Mungkahi Mula sa Biblia ni H.A.I.

Mga Panalangin ni Pablo

1. Panalangin para sa kaalaman. Efeso 1:17.
2. Panalangin para sa kapangyarihan. Efeso 3:14.
3. Panalangin na may pitong kahilingan. Colosas 1:9-11.
4. Panalangin para sa matalas na pang-unawa at mga bunga ng katuwiran sa mananampalataya. Filipos 1:9-11.

Ang Mapalad na Pag-asang Iyon—Tito 2:13.

Isang masayang pag-asa dahil—

- Si Cristo Mismo ay babalik.
- Ang unang Pagkabuhay na muli at ang pagbabago ng mga buhay pa.
- Ang pagtubos sa katawan.
- Gagantimpalaan ang mananampalataya.
- Pagpapalain ang lupa.

Ang mga Babae sa Apocalipsis

- Apat sila—kumakatawan sa mga pangkat ng tao. Jezebel—Ang sistemang papal.
- Babaeng nadaramtan ng araw—Ang Israel na pinagkalooban ng buong kapamahalaan.
- Babilonia—ang dakilang patutot—Ang tiwaling iglesya sa hinaharap pagkatapos ng pagbabalik ng Panginoon para sa Kanyang sarili.

- Kasintahang babae ng Kordero—Ang Iglesya na niluwalhati sa langit.

Kaligtasan mula simula hanggang wakas. Tito 3:7

Pagbabago ng ugali, hindi kaligtasan. Mga Hukom 17, 18

Ang paghahayag ng pag-agaw. 1 Tesalonica 4.

Sama-samang Pag-aaral ng Biblia

10 tanong tungkol sa isang kabanata.

Kaalaman

1. Pangunahing paksa?
2. Mga pangunahing aral?
3. Pinakamagandang talata?
4. Mga pangunahing tauhan?
5. Itinuturo tungkol kay Cristo?

Pagsasabuhay

1. Halimbawang dapat tularan?
2. Pagkakamaling dapat iwasan?
3. Utos na dapat sundin?
4. Pangakong dapat panghawakan?
5. Panalanging dapat ulitin?

Mga Prinsipyo sa Pagpapaliwanag ng Hula

1. Pagkilala sa Makahulang Katangian ng Biblia. Hamon ni Jehova—mga bagay na darating—Isaias 41:21-23.
Israel, saksi ni Jehova—Isaias 43:8-12.
2. Pagkilala sa pagkakaisa ng makahulang Salita—
2 Pedro 2:16-20; Isaias 34:16.
3. Pinagbubukod ang literal at ang simboliko.
Ang nakaraang hula ay literal na natupad—ganoon din ang sa hinaharap.
Kung simboliko, malinaw itong ipinapakita.
4. Tatlong pangkat ng sangkatauhan.
Mga Judio, mga Gentil, Iglesya, 1 Corinto 10:32.

Mga Tala Mula sa mga Gilid ng Biblia ni H.A.I.

Genesis

Ang Aklat ng mga Simula.

Ang punlaan ng Biblia. Bawat doktrinang inilahad pagkatapos ay makikita na bilang binhi sa Aklat na ito. Nagsasalaysay ng Paglikha ng lahi, Pagbagsak, at Pagbabagong-buhay. Pansinin: Iba ang paglikha sa paggawa. Tatlo ang paglikha. Lumikha ang Diyos—ng materya t. i, ng buhay (kaluluwa) t. 20, 21, ng tao (espiritu) t. 27. Walang daan mula sa isa patungo sa isa.

1:1 Ang orihinal na paglikha—na sakdal noon pero bumagsak sa kaguluhan.

1:11 Ayon sa *kanyang uri*—sa mundo ng halaman at ng hayop. Walang puwang para sa tinatawag na ebolusyon.

1:26 Ang larawan ay pagkatawan. Ang *wangis* ay pagkatao.

1:27 Ang tao ay hindi nag-ebolb mula sa mas mababang anyo, kundi natatanging nilikha.

2:10 Ang ilog ng Eden. Ihambing sa ilog ng Apocalipsis

22. Kapag nagpapahinga ang Diyos, may ilog na umaagos!

3:1 Pinagdududahan ang Salita ng Diyos.

3:3 Dinaragdagan ang Salita ng Diyos.

3:4 Ikinakaila ang Salita ng Diyos.

3:6 Sinusuway ang Salita ng Diyos. Pita ng laman, pita ng mata, kapalaluan sa buhay.

3:9 Ang unang tanong sa Lumang Tipan. Tingnan ang Mateo 2:2.

4:3-4 Ang dalawang relihiyon lamang.

4:20-22 Pansinin kung paanong ang sining, agham at kalakal ay pawang nagsimula sa pamilya ni Cain.

5:2 Pansinin—Tatlong pangalan ang ibinigay sa ina ng lahi: *Adan*—Kinikilala ang pagkaulo ng lalaki. Nakikita siya sa kanya. *Isha*—Babae. Ang lugar niya sa kalikasan. *Eva*— Buhay. Ang pangalang ibinigay sa kanya sa pananampalataya pagkatapos ng pagkahulog, at ng pangako ng buhay.

5:21 (Musalem) *Kapag namatay siya, ipadadala ito, ibig sabihin, ang baha.* Pansinin na nabuhay siya hanggang sa taon ng baha.

6:11 *Kung paano noong mga araw ni Noe*—Muling pupunuin ng kasamaan at karahasan ang lupa sa panahon ng wakas, bago mismo mahayag ang Anak ng Tao.

8:20 Nagsisimula ang Dispensasyon ng Pamamahala.

9:6 Ang parusang kamatayan ay itinatag ng Diyos.

9:21-22 Inilagay siya sa kapamahalaan bilang unang pinuno sa lupa: hindi niya napamahalaan ang sarili.

10:8-10 Ang Dakilang Tumalikod. Mangangaso ng kaluluwa ng tao—Nagtatag ng pagsamba sa diyus-diyosan sa Babilonia.

10:22 Mula sa liping ito si Job (Uz).

11:4 Simula ng Babilonia. Ang unang “skyscraper.”

11:31—12:1 Pansinin mula sa talumpati ni Esteban sa Mga Gawa 7, na nauna na ang tawag kay Abram na umalis bago ang paglipat na ito ng pamilya.

12:7 Ang tipan tungkol sa lupain ay hindi kailanman binawi.

Tingnan ang kab. 13:14. 12:10 Ang pagsubok sa pananampalataya: ang pagkabigo ni Abraham.

12:11 Isang makasalanang kasunduan—Maling simula. Tingnan ang kab. 20:13.

14:4 Labintatlo—ang bilang ng paghihimagsik o kaguluhan.

14:13-16 Ang taong nakahiwalay ang siyang makatutulong sa kapatid niyang nasabit. Unang beses na ginamit sa Kasulatan ang salitang Hebreo.

15:6 *Sumampalataya (Nag-Amen)* ito ang unang gamit ng *Amen* sa Biblia. Pag-aaring-ganap sa pananampalataya—Roma 4.

16:1 Ang pakana ng laman.

17:4 Ang Tipan, buong inihayag.

17:8 Kasama sa Tipan ang pag-aari ng lupain. Kab. 24:7.

20:2 Ang hindi hinatulang kasalanan noong una, inulit. 0:6 Anong awa!

20:9 Anong saway sa isang taong may pananampalataya mula sa isang Filisteo!

20:12 Ang kalahating katotohanan ay buong kasinungalingan.

21:1 Natupad ang pangako *gaya ng Kanyang sinabi*.

21:21 Ang laman, nakipag-isa sa sanlibutan.

22:1 Tukso at subok—o pagsubok, iisang salita lang lahat.

22:6-8 Ang Ama at ang Anak ay pumunta *silang dalawa nang magkasama* sa lugar kung saan inihandog ni Cristo ang Kanyang sarili!

22:12 Iniligtas ng Diyos ang puso ng amang iyon sa kirot na hindi Niya iniligtas ang sarili Niyang puso.

23:2 Ang pagkamatay ng Ina—sa dispensasyon, ang pagsasantabi sa Israel pagkatapos ng Krus.

24 Ang pagtawag sa Kasintahang Babae—sa dispensasyon, ang pagtawag palabas sa Iglesya. Ang lingkod na hindi pinangalanan ay larawan ng Espiritu Santo na hindi nagsasalita mula sa sarili o tungkol sa sarili, at naghahanap ng kasintahang babae sa malayong lupain para sa anak.

24:11-15 Natagpuan ang kasintahang babae sa balon—ang tubig ng Salita.

24:15 *Habang sila’y nagsasalita pa, Ako’y makikinig.*

24:22 Ang paunang tanda ng magiging kanya pagdating ng panahon bilang kasintahang babae ng anak.

24:58 Ang pasya ng kasintahang babae—“matibay na layunin ng puso.”

25:1 Sa dispensasyon, ang pagpapanumbalik sa makalupang bayan—Isang bansang ipinanganak sa isang araw.

25:5 Ang anak na itinaas.

26:7 Ang pagkabigo ng ama, naulit sa anak.

26:18 Pagbabalik sa mga unang prinsipyo.

27:1 Ang kalagayan niyang espirituwal ay naaninag sa katawan!

27:12 Mas inaalala kung ano ang magiging tingin sa kanya kaysa kung ano talaga siya!

27:20 Anong pagkukunwari!

27:27-29 Hindi ito ang pagpapala kay Abraham. Tingnan ang kab. 28:3-4.

28:3-4 Ang pagpapala kay Abraham ay pinagtibay kay Jacob nang walang daya o pakana ng tao.

28:13-14 Ang tipan tungkol sa lupain ay pinagtibay kay Jacob.

28:20 Nakikipagtawaran sa Diyos. Hindi pa niya nauunawaan ang biyaya ng Panginoon.

30:37-43 Makalamang pakana. Walang-saysay na pakana. Natutupad pa rin ang mga plano ng Diyos.

31:29 *Wala kang anumang kapangyarihan laban sa akin, malibang ibinigay ito sa iyo mula sa langit.*

31:40 Tunay na paglilingkod ng pastol.

32:20 Patahimikin siya—literal, “Takpan ang kanyang mukha.” Ganyan ang ginagawa ng mga makasalanang—na batid ang kanilang sala—sinisikap nilang takpan ang mukha ng Diyos—para hindi Niya makita ang kanilang mga kasalanan.

32:24-26 Ang di-nakikitang kabuno—dinudurog ang lakas ng likas na tao. Kapag hindi na makapagpumiglas si Jacob, *kumakapit* siya sa Isang nagpawalang-saysay sa kanyang lakas.

33:13-14 Ang tunay na puso ng pastol. Tingnan ang kab. 31:40.

35:2-3 Isang bagong simula.

35:11 Ang tipan kay Abraham, binago kay Jacob.

37:3 Ang minamahal ng ama.

37:5-10 Kinamuhian dahil sa pagpapatotoo niya laban sa masasamang gawa ng kanyang mga kapatid ayon sa laman—para itaas bilang ulo at panginoon pagdating ng takdang panahon.

37:14 Mula sa Hebron (“Pakikipag-isa”) para hanapin ang mga naligaw niyang kapatid.

37:20-28 Itinakwil at ipinagbili. Ibinigay sa kamatayan, sa larawan.

39:7 Ang pagtukso kay Jose.

39:13-15 Si Jose, pinaratangan nang walang katotohanan.

40 Ang dalawang relihiyon lamang. Ang panaginip ng kaligtasan. Ang panaginip ng paghatol.

41:45 Zaphnath-paaneah—sa Heb. “Tagapagligtas ng sanlibutan.”

41:55 *Pumunta kayo kay Jose*. Wala nang ibang pangalan.

42:11 Hindi sila mga espiya, pero hindi rin sila mga taong “tapat.” Tingnan ang kab. 44:16.

42:21 Sa wakas, kumilos ang budhi.

42:28 “Ginagawa tayong lahat na duwag ng budhi.”

42:36 [huling bahagi] Hindi kailanman naging mas maliwanag ang kapalaran ni Jacob kaysa sa mismong panahong ito!

43:9 Pansinin ang pagbabagong naganap kay Juda—ang mismong nagbenta noon kay Jose.

43:18 Natakot, gayong biyaya na ang ipapakita sa kanila.

44:12 Ang kopa sa sako ni Benjamin! Ang pinakamabuti sa kanila, nasa ilalim ng hatol.

44:16 Hindi na nila sinasabing “Kami’y tapat na mga tao.”

45:3-4 Ang paghahayag sa itinakwil bilang tagapagligtas.

47:9 Mahabang buhay para sa sarili; maikling buhay para sa Diyos.

48:1 Ang unang pagbanggit sa sakit sa Biblia.

48:14 Ang ikalawa, inuna sa pamamagitan ng krus.

49:3 Ang panganay ayon sa laman, isinantabi. Kay Jose ibinigay ang kanyang lugar.

50:15-18 Kay liit ng tiwala nila sa kanya—dahil hindi nila kilala ang pag-ibig ng kanyang puso!

50:25 Ang mga buto ni Jose. Exodo 13:19.

50:26 [huling bahagi] Ito lang ang maibibigay ng mundong ito sa huli—at angkop na panimula sa Aklat ng Exodo na nagsisimula sa Egipto bilang lupain ng pagkaalipin at kamatayan, na may hatol na nakabitin sa lahat. Pansinin na dinala ng Israel ang mga buto ni Jose nang umalis sila papuntang Canaan.

Exodo

Ang aklat ng Pagtubos—Sa larawan ay ipinapakita ang paraan ng Diyos sa pagliligtas sa Kanyang bayan mula sa hatol, mula sa kapangyarihan ng kasalanan at mula sa kasalukuyang masamang sanlibutang ito—Tingnan ang 1 Corinto 5:7, 8; Roma 6, at iba pa; Galacia 1:4.

Pagkaalipin at kahirapan bago ang pagtubos. Mga Bahagi: Kasaysayan, kabanata 1–24; Tabernakulo, kabanata 25–40; may pagitan, kabanata 32–34. Pagtubos sa dugo, kabanata 1–12; Pagtubos sa kapangyarihan, kabanata 13–18.

Pagkawasak—kabanata 1–11.

Pagtubos—kabanata 12–19.

Pananagutan—kabanata 20–24.

Kaugnayan—kabanata 25–40.

Si Faraon ay kapwa diyos at hari: larawan ni Satanas: ang taksil na haring hindi kilala si Jesus gaya ng hindi pagkakilala ni Faraon kay Jose.—2 Corinto 11:14. Si Faraon, ang Araw—pero hindi kayang palayasin ang dilim. Tinawag sa Ezekiel 29:3 na *ang malaking dragon*.

1 Egipto: larawan ng kasalukuyang masamang sanlibutang ito—lupain ng kamatayan, pagkaalipin, kapighatian, kadiliman, at hatol. Ang lupain ni Ham—maitim, sunog sa araw, pinadilim ng liwanag.

2 Moises: ang tagapagligtas. Larawan ng Isang Darating: Deuteronomio 18:18, propeta, tagapagligtas, pastol, tagapamagitan, tagapagbigay ng kautusan, hari, pinakamaamo sa mga tao—“Ako’y maamo.”

2:5 Ang Diyos sa Kanyang pagkalinga ang naglagay kay Moises sa palasyo ni Faraon. Pananampalataya naman, nang lumaon, ang naglabas sa kanya roon.

2:9 Ang salita ng Panginoon sa bawat magulang na Cristiano. 1 Tesalonica 2:7.

2:11 Unang sinubukan ni Moises na iligtas ang kanyang bayan sa makalamang paraan.

2:12 Hindi paraan ng Diyos ang iligtas ang Israel sa pagpatay sa mga Egipcio nang isa-isa. Gagawa Siya ng ganap na paghihiwalay sa sarili Niyang paraan. Ganoon din ngayon, hindi Siya nagliligtas sa pag-alis ng isang kasalanan pagkatapos ng isa pa, kundi sa ganap na pag-aayos nang minsanan.

2:15 Hinayaan ng Diyos na makamit ni Moises ang lahat ng maibibigay ng mundo, pero iyon ay upang maisuko niya ito alang-alang sa Kanya. Hebreo 11:24-28.

2:19 Mukha siyang Egipcio—na nagpapaalala sa atin sa Kanya na dumating sa wangis ng makasalanang laman.

3:7 Mga dalamhating nakita, narinig, at nalaman.

3:14

Diyos lamang ang makapagsasalita nang ganito. 20 beses sa Ebanghelyo ni Juan, sinabi ni Jesus ang AKO NGA.

4:2 Hindi kailanman ginamit ang tungkod para sa pansariling dahilan. Hindi gagamitin ni Cristo ang Kanyang kapamahalaan para lang sa Kanyang sarili.

4:4 Sa pagbangon ng Panginoon mula sa mga patay, binawi Niya ang tungkod: pinawalang-bisa Niya ang kapangyarihan ni Satanas.

4:7 Ang kamay na may ketong—ang Malinis ay nangako sa Kanyang sarili na gawin ang nasa Kanyang puso—na gawing kasalanan. Ang kamay na nilinis ay nagsasalita ng pagkabuhay na muli. Tingnan ang Awit 74:11; Juan 17:4.

4:9 Ang ikatlong tanda—tubig na naging dugo—tanda lalo na para sa mga hindi sumasampalataya—puro hatol—walang biyaya rito. Hindi na ngayon *upang sila’y sumampalataya kundi kung hindi sila sasampalataya*. Ihambing sa Hebreo 6:7, 8.

4:10-14 Ang pag-urong ng laman ay maaaring maging hadlang na kasinlaki ng pagkapangahas ng laman. Ihambing ang pagtawag kay Moises sa pagtawag kay Jeremias. Kapwa sila mababang-loob—kapwa walang tiwala sa sarili— kapwa nagdahilan—kapwa kinailangang matutunan na ang kapangyarihan ay sa Diyos.

6:6-8 Ang pitong “gagawin Ko” ng Diyos

12 Pagtubos sa dugo, larawan ng kaligtasan mula sa sala at hatol ng kasalanan.

12:2 Isang bagong simula. Binura ang lahat ng nakaraan.

12:3 Isang kordero.

12:4 Ang kordero. (Natanong mo na ba ang iyong kapitbahay?)

12:5 Ang inyong kordero. Pansinin na ang mahalagang salita rito ay kumuha.

12:15 Ang lebadura ay laging larawan ng kasamaan.

13:21 Ang haliging apoy at ulap ay larawan ng Espiritu Santo— kab. 14:19. Karaniwang nangunguna ang haliging apoy— pero dito ay sumusunod para mag-ingat. 14:26-28 “Ang kasalanan ay

hindi maghahari sa inyo—wala kayo sa ilalim ng kautusan, kundi ng biyaya.” Pagtubos sa kapangyarihan. Roma 6—8.

16:15 Ang mana—larawan ni Cristo sa Kanyang pagpapakababa. Nagmula sa langit.

Puti: dalisay.

Matamis: mahalaga.

Nasa hamog: Sa kapangyarihan ng Espiritu.

Mababa—nasa lupa.

Kailangan itong pulutin, o ito’y matatapakan. Tingnan ang Juan 6.

17:8 Amalek: larawan ng mga pita ng laman.

17:11-12 Ang pamamagitan ng nananaig sa itaas—larawan ng ating dakilang Tagapamagitan sa Langit na ang mga kamay ay hindi kailanman nangangalay!

19:4 *Dalawang pakpak ng malaking agila.* Apocalipsis 12:14.

20 “May mga bagay na iniutos dahil tama ang mga ito, at may mga bagay na tama dahil iniutos ang mga ito.”

20:22 Ang pribilehiyo ng pagkasaserdote na lumapit. Tingnan ang Hebreo 10. May mga saserdote na bago pa naitatag ang pagkasaserdote ng mga Levita. Tingnan ang kab. 24:5.

23:10-11 Ang taon ng pamamahinga. Ang pagpapakabaya rito ang isa sa mga dahilan ng Pagkabihag sa Babilonia.

24:3 [huling bahagi] Ang tiwala ng laman.

25 Ang mga materyales para sa tabernakulo.

Ginto—banal na katuwiran tungo sa kaluwalhatian.

Pilak—pagtubos. Tanso—hatol: pagtitiis.

Asul—makalangit.

Lila—pagkahari.

Pula—pagdurusa—makalupang karilagan.

Pinong lino—katuwiran.

Balahibo ng kambing—pagpasan ng kasalanan—tungkulin ng propeta.

Balat ng tupang lalaki—pagtatalaga.

Balat ng badger—paghihiwalay.

Kahoy na akasya—pagkatao.

Langis para sa ilaw—ang Espiritu Santo.

Mga pabango—halimuyak ni Cristo.

Mabangong insenso—pamamagitan.

Mamahaling bato—mga banal na kagalingan na nakikita sa bayan ng Diyos.

25:10 Ang Kaban—si Cristo ang tagpuan ng Diyos at ng tao—ang trono ng Diyos.

26:3 Dalawang lima—ang sukat ng pananagutan sa Diyos at sa tao.

26:7 Ang tolda na yari sa balahibo ng kambing. “Ginawa sa wangis ng makasalanang laman.”

28:12 Ang buong bayan ng Diyos ay nasa Kanyang mga balikat bilang alaala. Tingnan din ang tt. 21, 38.

28:34 Patotoo at bunga.

29:20–21 Ang buong tao ay tinubos at itinalaga sa dugo—saka pinahiran ng langis: ang Espiritu Santo.

30:12–13 Tinubos ng pilak—Ihambing sa 1 Pedro 1:18.

Pansinin na nang bilangin ni David ang bayan, hindi niya ito ginawa—at sumunod ang salot.

32:2–4 Madali nilang ibinigay sa paglilingkod sa kanilang huwad na mga diyos ang hindi man lang nila naisip na ibigay kay

Jehova!

32:26-28 Tatlong libo ang napatay: ang unang pakikitungo ng Diyos sa ilalim ng kautusan. Ihambing sa Pentecostes!

33:15 Mas gugustuhin pa niyang makasama ang Diyos nang walang Canaan kaysa magkaroon ng Canaan nang walang Diyos.

35:30 Bezaleel—Apo sa tuhod ni Caleb, na anak ni Hez-ron. Tingnan ang 1 Cronica 2:19, 20.

37:6 Anong luwalhati at katuwiran ng luklukan ng awa!

38:31 Hindi kapansin-pansin ang mga tulos pero napakahalaga —gayon din, kailangan ang bawat miyembro.

40:12 Ang paghuhugas ng pagbabagong-buhay.

Levitico

Ang Gabay na Aklat ng Saserdote. Ang Aklat ng santuwaryo —“ang paglapit sa Diyos.” Sa Bagong Tipan, may mga apatnapung tiyak na pagbanggit sa mga ordenansa ng Levitico bilang mga larawan o anino.

1 Ang handog na susunugin. Si Cristo na naghandog ng Kanyang sarili nang walang dungis sa Diyos upang luwalhatiin Siya at para sa atin. Tingnan ang Awit 40:7, 8; Efeso 5:1, 2.

2 Ang handog na pagkain—Ang kasakdalan ni Cristo bilang Tao. Sa lahat ng mga Ebanghelyo, si Cristo ang sakdal na handog na harina.

2:4-13 Ang pagpasok ni Cristo sa sanlibutang ito bilang lugar ng pagsubok at pagsusuri.

2:13 Asin: ang kapangyarihan ng katuwiran na nag-iingat laban sa pagkabulok.

3:1 Sa Ebanghelyo ni Lucas, si Cristo ay makikita bilang Handog Pangkapayapaan.

3:16 [huling bahagi] Umaapaw na lakas, lahat para sa Diyos.

4 Ang iba’t ibang antas ng handog para sa kasalanan ay tila nagpapakita ng iba’t ibang lalim ng pagkaunawa sa persona at gawa ni Cristo, ayon sa talino, pananagutan at pribilehiyo ng sumasamba. Sa Ebanghelyo ni Marcos, si Cristo ang dakilang Handog para sa Kasalanan.

5:5 Tiyak at malinaw na pagtatapat.

5:11-13 Pagkakaiba ng handog para sa kasalanan at handog para sa pagkakasala: Sa handog para sa kasalanan, *isang tao* ang lumilitaw na karapat-dapat hatulan. Sa handog para sa

pagkakasala, isa-isang binabanggit ang mga kasalanan—pero hindi gaanong tinitingnan ang taong gumawa nito. (Sa Ebanghelyo ni Mateo, si Cristo ang Handog para sa Pagkakasala.)

7:31 Ang dibdib—ang pag-ibig ni Cristo.

7:32 Ang balikat—ang lakas ni Cristo.

10:14 Ang pagtamasa sa pag-ibig at lakas ni Cristo ay magagawa lamang sa *isang malinis na dako*.

11:3 Dapat magkatugma ang lakad at ang salita.

11:13-20 Marumi ang lahat ng kumakain ng bangkay, at lahat ng ibon o ibang nilalang ng gabi. “Kayo’y mga anak ng liwanag.”

11:30 Ang dami-dami palang “ferret”! At karaniwan, akala nila marumi ang lahat maliban sa *kanilang sarili*.

12:8 Ang handog ng ina ni Jesus.

13:2 *Balat ng kanyang laman*. Ketong sa katawan—ang mga pita ng laman ang nakakatakot na bunga nito.

13:13 [huling parirala] Ketong sa ulo—Tingnan ang tt. 43, 44.

Ang mga pita ng isip ay kasingsama ng mga pita ng laman sa paningin ng Diyos.

13:47-48 Ketong sa mga kasuotan: ibig sabihin, kasamaan sa mga gawi o asal. Ang mga kasuotan ay larawan ng mga nakaugalian.

13:52 Sirain—o hatulan ang masamang ugali.

14:1-7 Hanggang sa pagdating ni Cristo, hindi natin nababasa na isinagawa ang kautusang ito *bilang patotoo sa kanila*.

14:9 Buhok, ang lakas ng likas na tao—lahat ay dapat alisin ng matalim na labaha ng Salita ng Diyos.

14:25-28 Ang gawa ni Cristo ang nagliligtas—hindi ang pagkaunawa ko rito. Ang pinakamahinang mananampalataya ay tunay na tinubos ng Kanyang dugo at pinahiran ng Kanyang Espiritu, gaya rin ng pinakamalakas na banal.

16:14 Sapat na sa Diyos ang minsan. Pitong ulit para bigyan ang tao ng sakdal na katayuan sa harap ng trono.

21:18 Ang may *sapad na ilong*—kulang sa pagkilala o pagtalos.

22:3 Kabanalan ang hinihingi sa mga sumasamba.

23:17 Mga *unang bunga*. Santiago 1:18.

24–27 Ang mga karapatan ng Diyos—praktikal na kabanalan.

25:9-10 Ang jubileo ay hihipan sa araw ng pagtubos. Kalayaang nakasalig sa handog.

25:23 Ang lupain ng Palestina ay pag-aari ng Diyos.

27:16 Ayon sa *binhi*—ibig sabihin, ang laki ng lupang matatamnan ng isang homer na butil.

Bilang

Ang Gabay na Aklat ng mga Levita. Ang Aklat ng karanasan—ng pagsubok—kaya’t ng kabiguan din sa panig ng tao. Ang Aklat ng Ilang.

2:2, 3 Ang maayos na kampo ng Diyos. Ang Tabernakulo “sa gitna.”—Larawan ni Cristo: “Ang Salita ay nagkatawang-tao at tumahang kasama natin.”—Si Jesus sa gitna.

3:9 Ang paglilingkod ay naghihintay sa pagkasaserdote. Ang paglilingkod ay naghihintay sa pagsamba.

3:48–51 Tinubos ng pilak—Ihambing sa 1 Pedro 1:18.

7 Bawat aspeto ng gawa ng Krus ay makikita sa handog ng bawat prinsipeng.

8:11–12 Ang mga Levita ay “isang buhay na handog”—Roma 12:1. Buong-buong nakalaan sa paglilingkod sa Diyos at sa bahay ng Panginoon.

8:19 Ang paglilingkod ay dapat maghintay sa pagsamba.

8:21 Tingnan ang Roma 12:2.

9:18 Paggabay—Awit 25:15; Isaia 11:3.

10:2 Dalawang trumpeta—ang dalawang Tipan.

10:31 Gayong ang ulap ang nangunguna!

10:33 Hindi na kailangan ang talas ni Hobab at ang kaalaman niya sa ilang.

11:7 Mana: larawan ni Cristo sa Kanyang pagpapakababa.

13:26 Ang mga unang bunga ng Espiritu—Roma 8.

14:22 Sampung pagtukso:

1. Exodo 5:20-23
2. Exodo 14:11-12
3. Exodo 15:23-25
4. Exodo 16:1-3
5. Exodo 17:1-5
6. Exodo 32:1-8
7. Bilang 11:1-3
8. Bilang 11:4-io
9. Bilang 12:1-8; Deuteronomio 1:22
10. Bilang 13, 14

14:40 Ang sigla ng laman.

14:44 Ang pangahas ay hindi pananampalataya.

15:2 Natupad ang pangako ng Diyos sa kabila ng lahat ng kawalan nila ng pananampalataya.

15:5) 7 Ang handog na inumin—“Ibinuhos Niya ang Kanyang kaluluwa hanggang sa kamatayan.”

15:38 Ang tirintas na asul. Tingnan ang Deuteronomio 22:12. Ang kulay ng langit. Isang bayang kaugnay ng Diyos ng Langit. Sa larawan: ang makalangit na pagkatawag.

16:1 Pansinin ang mga awit “para sa mga anak ni Kore.” Ang mga inapo ng taong ito ay naging bahagi ng koro ng santuwaryo nang sumunod na mga panahon.

16:13 Pagtangga sa prinsipeng itinalaga ng Diyos.

17:5-7 Mga tuyong tungkod na walang buhay—larawan ng tao sa kanyang likas na kalagayan.

17:8 Ang Patay na nabuhay—ang pagkasaserdote ng muling pagkabuhay.

19:6 Sedro—ang tao sa kanyang pinakamagaling. Isopo—ang tao sa kanyang pinakamababa. Pula—ang kaluwalhatian ng sanlibutan. Lahat ay wala na sa pananampalataya sa kamatayan ni Cristo. Galacia 6:14.

19:9 *Abo—Naganap na.*

19:21 Nakakarumi ang makisangkot sa kasamaan—kahit pa sa pagsisikap na iligtas ang iba. Tingnan ang Judas 23.

20:14 Edom—larawan ng laman. Walang shortcut sa Edom papunta sa lupain ng kapahingahan.

21:8-9 Ang ahas na tanso at ang Balong bumubukal. Iugnay sa Juan kab. 3-4. Isang ahas—si Cristo na ginawang kasalanan. Pero walang lason dito—walang pinsala—gayunma’y “kawangis” ng mga ahas na tumuklaw sa bayan.

24:24 Isang hula na kaugnay ng mga dakilang hula ni Daniel tungkol sa mga Panahon ng mga Hentil.

29 Ang paunti-unting bilang ba ng mga handog ay nagpapahiwatig na hihina ang kabanalan sa milenyo?

31:49, 50 Isang kusang-loob na handog bilang pagpapahayag ng pasasalamat ng kanilang puso.

Deuteronomio

Ang Aklat ng Pagbabalik-tanaw.—Ang Ikalawang Kautusan.

1:19 *Kades-barnea*—ang lugar ng pagkakataon.

1:22 Ang pagsusugo ng mga espiya ay nagmula sa sariling kalooban at kawalan ng pananampalataya ng bayan.

2:14 Tatlumpu't walong taon ng pagpapagala-gala sa ilang dahil sa kawalan ng pananampalataya.

4:9 Ang “Forgetful Green” sa *Pilgrim's Progress*—Tingnan ang t. 23.

6:23 Inilabas upang maipasok.

10:3-4 Ang sulat-kamay ng mga ordenansa—Colosas 2:14.

14:12-19 Marumi ang lahat ng ibon ng gabi—“Kayo'y hindi sa gabi ni sa kadiliman.” Marumi ang lahat ng ibong mandaragit.

17:15-17 Pansinin na hindi pinansin ni Solomon ang mga utos na ito, kundi ginawa niya ang lahat ng ipinagbabawal dito.

18:10 Ipinagbabawal ang espiritismo.

18:15 Natupad kay Cristo, ang Tunay na Propeta.

20:8 Pansinin kung paano ito isinagawa sa hukbo ni Gideon—Mga Hukom 7:3.

20:12 *Ipinangangaral ang kapayapaan sa pamamagitan ni Jesu-Cristo*. Kapag tinanggihan ang kapayapaan—paghatol ang kasunod.

21:3 Jerusalem, ang lungsod na may sala, kung saan “ipinako rin sa krus ang ating Panginoon.”

21:16 Ang panganay ay hindi laging ang unang ipinanganak.
Tingnan ang Awit 89:27. Isang titulo ng karangalan.

21:18 Ang alibughang anak ng Lumang Tipan—Ihambing sa Lucas 15.

23:9 Mahalaga ang kabanalan sa tagumpay.

24:1-2 Ihambing ang utos ng Panginoon sa Mateo 19— Tingnan din ang 1 Corinto 7, at iba pa.

24:4 Ngunit ganito kalaki ang biyaya ng Diyos sa Israel, ang Kanyang hiniwalayang asawa, na tatanggapin Niya siyang muli kapag nagsisi siya sa kanyang kasalanan. Tingnan ang Aklat ng Hosea, at ang Jeremias.

27:5 Tingnan si Elias sa Carmelo.

28:23-24 Ang tanso at bakal ay parehong larawan ng paghatol at pagtitiis. Tingnan ang t. 48.

28:49 [huling bahagi], 50 Hulang paglalarawan sa mga Romano at sa pagkawasak ng Jerusalem at ang mga ibinunga nito.

28:51-56 Makikitang napatunayan ang lahat ng ito sa pagkatiwangwang ng Palestina matapos ang pagkubkob sa ilalim ni Tito, atbp. 28:68 [huling bahagi] Napuno ang mga pamilihan ng alipin sa buong mundo ng mga aliping Judio.

31:3 [huling bahagi] Josue—larawan ni Cristong Muling Nabuhay na umaakay sa bayan sa kanilang mana. 31:29 Ihambing ang huling pananalita ni Pablo sa matatanda ng Efeso.

32:8 Israel—ang sentro ng lahat ng isipan ng Diyos para sa lupa.

33:2, 3 Ang Pagpapakita ni Jehova sa Sinai—katulad ng Pagpapakita ni Cristo kasama ang lahat ng Kanyang mga banal.

Ang bayan ng Diyos ay nasa Kanyang puso, nasa Kanyang kamay, nasa Kanyang paanan. Tingnan ang t. 12.

33:24 “Ang nagtatampisaw ng paa sa langis ay nag-iiwan ng bakas” —ang paglakad sa Espiritu.

[Sa buong Deuteronomio, sinalungguhitan ni Dr. Ironside ang salitang *alalahanin*, at isinulat ito nang paulit-ulit sa gilid ng pahina. Kapansin-pansin kung gaano kadalas lumilitaw ang salitang ito.]

Josue

Ang pagpasok sa mana.

Iugnay sa Sulat sa mga taga-Efeso.

3 Ang Kaban, larawan ni Cristo, ay kailangang bumaba sa ilog ng paghatol upang pabalikin ang tubig palayo sa bayan.

3:16-17 Pabalik hanggang sa unang taong si Adan. Ang pabalik at pasulong na aspeto ng gawa ng Krus.

4:8 Muling binuhay kasama ni Cristo, sa larawan.

4:9 Kamatayang kasama ni Cristo, sa larawan.

4:20 Gilgal, ang lugar ng paghatol sa sarili—Tingnan ang kab. 5:2.

5:2 Matatalim na kutsilyo ang dapat gamitin sa laman bago simulan ang pagsakop sa lupain.

5:11-12 Lumang Trigo—si Cristo sa Muling Pagkabuhay. Mana—si Cristo sa pagpapakababa—pagkain para sa ilang.

6:18 Jerico: ang lungsod ng sumpa.

6:25 Si Rahab ay naging ninuno ng Mesiyas. Tingnan ang Mateo 1:5.

7:3, 4 Ang pagtitiwala sa laman na nauuwi sa pagkatalo. 9:4 “Ang mga lalang ng diyablo.”

10:1 Adoni-zedek—Panginoon ng Katuwiran. Sa larawan, ang kaharian ni Satanas na nakahanay laban sa bayan ng Diyos—gaya ng sa Efeso 6.

10:24, 25 “Ang Diyos ng kapayapaan ay dudurog kay Satanas sa ilalim ng inyong mga paa sa lalong madaling panahon.”

10:43 Balik sa Gilgal—Ang lugar ng pagtutuli—ibig sabihin, ng paghatol sa sarili.

13 Ang mga Filisteo ay nagmula sa Egipto—gayunma’y sila ang nagbigay ng pangalan sa buong lupain na “Palestina” o Filistia. “Ang likas na tao na nanghihimasok at naghahari sa mga bagay na espirituwal.”

15:8 Ang hangganan ng “papuri” ay napakalapit sa “Gehenna”!

17:3, 4 Dahil sa sigla ng pananampalataya ng mga babaeng ito, nagkaroon sila ng mana kasama ng kanilang mga kapatid.

20 Si Cristo ang tunay na lungsod na kanlungan.

20:3 “Dahil sa kamangmangan ay ginawa ninyo ito.” “Tayong mga tumakas upang manganlong.”

20:7 Unang pagbanggit sa Galilea—Tingnan ang kab. 21:32.

“Ang pangalan ng Panginoon ay isang matibay na moog. Tumatakbo roon ang matuwid at siya’y ligtas.”

21:18 Anatot—ang lungsod ni Jeremias. Jeremias 1:1.

22:4 Kung si Josue sana ang nagbigay sa kanila ng kapahingahan! Tingnan ang Hebreo 3—4.

22:12 Walang-saysay na pagkabahala—padalus-dalos na paghatol.

22:16 Di-makatarungang paratang.

22:22 Ang malumanay na sagot na pumawi sa galit.

22:30 Napayapa ang bayan.

24:15 Ang Dakilang Pagpapasya. Pumili kayo! Sa ngayon, ang pagpili ay sa pagitan ng:

1—Isang Tagapagligtas at isang manlilipol.

2—Dalawang Panginoon.

3—Dalawang buhay.

4—Dalawang kamatayan—“Sa Panginoon” o “Sa inyong mga kasalanan.”

5—Dalawang pagkabuhay na muli.

6—Dalawang paghatol.

7—Dalawang hantungan.

24:32 Ang mga buto ni Jose—Tingnan ang Hebreo 11.

Mga Hukom

1:26 Isang Cananeong pinaligtas ang nagtayo ng panibagong Luz.

1:29 [huling bahagi] Isang bahagi ng kahinaan ang naiwan.

2:10 Ganito nauuwi sa kabiguan sa bandang huli ang bawat kilusang mula sa Diyos.

3:8 Unang pagkaalipin. Cusan-risataim—kadiliman ng dobleng kasamaan.

3:9 Otniel—unang hukom.

3:12 Ikalawang pagkaalipin.

3:15-16 Ehud—ang ikalawang hukom. Ang kaliwang kamay ay kamay ng kahinaan— “kapag ako’y mahina, saka ako malakas.”

3:31 Samgar—ang ikatlong hukom.

4:1 Ikatlong pagkaalipin.

4:4 Debora—ikaapat na hukom.

4:21 Pinatay gamit ang tulos ng tolda ng manlalakbay!

5:11 *isalaysay*—Kaparehong salita ng “managhoy” sa kab. 11:40. Tingnan ang nasa gilid ng tekstong iyon.

5:12 Bihagin ang pagkabihag, ibig sabihin, bihagin mo ang mga bumihag sa iyo. Tingnan ang Isaias 14:2.

6:1 Ikaapat na pagkaalipin.

6:11 Gideon, ang ikalimang hukom. Gumigiik ng trigo nang palihim—larawan ng taong nagpapahalaga sa pagkaing inilaan ng Diyos at sumasaliksik ng katotohanan kapag nag-iisa siyang kasama ng Diyos.

6:13 Bakit?

6:14 Ang di-mapigilang lakas ng kahinaan.

6:36-40 Isang larawan ng mga dispensasyon. Ang hamog ng Espiritu

sa Israel. Pinabayaan ang Israel—ang Espiritu ay nagpapabanal sa mga bansa.

7:5-7 Tanging ang mga hindi tumigil upang bigyang-kasiyahan ang likas na pagnanasa ang karapat-dapat sa gawain ng Diyos.

7:20 Basag na mga sisidlan upang lumiwanag ang ilaw. 2 Corinto 4.

8:18 [huling bahagi] Roma 8:29.

8:23 Si Gideon na malaya sa isang ambisyon ay nasilo naman ng iba!

9:9 Ang olibo—ang Israel sa ugnayang tipan.

9:11 Ang puno ng igos—ang Israel bilang bansa.

9:13 Ang puno ng ubas—ang Israel sa espirituwal.

9:15 Ang dawag—Naghahari—larawan ng antikristo, ang Israel sa pagtalikod.

10:1 Tola, ang ikaanim na hukom.

10:3 Jair, ang ikapitong hukom.

10:6 Ikalimang pagkaalipin.

11:1 Jefta, ang ikawalong hukom.

11:40 Managhoy—makipag-usap.

12:6 At ito'y sa pagitan ng magkakapatid!

12:8 Ibzan, ang ikasiyam na hukom.

12:11 Elon, ang ikasampung hukom.

12:13 Abdon, ang ikalabing-isang hukom.

13:1 Ikaanim na pagkaalipin. Ang mga Filisteo ay nagmula sa Egipto, “mga likas na taong nanghihimasok sa mga bagay na espirituwal at nagdadala sa bayan ng Diyos sa pagkaalipin.”

13:18 Ang Kanyang Pangalan ay tatawaging “Kamanghamangha.” Isaia 9:6.

13:24 Samson, ang ikalabindalawang hukom.

14 Ginagamit ng Diyos ang isang tao upang tuparin ang Kanyang sariling layunin, sa kabila ng taong iyon. Laging nakaharang si Samson sa daan ng Diyos, gayunma’y kumilos ang Diyos sa pamamagitan niya nang may kapangyarihan.

15:16 Sa literal: “Sa pamamagitan ng panga ng asno, ginawa ko silang mga asno.”

16 Ang nadungisang Nazareo, nawalan ng lakas at binihag ng sanlibutan.

16:19 Natutulog sa kandungan ng sanlibutan.

17:9 Ang upahang manggagawa na naghahanap ng puwestong may bayad.

18:19-20 Isang paanyaya sa mas malawak na larangan ng paglilingkod.

18:30 Manases—Moises. Isiningit ang N—isang pamemeke.

19:22 Ang kasalanan ng Sodoma ay natagpuan sa bayan ng tipan.

20:16 *kaliwete*—“Kapag ako’y mahina, saka ako malakas.”

21 Isang makalamang paraan upang malampasan ang epekto ng isang padalus-dalos na panata. Kalupitan ang sumusunod sa kapusukan.

Ruth

Ang Kamag-anak na Manunubos

1 Pagpapasya para kay Cristo.

1:2 Moab—ang lupain ng maluwag at basta-bastang pagpapahayag ng pananampalataya. Kamag-anak ng Israel ang Moab sa pamamagitan ni Lot. 1:5 Ang Moab pala ay isa lamang libingan. 1:9 Walang kapahingahan sa Moab.

2 Pakikipagtagpo kay Cristo.

2:7-10 Ang mga natirang uhay ay para sa dukha at sa dayuhan. Pansinin kung paano pumuwesto si Ruth sa lugar kung saan siya masasalubong ng biyaya.

3 Kapahingahan kay Cristo.

3:4 Pagtitiwala sa katapatan ni Boaz.

3:7 Naghahanap ng kapahingahan sa paanan ni Boaz.

3:12, 13 Ang mas malapit na kamag-anak: ang unang tipan, na siyang unang binigyan ng pagkakataong tumubos.

4 Pakikipag-isa kay Cristo.

4:1 Ang karapatan ng mas malapit na kamag-anak. Kailangang matugunan muna ang kautusan!

4:2 Ang sampung matatanda, gaya ng sampung utos, ay saksi lamang sa kawalang-kakayahan ng kautusan na tubusin ang isang dayuhan at itinakwil

4:8 [huling bahagi] “Naganap na.”

4:9 Lubos na natugunan ang hinihingi ng kautusan.

I Samuel

4:5, 6 Isang hungkag na ingay! Isang huwad na pagtitiwala.

4:7 Isang walang-saysay na takot.

5:3 Ang huwad na hinarap ng tunay.

5:9 Mukhang ito ang salot na Bubonic.

6:12 Sinasalubong ng Diyos ang mga taong mangmang pero tapat, doon mismo sa kanilang kinatatayuan.

7:9 *batang tupang pasusuhin*—Ang pagpapahayag ng sukdulang kahinaan.

8 Hindi namamana ang biyaya ni ang kaloob.

9:1-3 “Lumabas si Saul upang hanapin ang mga asno ng kanyang ama, at nakatagpo siya ng isang buong bansa ng mga ito na handang gawin siyang hari”— D. L. Moody.

9:9 Malinaw na isiningit sa patnubay ng Espiritu Santo nang sumunod na panahon.

9:17 *Narito ang lalaki*—Ecce Homo!

10:1 [sa dulo ng talata] May nawawala rito sa tekstong Hebreo na makikita sa Vulgata: “At ililigtas mo ang Kanyang bayan mula sa kamay ng kanilang mga kaaway na nakapalibot sa kanila. At ito ang magiging tanda sa iyo na pinahiran ka ng Panginoon upang maging prinsipeng.”

12:11 Bedan—pinaniniwalaang si Samson.

13:12-13 Ang pagkilos ng laman na hindi makapaghintay sa takdang panahon ng Diyos.

14:1 Ang sigla ng pananampalataya na hindi sumasangguni sa laman at dugo.

14:2 Ang katamaran ng laman.

14:3 Ang *kapatid ni Icabod!*—ibig sabihin, isang katulad niya na nagdadalamhati sa naglahong kaluwalhatian pero walang ginagawa upang ibalik ang dating kalagayan.

14:6 Umaasa sa Diyos.

14:7 Pakikisama sa paglilingkod.

14:13 Pananampalatayang hindi napipigilan ng mga kahirapan.

14:24 Mga legal na pagbabawal na hindi naman kailangan.

14:25-29 *Pulot*: ang tamis ng mga likas na bagay—dapat gamitin nang may katamtaman pero ipinagbabawal ng legalista. Kinuha ni Jonatan ang pulot sa dulo ng tungkod ng manlalakbay at lumakas siya dahil dito.

14:32 Pagpapakasasa sa sarili, ang bunga ng legal na pagpapakahirap sa katawan—Tingnan ang Colosas 3. Ang kalayawan ay bunga ng legalismo.

14:41 [pagkatapos ng Israel] May nawawala rito sa tekstong Hebreo dahil sa pagkakamali ng isang eskriba: “Panginoong Diyos, ipakita Mo kung bakit hindi Mo ako sinasagot ngayon. Kung ang kasamaang ito ay nasa akin, o kay Jonatan na aking anak, ibigay Mo ang Urim; o kung ang kasamaang ito ay nasa Iyong bayang Israel, ibigay Mo ang Thummim.”

17:51 Nilipol ang may kapangyarihan ng kamatayan.

18:1 Nabihag ang puso ni Jonatan ni David, na pumalit sa kanyang lugar at pumatay sa may kapangyarihan ng kamatayan.

18:4 Hinubad ni Jonatan ang sarili para kay David. Ihambing kay Pablo sa Filipos 3, “Ang mga bagay na pakinabang sa akin ay itinuring kong kalugihan alang-alang kay Cristo.” Tingnan ang kab. 19:2.

19:2-7 Tapat si Jonatan kay David. “Nagsalita siya ng mabuti tungkol kay David”—pagpapahayag at pagtatanggol. Tingnan ang kab. 20:1.

20:33 Nakikibahagi sa kahihyan ni David.

21:13 Anong kalagayan at katayuan para sa isang taong may pananampalataya!

22:1 Ang itinakwil bilang sentro ng pagtitipon. Hindi makikita si Jonatan sa grupong ito, pero tingnan ang kab. 23:16.

23:16 Ang huling pagdalaw ni Jonatan kay David. Bumalik siya sa kanyang “matataas na dako” habang si David ay nasa pagkatakwil.

24:6 Kinilala ni David si Saul bilang Mesiyas ni Jehova! Siya pa rin ang Pinahiran ng Panginoon.

25:9 Ihambing ang “sa Aking Pangalan” sa Juan 14-16.

27:1 Gayunman, kahanga-hanga ang pag-aalaga ng Diyos kay David sa mismong panahong ito.

27:10 Anong katayuan para sa taong ayon sa sariling puso ng Diyos!

29 Anong katayuan para sa pinahirang hari ng Israel! Ang bunga ng kawalan ng pananampalataya.

30:13 Egipto: ang sanlibutan. Amalek: ang mga pita ng laman.

30:21 “Mabuting balita” o “malamig na tubig.” “Gaya ng mabuting balita mula sa malayong lupain.”

2 Samuel

1:8 Pinaligtas ni Saul ang ilan sa Amalek, at sa huli ay napahiya siya sa kamay ng isang Amalekita.

1:25-26 Si Jonatan ay kulang ng “isang bagay.” Mahal niya si David pero hindi niya lubos na pinagsaluhan ang pagkatakwil nito.

2:10 May lamat na agad sa pagitan ng Israel at ni David.

4:4 Mefiboset—napilay dahil sa pagkahulog!

5:8 *kaluluwa*—luklukan ng damdamin.

7:4-5 Madalas na iba ang isipan ng Diyos kaysa sa isipan ng pinakamagaling sa Kanyang mga lingkod.

7:19 “Ang tiyak na mga kaawaan kay David.”

7:25 Ang pananampalataya ay nagsasabi ng “Amen” sa pangako ng Diyos.

8:11 Hindi inangkin ni David ang kaluwalhatian, kundi itinalaga niya sa Diyos ang mga kaloob.

9 Isang larawan ng Ebanghelyo. Ang kagandahang-loob ng Diyos na ipinakita sa mga nahulog na anak ni Adan.

10:3-4 Tinanggihan ang kabaitan ni David, at hiniya ang kanyang mga sugo.

11:1, 2 Katamaran ang nauna sa nakakatakot na pagbagsak ni David.

11:8 Sinusubukang pagtakpan ang kanyang kasalanan.

11:9 Ang katapatan ni Urias.

12:5 Madaling magalit sa inaakalang pagkakamali ng iba habang tinatakpan ang sariling kasalanan!

12:11 Mga bunga sa pamamahala ng Diyos na hindi naiwasan ng pagtatapat.

13 Ang kakila-kilabot na epekto ng kasalanan ni David, nakita sa sarili niyang sambahayan.

13:31 Mapait na pag-aani.

15:7 *Pagkaraan ng apatnapung taon*—ibig sabihin, nang siya'y apatnapung taong gulang na.

Lantarang pagkukunwari!

16:3 Maling paglalarawan sa motibo ni Mefiboset.

16:6-8 Ang Diyos mismo ang nagsabing si David ay taong nagbubo ng dugo—pero iyon ay sa katuwiran. Tingnan ang 1 Cronica 22:8.

17 Ang pagkakataon ni Ahitofel na maghiganti. Siya ang lolo ni Bath-sheba. Tingnan ang 1 Cronica 3:5—at iugnay sa 2 Samuel 15:12.

17:23 Ang unang huwaran ni Judas, ang anak ng kapahamakan.

17:27 *Makir*. Ang nag-ingat kay Mefiboset ay tapat ngayon kay David.

18:22 Tumatakbo nang hindi isinugo.

19:9-15 **PAGBABALIK SA HARI!** Habang wala ang hari, gulo ang naghahari. Habang tinatanggi ang Pinahiran ng Diyos, mabibigo ang lahat ng pagsisikap ng tao na ituwid ang mga bagay. Nakikita natin ito ngayon sa sanlibutan na nangangailangan ng isang karapat-dapat na tagapamahala. Iugnay sa talinghaga ng tinanggihang kaharian sa Lucas 19:12.

19:14 Hinihintay ng hari ang paanyaya ng lahat ng kanyang sarili bago bumalik.

19:37 Ayon sa tradisyon, si Kimham ang may-ari ng bahay-panuluyan sa Bethlehem, kung saan isinilang ang Panginoon makalipas ang daan-daang taon. Tingnan ang 1 Hari 2:7; Jeremias 41:17.

20:9 Isang halik ni Judas. Pinsan ni Joab si Amasa (kab. 17:25), malamang na anak sa labas. 1 Cronica 2:16.

23:8-39 Ang talaan ng karangalan. Wala si Joab sa listahan.

23:39 Pinarangalan ng Diyos si Urias kahit malupit siyang ginawan ng masama ni David.

24:3 Mas may sentido komun pa ang isang makalamang tao kaysa sa taong ayon sa sariling puso ng Diyos.

I Hari

Isang panahon ng 108 taon (Usher) B.C. 1015-897. Sa Mga Hari, sinusubukan ng tao na mamahala at lagi siyang bigo. Sa Mga Cronica, pinangingibabawan ng Diyos ang lahat alang-alang sa Kaharian ng Mesiyas.

1:6 [unang bahagi] Hindi nakapagtatakanag naging rebelde siya!

2:12–11:43 Paghahari ni Solomon. 2:34 Ang walang-dangal na wakas ni Joab.

3:1 Larawan ng mga Hentil na pagpapalain sa mga huling araw. Isaia 19:21-25.

3:6-9 Ang panalangin ni Solomon. 3:11-14 Ang sagot ng Diyos. 3:16-28 Ang talino ni Solomon sa pagkilala.

4:31 Ang karunungan ni Solomon. Higit ang alam niya kaysa sa lahat ng tao tungkol sa mga ikot ng mga planeta, sa pinagmulan ng liwanag at ng mga sistemang matatag na umaalalay, at sa mga ibinubunga ng umiikot na mga globo.

4:33 Ang sedro ay sagisag ng tao sa kanyang pinakamagaling; ang isopo, ang tao sa kanyang pinakamababang kalagayan. Tingnan ang Exodo 12:22.

5:1-5 Nagsisimula ang Mga Hari sa pagtatayo ng Templo at nagtatapos sa pagsunog sa Templo.

6:1 ibig sabihin, matapos ibawas ang mga taon ng pagkaalipin sa kanilang mga kaaway.

6:7 Ang gusaling tumatayo sa katahimikan.

7:10 “Itinayo sa pundasyon ng mga apostol at mga propeta.”

7:25 Ang pagiging pandaigdig ng Salita ng katotohanan ng Ebanghelyo. “Sa buong sanlibutan.”

8:3-8 Ang pansamantala lamang at para sa ilang ay napasama sa kung ano ang matatag at nasa lupain na. Ito lamang ang kasangkapan ng Tabernakulo na hindi pinalitan ng bago sa Templo. Hindi na kailangan ng mga pasanan ngayon: sa wakas, nagpapahinga na ang Kaban.

8:10-11 Ang ulap ng kaluwalhatian—larawan ng Espiritu Santo—na umangkin sa materyal na Templo—gaya ng pag-angkin ng Espiritu sa espirituwal na templo sa Mga Gawa 2.

8:18 Nakaaaaliw na katiyakan.

10:13 Higit na masagana sa lahat ng ating hinihingi o iniisip.

10:14 666 ang bilang ng isang tao—Apocalipsis 13.

11 Ang kabiguan ni Solomon.

11:1-2 Anong nakalulungkot na pagbagsak!

11:14 Edom—larawan ng laman.

11:17 Panatag ang laman sa sanlibutan, na ang Egipto ang larawan.

11:19 Ang laman ay lubos na kinalulugdan ng diyos ng sanlibutang ito.

12 Nahati ang kaharian.

Mula kabanata 12: Ang hating kaharian—hindi na muling magiging isa hanggang maghari si Jesus.

12:6 Rehoboam—isang mahinang tao na nagkukunwaring may lakas na wala naman sa kanya.

12:20 Jeroboam—unang hari ng Israel. 19 na hari ng Israel.

13 Ang suwail na propeta.

13:11 Ang mga lalang ni Satanas. Nagtagumpay ang ibang propeta kung saan nabigo ang isang hari.

13:18 Ang salita ng isang anghel laban sa Salita ng Diyos.

14:21 *Rehoboam*—hari ng Juda (1)

14:24 Walang bagay na napakababa para sa mga taong malayo sa Diyos.

14:27 Panggagaya para lang mapanatili ang magandang anyo.

15:1 *Abias* o *Abiam*—hari ng Juda (2).

15:8 *Asa*—hari ng Juda (3).

15:25 *Nadab*—hari ng Israel (2).

15:27 *Baasa*—ikalawang dinastiya. Hari ng Israel (3).

16:6 *Ela*—hari ng Israel (4).

16:10 *Zimri*—ikatlong dinastiya. Hari ng Israel (5).

16:15 Ang pinakamaikling paghahari sa lahat ng mga hari.

16:23 *Omri*—hari ng Israel (6). Ikaapat na dinastiya.

16:24 *Samaria*—Ang kabisera ni Omri ay tinatawag na Beth Omri sa mga monumento ng Asiria.

Ipinasok ni Omri ang pagsamba kay Baal sa Israel sa legal na paraan —at si Ahab ang “nagpatuloy.” Tingnan ang Mikas 6:16.

16:29 *Ahab*—hari ng Israel (7).

16:31 “Ang babaeng si Jezebel.” Iugnay sa Apocalipsis 2— Tiatira.

18:24 Si Baal ang diyos ng araw—ang diyos ng apoy.

18:31 *labindalawang bato*—kinikilala pa rin ang pagkakaisa.

20:22 Paghahanda. “Sa panahon ng kapayapaan, maghanda para sa digmaan.”

20:32 Anong laking pagkakamali!

20:39-40 Isang aral tungkol sa personal na paglilingkod at pananagutan—abala rito at doon!

22:4 Si Josafat, ang taong hindi makatanggi!! Ang di-pantay na pamatok.

22:7 Isang balisang budhi.

22:15 Pananalitang may pang-uuyam.

22:41 Josafat—hari ng Juda (4).

22:51 Ahazias—hari ng Israel (8).

2 Hari

Sumasaklaw sa panahong 308 taon B.C. 896-588 (Usher)

Ipinagpapatuloy ang kasaysayan ng hating kaharian.

2 Ang pag-agaw paitaas kay Elias. Ang ministryo ni Eliseo ay sumasaklaw sa mga kabanata 2–13.

2:1, 2 Gilgal—paggulong. Kung saan iginulong palayo ang kadustaan ng Egipto: ang lugar ng paghatol sa sarili. Beth-el: ang bahay ng Diyos.

2:4 Jerico: ang lungsod ng mga palma—pero nasa ilalim ng sumpa. Ang kasalukuyang masamang sanlibutang ito.

2:6 Jordan: ang ilog ng paghatol.

2:9 [huling bahagi] Dobleng bahagi. Pansinin: dalawang ulit na mas maraming himala ang ginawa ni Eliseo kaysa kay Elias.

3:1 Joram—hari ng Israel (9).

3:7 Muling pumasok si Josafat sa di-pantay na pamatok.

3:16 Mas pababa pa.

4:2, 3 Ang langis ng biyaya ay dapat angkinin upang dumami.

4:6 Hangga't may isang sisidlang tatanggap nito, hindi mauubos ang panustos ng Espiritu.

4:10 Kapahingahan, pakikipag-isa, pagkaalagad, pagtuturo.

4:31 Walang silbi ang tungkod ng propeta sa kamay ng isang makalamang tao.

5:2 Isang munting misyonera.

5:22 Ang sinungaling na pakiusap ng isang taong sakim.

5:23 Ang masayang kaloob ng isang pusong mapagpasalamat.

5:27 Ganti ng Diyos. Tingnan ang kab. 8:4.

7:1 Ang kaligtasan ng Diyos at ang kapahamakan ng manlilibak.

7:3 Kaligtasan para sa pinakamasama—hindi lang nagugutom kundi marumi pa.

7:12 Kawalan ng pananampalataya.

8:4, 5 Si Gehazi, ikinukuwento ang mga ginawa ni Eliseo habang siya mismo ay nagdurusa dahil sa sarili niyang kabiguan at kasalanan.

8:16 *Joram*—hari ng Juda (5).

8:26 *Ahazias*—hari ng Juda (6).

9 *Jehu*—hari ng Israel (10).

9:28 Ang masamang wakas ni Ahazias dahil sa mga taong kasama niya.

10:22 Ang tanging lugar sa Biblia kung saan nababasa natin ang tungkol sa isang “vestry” o silid ng kasuotan.

10:35 *Joacaz*—hari ng Israel (10).

11:2 Si Joas, “ang nakatagong hari.”

11:3 *Atalia*—tagapamahala ng Juda (7).

12:1 *Joas*—hari ng Juda (8).

12:9 Ang kaban sa tabi ng altar.

13:4 *Joacaz*—ang tanging hari ng Israel na sinasabing humanap sa Panginoon.

13:10 *Joas*—hari ng Israel (12).

13:14-20 Mga huling tagpo sa buhay ni Eliseo.

14:1 *Amazias*—hari ng Juda (9).

14:6 Binanggit ang Pentateuko noong mga araw ni Amazias.

14:21 *Azarias* o *Uzias*—hari ng Juda (10).

14:23 *Jeroboam II*—hari ng Israel (13).

15:8 *Zacarias*—hari ng Israel (14).

15:13 *Sallum*—hari ng Israel (15).

15:17 *Menahem*—hari ng Israel (16).

15:23 *Pekahia*—hari ng Israel (17).

15:27 *Peka*—hari ng Israel (18).

15:29 *Oseas*—hari ng Israel (19).

15:32 *Jotam*—hari ng Juda (11).

16:1 *Ahaz*—hari ng Juda (12).

16:6 Unang paggamit ng katawagang “ang mga Judio.”

16:14 Isinantabi ang altar ng Diyos para sa altar na disenyo ng tao.

17:24 Pinagmulan ng mga Samaritano.

18:1 *Ezekias*—ang maka-Diyos na hari ng Juda (13). Si *Ezekias* na Repormador, mga kabanata 18–20.

18:3 Isang lubos na pagbabago. 18:4 Nehustan!

18:13 Sinubukan ng mga taga-Asiria na gawin sa Juda ang ginawa nila sa Israel. Pero iningatan ng Diyos ang Juda dahil sa kabanalan ni *Ezekias*, kahit na dahil sa kahinaan ay nagbayad siya ng buwis sa loob ng ilang panahon.

21:1 *Manases*—hari ng Juda (14).

21:18 Amon—hari ng Juda (15).

22:1 Josias—hari ng Juda (16).

22—23:30 Josias, ang haring nagparangal sa Salita ng Diyos.

23:24 Espiritismo, isang kasuklam-suklam sa Panginoon.

23:31 Joacaz—hari ng Juda (17).

23:34 Joacim—hari ng Juda (18).

24:8 Joaquin—hari ng Juda (19).

24:17 Zedekias—hari ng Juda (20). Si Zedekias ay wala sa tuwirang angkan. Hindi sa kanya ang karapatan sa trono. Nakababatang kapatid ni Joacaz.

25:26 Balik sa mga lupaing pinagmulan nila, Caldea at Egipto.

25:28 Ang pangako at paunang tanda ng darating na pagliligtas at pagpapanumbalik, ayon sa Salita ng Panginoon.

I Cronica

Paghahanda para sa darating na Hari

1:10 Nimrod—ang dakilang tumalikod.

1:12 Ang mga Filisteo ay nagmula sa Egipto—gayunma’y “nasa lupain,” “mga likas na taong nanghihimasok sa mga bagay na espirituwal.”

2:7 Anong titulong dadalhin magpakailanman!

2:16 Si David, tiyuhin ni Joab at ng mga kapatid nito.

2:19 Caleb—anak ni Hezron, ninuno ng Bethlehem. Tingnan ang Exodo 35:30.

3:5 Si Bath-sheba, ina nina Solomon at Natan— ang dalawang linya ng angkan sa Mateo 1 at Lucas 3.

4:4 Ang Bethlehem ay ipinangalan sa apo ni Caleb. Tingnan ang kab. 2:19-20.

5:1 Isinantabi ang unang ipinanganak. Si Jose ang naging panganay.

6:22 Mga anak ni Kore.

6:31-32 Pansinin: ang mga anak ni Kore ang nanguna sa koro ng santuwaryo matapos dalhin ni David ang Kaban sa Jerusalem. Tingnan ang Awit 84.

11:13-14 Hindi ito ang parehong pangyayaring nakatala sa 2 Samuel 23.

12:15 Mga taong may sigla—hindi mga taong sumusunod sa daang pinakamadali.

15:21 mga alpang sa Seminit—ibig sabihin, “sa oktaba.”

16:8-22 Awit 105.

16:23-33 Awit 96.

16:34-36 Awit 106.

17:4 Ang isipan ng Diyos ay mas mataas kaysa sa isipan ng pinakamagaling sa Kanyang mga lingkod.

17:23-24 Ang Amen ng pananampalataya sa Salita ng Diyos. Paghingi ayon sa kalooban ng Diyos.

18:13 Edom—larawan ng laman: pinanatiling sakop sa mga taon ng pagpapalang ito.

20:1 Dito, nilaktawan ang kasalanan ni David kay Bath-sheba. Dahil tinanggap ang kanyang pagsisisi, hindi na ito isinama sa pagbabalik-tanaw.

22:2 Ang mga batong “inihanda na noon pa” para sa kanilang lugar sa Templo.

22:6-19 Ang pagpapahayag ni David kay Solomon tungkol sa darating na kaluwalhatian. Tingnan ang Apocalipsis 1:1-3.

24:7-18 Dalawampu't apat na matatanda o punong saserdote—susi sa Apocalipsis 4—5. Ang buong pagkasaserdote ay kinakatawan ng 24.

25:7 Dalawampu't apat na manunugtog ng alpa. Sa Apocalipsis, iisa ang mga saserdote at mga manunugtog ng alpa. Magkasama ang pagsamba at ang papuri.

26:10 Isinantabi ang unang ipinanganak at si Simri ang naging panganay sa titulo. Tingnan si Cristo sa Colosas 1.

28:18 Tingnan ang Ezekiel 1, “Ang karo ng mga kerubin.”

2 Cronica

Ang Paghahanda Para sa Darating na Hari. Ipinakita ang pangangailangan sa isang karapat-dapat na tagapamahala. Ang pag-iingat sa angkan ni David.

3:5 Walang kahoy na makikita. Nababalot ng ginto.

4 Lahat ay tig-sampu. Lubos na natugunan ang pananagutan sa Krus.

4:2 Pagtubos. Ang Salita ng Diyos para sa praktikal na paglilinis.

4:3 Ang Salita ng katotohanan ng Ebanghelyo.

4:4 Ang pagiging pandaigdig ng mensahe ng Ebanghelyo.

4:6 Paglilinis.

4:7 Liwanag.

4:8 Kabuhayan at panustos.

4:17 Sa lugar ng kamatayan.

5:9 Nagpapahinga ang Kaban.

6:4 Ang kamay at bibig ng Diyos ay laging banal na magkatugma.

6:8 Pinapansin ng Diyos ang layunin ng puso.

10:7-11 Ang pinakamalaking pagkakamali ni Rehoboam ay ang hindi niya pagsangguni sa Panginoon bago pa man siya sumangguni sa mga tao.

Hindi niya kilala ang Diyos sa sarili niyang karanasan.

10:16 Paghihimagsik ng sampung lipi.

12:10 Pinipilit na mapanatili ang magandang anyo.

12:14 Ihambing sa Ezra 7:10: “Ang paghahanda ng puso ay mula sa Panginoon.”

14:6 Mga taon ng pagsunod at pag-asa sa Diyos.

16:9 [huling bahagi] Mga digmaan dahil sa hindi pagsunod sa Salita ng Diyos. Tingnan ang kab. 15:19.

17–20 Paghahari ni Josafat. Isang maka-Diyos na tao na nasilo sa di-pantay na pamatok dahil sa sobrang kabaitan.

18:1 Ang pagdami ng kayamanan ay humahantong sa di-pantay na pamatok.

20:7–9 Pinapaalala sa Diyos ang bagay na hindi Niya kailanman malilimutan. Ang pananampalatayang kumakapit sa Salita.

20:19 Ang mga anak ni Kore.

20:21 Ang mga mang-aawit sa unahan! “Ang kagalakan sa Panginoon ang inyong lakas.”

20:3 5 Ang nag-iisang kahinaan ni Josafat. Isang taong hindi makatanggi.

21:6 Bunga ng di-pantay na pamatok.

21:17 Ganti ng Diyos.

21:20 *pumanaw nang walang nanghinayang*—Anong epitapyo!

22:11 Ang nakatagong hari. Ang lahat ng pangako tungkol sa Mesiyas ay nakasalalay sa batang lalaking iyon na itinago sa Templo.

24:8 Ang kaban ni Joas.

24:10 Masaya o masiglang pagbibigay. 2 Corinto 9:7.

24:20–21 Si Zacarias, ang saserdote, pinatay “sa pagitan ng portiko at ng altar.”

25:13 Pagdurusa bilang bunga ng di-pantay na pamatok—kahit pa pinagsisihan na.

26:5 Isa pang Zacarias na isang propeta. Tingnan ang kab. 24:20; Zacarias 1:1; Mateo 23:35. 26:15 [huling bahagi] Ang kanyang lakas ang naging dahilan ng kanyang kahinaan.

26:19 Ketong sa ulo. Tingnan ang Levitico 13.

26:20–21 Ang mga pita ng isip. Nalantad ang pagiging kasuklam-suklam at karumihan ng kapalaluan.

29:1–2 Anong klaseng ina siguro siya, na nakapagpalaki ng ganoon kabanal na anak mula sa ganoon kasamang ama!

29:3 Nagsisimula sa bahay ng Diyos. 29:16–17 Paglilinis mula sa loob palabas. Hindi ang portiko muna!

29:24 [huling bahagi] Hindi kinikilala ang pagkakahati ng kaharian. Ang *buong* Israel ay iisang bayan sa paningin ng Diyos.

33:1–2 Ang masamang anak ng isang maka-Diyos na ama, ipinanganak sa labinlimang taong idinagdag sa buhay ng kanyang ama.

33:12–13 Ang pagsisisi at pagbabagong-loob ni Manases.

34:9 Marami mula sa sampung lipi ang nakiisa sa mga lipi ng Juda at Benjamin.

35:22 *Megido*—Armagedon.

36:21 70 taon ng sabbath—isang siklo ng 490 taon kung saan napabayaan ang Salita ng Diyos tungkol dito.

Ezra

1—2 Ang pagbabalik ng nalabi.

1:7-11 Ibinubukod ang mga sisidlan sa karangalan mula sa mga sisidlan sa kahihyan. 2 Timoteo 2.

2:28 Kung saan itinayo ni Abraham ang kanyang altar at itinayo ang kanyang tolda noong unang panahon.

2:59 Hindi tiyak ang kanilang angkan. 2:62 Katiyakan ang hinihingi.

3 Sinimulan ang gawain ng muling pagtatayo.

3:3 Ang altar muna!

3:6 Ang bahay ng Diyos ang kasunod.

3:11-12 Ang mga kabataan ay masigla para sa kasalukuyan at sa hinaharap. Ang matatanda ay hilig lumingon sa nakaraan.

4 Pagsalungat mula sa kaaway.

4:2 Sinusubukan ng kaaway na humadlang—alok na pagsasanib.

4:4 Pinahihina ang kanilang mga kamay.

4:5 Umuupa ng mga tagapayo laban sa kanila.

4:8-10 Pagsalungat ng mga di-orthodoxong “samahan” sa pagtatayo ng Templo para sa Panginoon lamang.

4:12 Maling paglalarawan. Ang Templo ang itinatayo nila.

4:23 Pinahinto ang gawain sa pamamagitan ng dahas.

5—6 Ipinagpatuloy ang gawain.

5:1 Dito pumapasok ang mga Aklat ng Hagai at Zacarias.

5:5 Isang ikalawang liham na bumalik sa nagpadala na parang boomerang.

5:17 Ang *buong* Israel—kahit pa marami ang nakakalat.

7–8 Ang pagbabalik ni Ezra.

7:10 Pansinin ang uri ng paghahanda ni Ezra. Ihambing kay Haring Rehoboam. 2 Cronica 12:14.

8:21-22 Ihambing sa Nehemias 2:9. 8:29 “Ingatan mo ang mabuting ipinagkatiwala.”

8:33 Tinimbang ang kayamanan sa dulo ng paglalakbay, walang nawala sa daan.

9–10 Ang ministeryo ni Ezra.

9:1 Nasa tamang posisyon pero nasa maling kalagayan.

9:5 Ang panalangin ni Ezra. Ihambing sa Nehemias 9 at Daniel 9.

10:2 *Secanias*—kinailangan ng taong ito na makibahagi sa pagpapaalis sa sarili niyang ina o madrasta—tingnan ang t. 26.

10:26 *Jehiel*—ama ni *Secanias* sa t. 2.

Nehemias

Isang Lalaking Nababalisa sa Kalooban—Ang pagtatayo ng pader—Ang pananatiling hiwalay.

1 Ang kaawa-awang kalagayan ng Jerusalem. Ang pagkatawag kay Nehemias.

1:11 Ang dakilang hari ay “ang lalaking ito” lamang sa harap ng Diyos.

2 Ang tagubilin kay Nehemias na ibalik at itayo ang lungsod. “Ang patotoong nabigo.”

2:1 sa buwan ng Nisan—karaniwang itinuturing na panahon ng Paskuwa, B.C. 446, nang “lumabas ang utos na ibalik at itayong muli ang Jerusalem.”

2:12 Hindi sumangguni sa laman at dugo.

2:19 Pagsalungat mula sa kaaway. (1) Panlilibak.

3 Ang pagtatayo ng pader.

Ang mga pintuang-bayan ng Jerusalem—pansinin na hindi binanggit dito ang pintuan ng Ephraim at ang pintuan ng bilangguan. Kab. 12:39.

3:1 Ang pintuan ng mga tupa.

moog ni Hananeel—isang tanyag na lugar na muling matutuklasan sa mga huling araw. Tingnan ang Jeremias 31:38; Zacarias 14:10.

3:3 Ang pintuan ng mga isda.

3:6 Ang lumang pintuan. Dito pumasok ang dating daan. Tingnan ang Jeremias 6:16.

3:13 Ang pintuan ng libis.

3:14 Ang pintuan ng dumi.

3:15 Ang pintuan ng bukal.

3:25 Ang looban ng bilangguan—kailangang panatilihin ang disiplina.

3:26 Ang pintuan ng tubig.

3:28 Ang pintuan ng mga kabayo.

3:29 Ang pintuan sa silangan.

3:30 sa tapat ng kanyang silid—maliwanag na isang lalaking nag-iisa sa isang silid.

3:31 Ang pintuan ng Miphkad—mga pasya.

4:1-2 Pagsalungat. (2) Pangungutya, pananakot.

4:7-8 Pagsalungat. (3) Hayagang digmaan.

5:1 Pagsalungat. (4) Alitan sa loob.

5:14 Ihambing kay Pablo na nagpagal para sa sariling ikabubuhay sa halip na gamitin ang kanyang karapatan bilang apostol.

5:16 Walang pakikipagkalakalan ng lupa.

6 Mga balak at mga bitag.

6:2 Pagsalungat. (5) Pakana at paninirang-puri.

6:10 Pagsalungat. (6) Mga pagtatangkang manakot.

7 Pagbabalik ng kaayusan.

7:64-65 “Kilala ng Panginoon ang mga Kanya.”

8 Ang dakilang pagbasa ng Biblia.

8:4 Ito lamang ang lugar na makikita ang salitang “pulpito” sa Biblia sa Ingles.

8:17-18 Hindi naipagdiwang sa loob ng 1,000 taon, gayunma’y nasa Aklat pa rin.

9 Ang Salita at ang panalangin.

Pansinin—Tatlong ikasiyam na kabanata ang nakalaan sa pagpapahayag ng kasalanan:

Ezra 9—Daniel 9—Nehemias 9.

9:3 Ang Salita ang humatol sa kanilang mga lakad. Ang bunga—pagpapahayag ng kasalanan.

9:20 Ang Espiritu Santo sa ilang.

9:30 Ang Espiritu Santo na nagsasalita sa pamamagitan ng mga propeta—2 Pedro 1:21.

10 Isang bagong simula.

11 Isang bayang kusang-loob.

12 Ang pagtatalaga ng pader.

12:11 Jaddua—ang dakilang saserdote noong panahon ni Alexander the Great.

12:39 Ang pintuan ng Ephraim at ang pintuan ng bilangguan.

13 Pagbabantay laban sa paghina.

13:4 Isang pamatok na hindi magkapantay— “anong pagkakasundo mayroon ang templo ng Diyos at ang mga diyus-diyusan?”

Esther

Ang Aklat ng Pangangalaga ng Diyos—ang lihim na pag-aalaga ng Diyos sa Israel. Tingnan ang Isaías 45:15. Saan natin makikita si Esther sa kautusan? “Itatago Ko ang Aking sarili.”

Hindi makikita ang pangalan ng Diyos sa Aklat na ito. 1 Ang piging ng hari at ang paghihiwalay kay Vashti.

2 Ang pagpili kay Esther.

2:18 Tingnan ang mga “ayon sa” sa Efeso.

3 Ang poot ng Amalekita at ang sulat ng kapahamakan.

4 Nakasako at nasa abo.

4:3 [huling bahagi] Mga sagisag ng pagsisisi.

4:4 Ang pagbabago ng kasuotan o gawi ay hindi magliligtas mula sa hatol ng kaparusahan.

4:16 Walang banggit ng panalangin, sapagkat hindi binanggit ang pangalan ng Diyos.

5 Ang setro ng biyaya—Ang piging at ang bitayan.

6 Isang gabing walang tulog at ang mga bunga nito.

6:6 Ang kapalaluan ay nauuna sa pagkawasak.

7 Ang ikalawang piging at ang wakas ng Amalekita.

8 Ang taong hinamak ay itinaas at ang utos ng biyaya.

8:9 Ang sugo ng awa.

8:14 Nagmamadali sa kanilang lakad dala ang mabuting balita!

9:1-19 Ang pagliligtas.

9:20-32 Ang pagtatatag ng Purim.

10 Nagsasalita ng kapayapaan.

Job

“Isang taong matuwid na natututo ng kanyang sariling kawalang-halaga” S.R. Ang Aklat ng Pagsisisi. Gayundin ang hiwaga ng pagdurusa.

1–2 Pambungad na kasaysayan.

Ang pagsubok ni Satanas kay Job.

Si Job ay isang tunay na tao sa kasaysayan. Tingnan ang Ezekiel 14:14, 20; Santiago.

3–41 Ang dula. Ang pakikipagtalo ni Job sa kanyang mga kaibigan at ang sagot ng Panginoon.

4:7 Pansinin ang pilosopiya ni Eliphaz: iniingatan sa sakuna ang matuwid. Sa masasama lamang ito dumarating!

4:17 Ibig sabihin, Pinarurusahan ng tao ang gumagawa ng masama—gayundin ang Diyos.

5:17-18 Totoong-totoo ang lahat ng ito ngunit hindi angkop kay Job sa ganitong kalagayan.

6:22-23 Walang hininging pabor si Job sa kanila.

9:2 Sinagot sa Sulat sa mga taga-Roma.

9:9 Alam ni Job ang tungkol sa mga bituin. Kab. 26:13; 38:31, 32.

9:13-15 Hindi magiging pangahas si Job na ipamanhik ang kanyang katuwiran bilang karapat-dapat—ngunit pakiramdam niya ay dapat magpakita ng awa ang Diyos sapagkat wala siyang alam na sinadyang kasalanan.

9:22 Sandaling bumalik si Job sa isang malupit na pilosopiyang “nakatadhana na ang lahat,” ngunit hindi siya mapalagay rito.

9:29 Ibig sabihin, Bakit ko pa pagsisikapang ipagtanggol ang sarili ko kung ako'y isang masama at walang-Diyos na tao?

10:22 Ang paglalarawan ng Sheol ayon sa pagkaunawa ni Job. 11 Si Zophar, ang mahigpit na makakautusan. “Kung gaano kalaki ang kasalanan, ganoon din kalaki ang pagdurusa.”

11:3 kasinungalingan—“mga tusong pangangatwiran.”

11:3-4 “Kung ang Diyos ay kakampi natin, sino ang laban sa atin?”

11:14-17 Napakasimple ng pilosopiya ni Zophar: magpakabuti ka at pagpapalain ka ng Diyos ng lahat ng pagpapala sa buhay na ito.

12:6 Hindi laging ang mabubuti ang umuunlad sa buhay na ito.

12:14 Apocalipsis 3:7.

13:7 Isang minero ng karbon sa Wales ang laging nagsasabi sa kanyang klase sa Biblia habang nagtatalakayan sila tungkol sa Kasulatan: “Mag-ingat kayo, mga iho, na laging malinis ang pagkakilala ninyo sa ugali ng Diyos.”

13:15 Pagtitiwala sa Diyos na may kasamang pagmamatuwid sa sarili.

15:20 Madalas ay totoo rin ito sa mga maka-Diyos.

21:7 Hindi laging pinagbabayad ang masasama sa buhay na ito.

21:13 “Sa isang sandali.” Tingnan ang 1 Corinto 15:52.

22:15-16 Ang mga tao bago ang Baha.

23:10 Pagtitiwala kahit hindi niya maunawaan. Isang malinis na budhi.

24:12 Marami ang nagkasala ng mismong mga paratang laban kay Job, gayunma'y tila pinauunlad pa sila ng Diyos.

27:13-23 Binubuod ni Job ang lahat ng sinabi nilang kapalaran ng masasama—saka niya ipinakita na hindi ito maiaangkop sa kanya.

28:22 Ang karunungan ng Diyos na inihayag sa Krus.

29—31 Ako, akin, ko, sa akin—mahigit 195 ulit. Ang pagtitiwala ni Job sa sarili bago niya nakita ang Panginoon.

29:1-6 Ang dating kalagayan ni Job sa tahanan.

29:7-10 Sa labas ng tahanan.

29:11-17 Pinupuri ang kanyang kagandahang-loob.

29:18-20 Ang kanyang pagtitiwala.

29:21-25 Ang kanyang pagtulong sa kapwa.

30 Ang kahabag-habag na kalagayan ni Job nang dumalaw ang kanyang mga kaibigan.

30:1-8 Nilibak.

30:9-12 Hinamak.

30:13-15 Inusig.

30:16-19 Nagdurusa.

30:20-23 Walang sagot mula sa Diyos.

30:24-27 Lubos na paghihirap.

30:28-31 Ganap na kapanglawan.

31 Ang pagpipilit ni Job sa sarili niyang katuwiran.

31:1-12 Malinis at matuwid.

31:13-23 Mabait sa lahat.

31:24-28 Matatag sa pananampalataya.

31:29-32 Palakaibigan at mapagpatuloy.

31:33-34 Tapat at walang takot.

31:35-40 Ang kanyang hamon sa Diyos at sa tao.

32 Banal at maawain ang Diyos—anuman ang tila pinatutunayan ng ating mga karanasan.

33:7-9 Pinatunayang tama ang layunin ng Diyos sa pagdidisiplina.

33:13 Hindi maarok ang mga lakad ng Diyos.

34:12, 23 Matuwid ang pakikitungo ng Diyos.

34:31-32 Pagsasanay sa ilalim ng disiplina. Tingnan ang Amos 7:9; Hebreo 12:5.

35:7 Malaking pagkakamali ng tao kapag ginagawa niyang sentro ng lahat ang kanyang sarili—sa halip na ang Diyos.

35:14 Magtiwala ka kahit hindi mo matunton!

36:5-12 Binubuod ni Elihu ang turo ng tatlong kaibigan ni Job—at ipinakita na si Job man ay may ganoon ding pilosopiya at, sa totoo, ang sarili niya ang kanyang pinawalang-sala sa halip na ang Diyos.

36:24 “Anuman ang gawin mo, panatilihin mong malinis ang pagkakilala sa ugali ng Diyos!”

37:1 Paparating na ang bagyong may kulog!

37:5 Dapat itong magturo sa atin ng kababaang-loob!

37:12 Ang buong kalikasan ay nasa ilalim ng kapangyarihan ng Diyos—gayunma'y hindi maipaliwanag ang lahat.

37:13 Gayundin ang lahat ng pakikitungo Niya sa tao.

38—41 Nagsalita si Jehova.

Isang ipu-ipo ang dumaan sa disyerto at mula roon ay nagsalita ang tinig ng Diyos. Nagtanong ang Diyos kay Job ng 79 o 80 tanong na hindi niya masagot.

38:22, 23 Ibig sabihin, Ang digmaan ng mga elemento ng kalikasan—at kung minsan ay ginamit ng Diyos ang mismong mga bagay na ito upang ipatalo o ipagtagumpay ang mga hukbo.

38:31 Ang mga bituin ay nagpapatotoo sa kapangyarihan at karunungan ng Diyos. Kab. 9:9.

40:4, 5 Ang unang sagot ni Job sa hamon ni Jehova. 40:8 Kukuwestiyunin ba ng tao ang katuwiran ng Diyos kapag dumating sa kanya ang kapighatian?

42:1-6 Ang ikalawa at huling sagot ni Job—"Ang wakas na mula sa Panginoon."

42:16 Nabuhay si Job sa panahon ng mga patriyarka, bago umikli ang buhay ng tao gaya ngayon.

Awit

Aklat 1 Mga Kabanata 1 hanggang 41

Mga Banal na Prinsipyo—Ang Aklat na katapat ng Genesis—Ang mga Panukala ng Diyos tungkol kay Cristo.

1–8 Ang pinahirang Hari—itinakwil ng Israel—kinilala bilang Anak ng Tao.

Mga Awit 1, 2, 8 ay tungkol sa Mesiyas.

1:5 *tumayo*—*Pagtayo*—ang kakayahang makatagal sa pagsusuri ng Diyos. Tingnan ang Awit 5:5.

2:1-3 Ang tinig ng sanlibutan. 2:4-6

Ang tinig ng Ama.

2:7-9 Ang tinig ng Anak.

2:10-12 Ang tinig ng Espiritu.

9–15 Ang Antikristo at ang kaaway ng Diyos—ang tagumpay sa wakas laban sa mga kapangyarihan ng kasamaan.

16–41 Si Cristo sa gitna ng Israel—ang Diyos na nahayag.

Mga Awit 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 40, 41 ay tungkol sa Mesiyas. Ang ganap na handog na harina. Si Cristo bilang ang Taong Umaasa sa Diyos dito sa lupa.

16:5 *aking saro*—Tingnan ang Awit 23:5.

16:14 Mga naninirahan sa lupa. Tingnan ang Filipos 3.

18:17 Ang Kanyang dakilang kapangyarihan na Kanyang ginawa kay Cristo nang Siya'y ibangon Niya mula sa mga patay.

19:1-6 Ang patotoo ng mga gawa ng Diyos sa paglikha. 19:7-14 Ang patotoo ng Salita ng Diyos.

22 Ang Awit ng Krus—ang handog para sa kasalanan—ang Mabuting Pastol. Si Cristo na nagdurusa sa kamay ng Diyos.

22:3 Sino pa ang nagpupuri kundi Siya, sa oras na iyon ng kalungkutan ng Kanyang kaluluwa?

22:6 Tolaath—ang uod na pula.

23 Ang Awit ng tungkod ng pastol—ang Dakilang Pastol.

24 Ang Awit ng korona—ang Pinunong Pastol. 25–39 Mga karanasan ng maka-Diyos na nalabi.

25:5 Isang dakilang kaligtasan para sa mga taong malaki ang kasamaan, Tingnan ang t. 11.

25:9 Patnubay—Mateo 11:29, 30. Tingnan ang Hosea 11:3.

25:11 Baka ang nasabi pa natin, “Hindi naman ito gaanong malaki!”

25:15 Patnubay—Awit 32:8; Bilang 9:18–22.

27:4 Isang bagay—Tingnan ang Filipos 3:13. Ang kagandahan ng Panginoon. Tingnan ang Isaias 53:2. Tingnan ang Awit 29:2.

29:3–5 Isang bagyo sa kabundukan na kumikilos patungo sa ilang.

31:1 Tingnan ang 1 Juan 1:9.

32:7 Nagtatago sa Diyos sa halip na magtago mula sa Kanya.

33:7 *na parang bunton*—“sa isang sisidlan” ang tamang teksto.

34:16 Pansinin na hindi isinama ni Pedro ang huling kalahati ng talatang ito. 1 Pedro 3:12.

36:8 Ang ilog ng Diyos. Ezekiel 47:1–12.

40 Ang Awit ng handog na susunugin.

41:9 Si Judas—ang antikristo.

Aklat 2 Mga Kabanata 42–72

Ang Bumagsak na Kalagayan ng Israel—Ang kanilang pagkawasak at pagkatubos.

Awit 45, 55, 68, 69, 72 ay tungkol sa Mesiyas.

42–51 Ang Haring darating upang maghari. Ang pag-asa ng nangangailangan.

44:12 “Ipinagbili ninyo ang inyong sarili nang walang bayad, at kayo’y tutubusin nang walang salapi.” Isaias 52:3.

45:11 Kagandahan. Awit 29:2.

45:13-14 Tingnan ang kasintahang babae sa Apocalipsis 19.

45:17 Tingnan ang Lucas 22:19; Jeremias 16:7.

48:14 hanggang—“sa ibabaw.”

49:7-9 Pagtubos. Tingnan ang Levitico 25:48. Napakamahal—kaya’t pabayaang na magpakailanman. 50:3 Isaias 65:6.

50:15 Isang pangako para sa sumusunod sa t. 14.

52–60 Mga pagsasanay ng kaluluwa na humahantong sa pagliligtas.

55:19 *walang mga pagbabago*—“nanatili sa latak.”

61–72 Pagliligtas sa pamamagitan ng Haring Manunubos.

62 Pansinin ang paggamit ng salitang “lamang.”

64:6 [unang sugnay] “Tinatakpan ng pag-ibig ang napakaraming kasalanan.”

66:18 Ang isang malaking hadlang sa panalangin.

68:11 Pambabae—isang pangkat ng mga babae.

68:30 *mga putol na pilak*—salaping pantubos. Tingnan ang Exodo 30.

69 Ang Awit ng handog para sa pagkakasala. Si Cristo na nagdurusa sa kamay ng mga tao—ang bunga, paghatol. Ihambing sa Awit 22.

69:4 [huling sugnay] Si Cristo mismo, na nagbabayad para sa pagkakamali ng tao.

71:1-2 Iligtas sa katuwiran. Roma 1:17.

72 Isang awit tungkol sa Milenyo.

72:16 Ang nalabi ng Israel.

73—89 Aklat 3.—Ang serye na katapat ng Levitico. Ang santuwaryo. Ang kabanalan ng Diyos na pinananatili sa Kanyang mga pakikitungo sa Israel.—Ang Awit 89 ay tungkol sa Mesiyas.

73—83 Kabanalang nahayag sa biyaya.

73:17 *ang kanilang wakas*. Tingnan ang 1 Pedro 4:17.

73:24 O kaya, “pagkatapos ng kaluwalhatian, tanggapin mo ako.”

74:5-7 Mga tagapagtayo, o mga maninira?

74:8 Mga sinagoga sa Lumang Tipan!

75:2-3 Sinasabi ng Mesiyas kung paano Siya hahatol sa katuwiran.

75:8 “Ilayo nawa ang sarong ito!”

76:10 “Alam ninyo kung ano ang pumipigil.”

77:2 Nakaunat ang kamay.

77:3 *nabagabag*—“ako’y dumaing.”

77:7-9 Anim na tanong ng nababagabag na kaluluwa.

77:10-15 Ang sagot ng pananampalataya.

78:29 Panalanging sinagot sa paraan ng paghatol.

78:36 Binobola ang Diyos!

78:68 Zion—pinili sa biyaya ng paghirang.

79:9 Hebreo 9—10.

80:15 Si Cristo: ang Sanga ng Panginoon—upang pumalit sa bayang nabigo. Isaias 11:1-2.

83 Tagumpay laban sa huling pagsalakay ng kaaway.

84—89 Si Cristo ang Tagapamagitan na nagpapanatili ng kabanalan ng Diyos.

84 Ang mga anak ni Kora—tuwirang mga inapo ni Kora na tumalikod. Bilang 16 at 26. Tingnan ang 1 Cronica.

6:31. Iniligtas sa pagbaba sa hukay.

84:3 “Mga pinakakain ng Diyos.”

85 Ang Awit ng handog pangkapayapaan.

85:6 Mga Kondisyon ng Muling Pagsigla: pagharap sa katotohanan, pagpapahayag ng kasalanan, pagsasauli, panalangin, paggawa, pagsunod.

88 Sa ilalim ng sumpa ng nilabag na kautusan.

89:14 Ang mga kerubin. Awit 97:2.

89:30-32 Ang disiplina ng Diyos na kasunod ng pagsuway.

89:37-38 Hindi pinawalang-bisa ang tipan kahit hindi na nakikita ang sambahayan ni David. Tingnan ang Mga Gawa 15:16.

90—106 Aklat 4.—Ang unang tao na pinalitan ng Ikalawang Tao. Ang Aklat na katapat ng Bilang. Mga karanasan ng nalabi habang nakakalat sa mga bansa. Mga Awit 91, 102 ay tungkol sa Mesiyas.

90—93 Si Cristo na nag-uugnay sa Manlilikha at sa Kanyang nilikha matapos pumasok ang kasalanan.

90:17 Awit 27:4. Ang kagandahan ng Panginoon. Tingnan ang Awit 96:6-9.

94—100 Kaligtasan sa pamamagitan ng Paghatol.

94:9 “Binutas Mo ang aking tainga.”

95:5 *Ang dagat*—Apocalipsis 21:1-3; Awit 104:25.

97:11 *kagalakan*—“isang pista ng kagalakan.”

99:8 Biyaya at pamamahala.

100—106 Kaligtasang natamo.

102 Isang awit ng Getsemani.

102:25 Ang sagot ng Ama sa panalangin ng Anak. Tingnan ang Hebreo 1.

103:7 Pansinin ang pagkakaiba ng Kanyang mga daan (mga panukala) at ng Kanyang mga gawa.

104:2 Ang Diyos na Hindi Nakikita. “Ang nagniningning na liwanag ay ang anino ng Diyos.”—Plato

104:15 Alak na nagpapasaya, tinapay na nagpapalakas.

105:25 Baka akalain pa nating ang diyablo ang gumawa nito!

106:15 Panalanging sinagot sa paraan ng paghatol.

106:33 Isang espiritung ginalit: isang maling kalagayan dahil sa pagkaabala sa kasamaan.

107–150 Aklat 5.—Ang bahaging katapat ng Deuteronomio. Ang Israel na ibinalik sa Diyos. Ang kongklusyon ng Kanyang mga pakikitungo sa mga tao.

Mga Awit no, 118 ay tungkol sa Mesiyas.

107–113 Mga banal na prinsipyo.

107:20 Kagalingan sa Salita.

109:4 “Ako’y panalangin.” Siya ang Dakilang Tagapamagitan.

109:8 Sinabi bilang hula tungkol kay Judas na traydor.

111–118 Tinatawag na “ang Egyptian Hall-El” o “Munting Hall-El.”

111:9 Ito lamang ang lugar na makikita ang *reverend* sa Biblia sa Ingles.

114–119 Ang Diyos na nakilala bilang ang Tagapagligtas.

116:8 Tatlong ulit na pagliligtas. 2 Corinto 1:10.

116:16 Paglilingkod na bumubukal mula sa pagliligtas sa pamamagitan ng pagtubos.

118:22 Ang batong itinakwil.

118:24 Ang Araw ng Panginoon.

118:26 Ang pagpasok sa Jerusalem.

118:27 Ang Krus.

119 Ang ginintuang alpabeto—Ang kautusang isinulat sa puso.

119:5 *maituwid*—gawing tuwid na tuwid upang ako’y makasunod.

119:9 “Ang paghuhugas ng tubig sa pamamagitan ng Salita.”

119:30 Pinagpalang pagpili!

119:44-45 Ang ganap na kautusan ng kalayaan. Tingnan ang Santiago 2:12.

119:63 Ang “denominasyon” ni David, t. 94.

119:67 Pinagpalang paggamit ng kapighatian.

119:100 Magkasama ang pag-unawa sa isip ng Diyos at ang pagsunod sa Kanyang Salita.

119:108 Bunga ng mga labi—Tingnan ang Isaias 57:19; Hebreo 13:15.

119:160 Totoo mula pa sa Genesis. Tingnan ang Isaias 46:9-10; 34:16.

120–134 Ang mga awit ng pag-akyat.

135–150 Kaligtasang ipinagdiriwang. Pagbabalik-tanaw sa mga lakad ng Diyos.

136:26 *Diyos ng langit*—ang pangalang ginamit sa mga Aklat pagkatapos ng pagkabihag, Ezekiel, Nehemias, at sa Daniel.

137:7-9 Ang hatol ng Diyos na babagsak sa Edom: larawan ng laman—Tingnan ang hula ni Obadias. Gayundin sa Babilonia. Tingnan ang Jeremias 50, 51.

139:1-6 Ang Diyos na nakaaalam ng lahat.

139:5 “Nasa paligid Kita sa lahat ng panig at nakapatong ang Iyong kamay sa akin.” Literal na salin.

139:7-12 Ang Diyos na nasa lahat ng dako.

139:13-18 Ang Diyos na makapangyarihan sa lahat, kumikilos para sa kapakanan ng tao.

139:16 [huling bahagi] Totoo ito sa hiwagang Katawan ni Cristo, gaya rin sa katawan ng tao.

139:19-24 Ang Paghatol ng Diyos.

141:2 Insenso—larawan ng panalangin. Tingnan ang Exodo 30:34.

146—150 “Ang Dakilang Hall-El.”

147:4-5 Binibilang Niya ang mga bituin ngunit hindi mabibilang ang Kanyang pang-unawa.

149:6 isang *tabak na may dalawang talim*—ang Salita—tingnan ang Efeso 6:17 at Hebreo 4:12.

Kawikaan

Ang karunungan lumikha sa kalangitan ay nagpapakababa ngayon upang ituro ang isang ligtas na landas sa sanlibutan.

Pansinin:

Mula simula hanggang wakas ito'y turo sa loob ng pamilya; ang aral ng ama, ang kautusan ng ina. Bawat kawikaan ay may halimbawa sa Biblia o pinatutunayan ng tuwirang turo sa ibang bahagi,.

1—9 Pinaghahambing ang karunungan at kamangmangan.

1:7 “Ang kaalaman at karunungan, malayong iisa, Madalas pa nga'y walang kaugnayan. Ang kaalaman ay nananahan

Sa mga ulong puno ng kaisipan ng ibang tao,

Ang karunungan, sa isip na nakikinig sa sarili nito.

Ang kaalaman ay palalo sapagkat napakarami ng natutunan.

Ang karunungan ay mapagpakumbaba sapagkat wala nang higit na alam.”—Cowper

1:23-31 “Ito ang mga talatang ginamit ng Espiritu ng Diyos upang gisingin ako noong ako'y 14 na taong gulang, at natagpuan ko ang kapayapaan sa Juan 3:18.”—H. A. Ironside

2:1-5 *tanggapin, ingatan, ikiling, ilapat, sumigaw, itaas, hanapin, saliksikin*—ang tanging paraan upang makamit ang isip ng Diyos. Tingnan ang Ezra 7:10.

3 Personal na kabanalan at buhay na may pagkakatatugma. Awa at katotohanan: pagsasaalang-alang sa iba at katapatan ng puso sa harap ng Diyos at ng tao.

4 Ang karunungan bilang gabay sa buhay ng tao.

4:12 “Habang lumalakad ka nang hakbang-hakbang, bubuksan Ko ang daan sa unahan mo.” Salin mula sa Hebreo.

4:23 Ipinahihiwatig ang pagdaloy ng dugo sa katawan.

5 Ang karunungan na nag-iingat mula sa karumihan.

8:12 Ang karunungan na inilarawang parang isang persona. “Si Cristo ang Karunungan ng Diyos.”

“Ginawa Siya ng Diyos para sa atin—na Karunungan.” 8:23 itinatag—pinahiran.

(1) Si Cristo, ang Pinahiran mula pa sa walang hanggan.

(2) Nang Siya’y ipanganak sa sanlibutan. (3) Sa Kanyang bautismo.

(4) Sa Kanyang Pagkabuhay na muli.

9:1-12 Ang paanyaya ng Karunungan.

9:13-18 Ang paanyaya ng Kamangmangan.

10—24 Mga kawikaang inayos ni Solomon. Ang paglakad sa sanlibutang ito ng isang alagad ng Karunungan.

10:27-32 Pinaghahambing ang katuwiran at ang pagsuway sa batas.

11 Pinaghahambing ang katuwiran at ang pagsuway sa batas.

11:4 Tingnan ang mayamang hangal.

11:6 *katuwiran*—mapagpaimbabaw. Tingnan ang Job 8:13.

11:8 Tingnan sina Haman at Mordecai, si Daniel at ang mga nagparatang sa kanya.

11:24 “May isang lalaki, bagaman baliw ang tingin ng ilan;

Habang lalo siyang namimigay, lalo siyang nagkakaroon.

Hindi kailanman ang pagmamahal ang nag-alis ng laman ng

puso

Ni ang pagbibigay ang nag-ubos ng laman ng pitaka.” Tingnan ang kab. 13:7.

12–13 Ang pag-ibig sa kaalaman laban sa pagkapoot sa saway.

12:9 *ang nagpaparangal sa kanyang sarili*—Gaano karami ang ganitong uri!

12:20 Pansinin kung bakit nag-iisip ng masama ang mga tao tungkol sa iba.

14 Pinaghahambing ang marunong at ang walang-muwang. 14:1 Tingnan ang matalinong babae sa kabanata 31.

14:14 Ito lamang ang lugar na makikita ang “backslider” (tumalikod) sa Biblia.

14:32 Ang pag-asa ng buhay na walang kamatayan.

15 Ang dila.

15:2 Ang karunungan, ang kakayahang gamitin nang tama ang kaalaman.

16 Ang kapangyarihan ng Diyos—“Ang tao ang nagbabalak, ang Diyos ang nagpapasya.”

16:15 Ang huling ulan, isang natatanging pagpapala. Tingnan ang Jeremias 3:3.

17 Mga banal na prinsipyo.

17:1 Amen! *mga hain*—ibig sabihin, mga handog pangkapayapaan.

17:17 Isang kaibigan—kab. 18:24; kab. 27:10.

18 Mga babala laban sa kamangmangan sa pananalita.

18:1 Ang makasariling naghahasik ng pagkakabaha-bahagi. Paghihiwalay na ayon sa laman. Judas 16-17. *nakikialam sa lahat ng karunungan*— o, nagnangalit laban sa lahat ng tamang karunungan.

18:10, 11 Paghambingin ang dalawang talatang ito.

18:22 Isang asawa, hindi basta isang babae.

19 Ang landas ng katotohanan at ang daan ng sariling kalooban.

19:7 Si Job at ang kanyang mga kaibigan.

19:17 Mga pautang na malaki ang tubo!

20 Mga babala laban sa masasamang ugali, bisyo, at iba pa.

20:6-12 Ang pagsubok ng kalinisan.

20:17 Walang natatakpan na hindi mahahayag—at saka ang kapaitan!

20:24 Tingnan ang Jeremias 10:23, 24.

20:25 *at pagkatapos ng panata ay saka magsiyasat*—ibig sabihin, ginagawa niya ang idinidikta ng kanyang pita—saka pa lamang sasangguni sa Diyos pagkatapos.

20:27 Ang pagkapersona ng espiritu sa tao. Awit 78:8; Roma 1:9.

21 Ang moral na pamamahala ng Diyos.

21:13 1 Juan 3:17. Ang aktibong pagtulong sa kapwa ay kondisyon upang masagot ang panalangin.

21:18 Sa Krus ay kabaligtaran ang nangyari.

21:31 Ang kabayo bilang larawan. Tingnan ang Job 39:19; Apocalipsis 6. 22–24:22 Mga pangaral tungkol sa katapatan at pagpapasakop sa Diyos.

22:6 Turuan—italaga, o simulan—Kaparehong salita sa Deuteronomio 20:5 (dalawang ulit); 1 Hari 8:63; 2 Cronica 7:5.

22:17-18 Ang kahalagahan ng pag-aaral ng Salita ng Diyos—2 Timoteo 2:15; 2 Timoteo 3:16; Lucas 1:1-4.

24:11-12 Pananagutan para sa mga taong hindi nakakakilala sa Diyos. Ihambing sa Isaias 58:10.

24:23-34 Isang karugtong ng bahaging ito.

24:30-34 Ang bukid ng tamad. Isang angkop na pangwakas sa bahaging ito.

25—29 Ikatlong Bahagi—Mga huling kawikaan na inayos ng mga tauhan ni Hezekias. Tingnan ang 1 Hari 4:32.

25:7 Ginamit ng ating Panginoon sa Lucas 14:8, 10.

25:21-22 Sinipi sa Roma 12:20.

25:25 Ang Ebanghelyo na inihambing sa tubig. Apocalipsis 22:17.

26 Mga hangal at mga tamad.

27:1 Tingnan si Faraon sa Exodo 8:10. Bukas—mga dahilan para huwag magpaliban:

- (1) Maaaring dumating ang kamatayan.
- (2) Maaaring tumigil na ang Espiritu sa pakikipagpunyagi.
- (3) Maaaring bumalik na ang Panginoon.
- (4) Nadaragdagan natin ang mga bagay na hindi na natin maibabalik.
- (5) Nasasayang natin ang panahong hindi na natin mababawi.

27:16 Imposibleng itago siya sapagkat lagi niyang inilalantad ang kanyang sarili.

27:23 Isang salita para sa mga pastor.

28:9 Kung kailan walang silbi ang manalangin. Tingnan ang
Isaias 1:15.

30 Ikaapat na Bahagi—Ang mga salita ni Agur.

30:24-28 Apat na Bagay na Marurunong.

31 Ikalimang Bahagi—Ang mga salita ni Lemuel.

Eclesiastes

Ipinakitang kamangmangan ang karunungan ng tao. Hindi nakilala ng sanlibutan ang Diyos sa pamamagitan ng karunungan. *Sa ilalim ng araw*—29 ulit. *Walang kabuluhan*—37 ulit. *Sa silong ng langit*—3 ulit. *Sa ibabaw ng lupa*—7 ulit. Ang kinasihang tala ng Diyos tungkol sa sinabi ni Solomon sa kanyang puso habang pinag-iisipan niya ang mga bagay sa ilalim ng araw. Talaga bang sulit ang mga kasiyahan sa buhay sa lakas na ginugol upang makamit ang mga ito?

1:1-11 Pambungad.

1:3 Ang ? ng Aklat.

1:7 Tingnan ang 2 Corinto 9:8-11.

1:9 *walang bagong bagay sa ilalim ng araw*—ang nakapanghihilakbot na “pagkakapare-pareho” ng batas ng kalikasan.

1:12-15 Panimula. Lubos na kuwalipikado upang subukin at alamin kung may kaligayahan sa ilalim ng araw. 1 Hari 4:29.

1:16—4:16 Ang paghahanap sa pangmatagalang kabutihan.

1:16-18 Hindi nakasisiya ang karunungan.

2:3 Hindi nakasisiya ang kalayawan.

2:4 Arkitektura.

2:5 Pagsasaka.

2:6 Mga patubig.

2:7 Ang mga ginhawang maibibigay ng kayamanan. Kapangyarihan at awtoridad.

2:8 [unang bahagi] “Ang salapi ay nakapagbibigay ng lahat ng bagay maliban sa kaligayahan.” [huling bahagi] Ang mga sining.

2:12 Mga kasiyahan sa pag-aaral ng pilosopiya. Materyalismo—pamumuhay para sa kasalukuyan lamang.

3:1-8 Fatalismo. Ang walang katapusang ikot ng buhay.

Walang nananatili—lahat ay gumagalaw—ang buhay ay parang isang malaking gulong na walang tigil sa pag-ikot.

3:14 Ang mga gawa ng Diyos na naiiba sa mahihinang pagsisikap ng tao.

3:16 Kasamaang ginawang legal.

3:18 Ang konklusyon ng likas na tao kapag “sa ilalim ng araw” lamang siya tumitingin.

3:21 Tingnan ang sagot sa kab. 12:7.

4:1 Kawalan ng katarungan at pang-aapi.

4:10 Itinatayo ng Ikalawang Tao ang unang tao!

5–11 Mga pagninilay at konklusyon batay sa karanasan.

5:1 Paggalang.

5:4-5 Mga panata—Tingnan ang Bilang 30. Katapatan.

5:13-20 Mga konklusyong pilosopikal ngunit hindi pa rin nasisiyahan ang puso. Tingnan ang Job 1:21.

5:18-20 Pagkakatimpi.

6:6 [huling sugnay] ibig sabihin, ang libingan.

7–11 Pagpuri sa mabuting asal.

7:1-8 Pansinin ang pitong paghahambing.

7:26 Hindi makasisiya ang pag-ibig ng mga babae.

7:28 At mayroon pa siyang 1000 asawa at mga babae!

8 Pagpuri sa karunungan.

8:8 Ngunit si Cristo, nang matapos ang Kanyang gawain, ay “ibinigay ang Kanyang Espiritu.”

8:10 Tingnan ang nangyari kay Joram—2 Cronica 21:20.

9 Ang pilosopiya ng pagpapahayag ng sarili.

9:1 [huling bahagi] Isinalin ng Douay na “walang taong nakaaalam kung siya’y karapat-dapat sa pabor o sa poot.”

9:5 Hindi ito Paglipol—kundi isang katotohanan hangga’t abot ng tanaw “sa ilalim ng araw.” walang nalalamang anuman—Tingnan ang 1 Samuel 20:39; 2 Samuel 15:11.

Tekstong ginagamit ng mga materyalista. Iugnay sa Job 3:13, 16; 10:18; 20:6-8; Awit 39:13; 6:5; Isaias 38:18; Awit 146:3, 4; 49:19, 20; Malakias 4:1-3. Pansinin na ang mga tekstong ito ay tungkol lamang sa tao at sa mga bagay sa lupa—ang kamatayan ay sa katawan—at hangga’t nakikita ng tao sa ilalim ng araw, siya’y naglalaho magpakailanman. Ngunit inihayag ni Cristo ang buhay at ang kawalang-kasiraan sa pamamagitan ng Ebanghelyo.

9:14-15 Ang tagapagligtas na nakalimutan. Isang sulyap kay Cristo!

10 Pagpuri sa kahinahunan, katapatan, pagkakatimpi, at iba pa.

10:4 Pagpapaubaya. Filipos 4:5.

10:8 May batas ng ganti sa buhay na hindi maiiwasan ng tao.

10:15 Hindi matagpuan ang daan.

10:16 Tingnan ang Isaias 3:4 at 12.

11:1 Tingnan ang t. 6. Tingnan ang Isaias 32:20.

11:2 Ang pinakamataas na konklusyon ng karunungan ng tao.

12 Dapat hanapin ang Diyos dahil sa Kanya mismo lamang.

12:7 Ang espiritu, ligtas man o napahamak, ay may tuwirang pakikitungo sa Diyos—ang Ama ng mga Espiritu—ang Diyos ng mga espiritu ng lahat ng laman.

12:14 Ang Araw ng Paghuhukom. Roma 1:32.

Awit ni Solomon

Ang Aklat ng Pakikipag-isa—ang pag-ibig ng hari at ng kanyang kasintahang babae sa isa’t isa—si Solomon ay larawan ni Cristo. Efeso 5:25-26.

Isang dalaga ng Israel—isang pastora na nabihag ang puso ng isang dayuhang pastol na siya palang hari ng Israel.

1:1–3:5 Unang Bahagi—Ang tuwa ng unang pag-ibig. 1 Ang kasintahang babae ng hari—Ang paggising ng kaluluwa.

1:6 *maitim*—ibig sabihin, sunog sa araw.

1:7 Tanong 1—Pitong tanong ang itinanong sa awit na ito. Tingnan ang kab. 3:3.

1:13-17 Kasama ang hari sa lilim—pag-ibig ng mag-asawa.

2 Ang pagpapahalaga ng kaluluwa.

2:8-10 Ang kasintahan ng pastol na naghihintay sa pagdating ng kasintahang lalaki.

3 Ang pananabik ng kaluluwa.

3:1-4 Nanaginip siya na hinahanap niya ang kanyang mangingibig na pastol.

3:3 [huling bahagi] Tanong 2—Tingnan ang kab. 3:6.

3:4 *hinawakan ko siya*—Gaya ng sanggol na kumakapit sa kanyang ina—ngunit ang mga bisig ng ina ang talagang humahawak sa kanya.

3:6–5:1 Ikalawang Bahagi—Kagalakan ng kasalan.

3:6 Dumating ang hari upang kunin siya. Tanong 3—Tingnan ang kab. 5:3. Ang Langit ngayon ay puno ng halimuyak ng Krus ni Cristo.

Ang Panginoon sa Kanyang pagkabuhay na muli ang tinutukoy rito.

4 Ang pagsang-ayon ng kaluluwa.

4:1-7 Ipinahayag ng haring-pastol ang kanyang galak sa kanyang kasintahang babae.

4:8 Pakikipag-isa at paghihiwalay. Ang “pulot-gata.”

Shenir—bahagi ng Bundok Hermon. Tingnan ang Deuteronomio 3:9; 1 Cronica 5:23; Ezekiel 27:5.

4:12-15 Ang nababakurang halamanang saganang dinidilig—Genesis 2:10; Isaias 58:11; Jeremias 31:12.

4:16—5:16 Ang pagkamabunga at mga pagsasanay ng kaluluwa.

5:2—8:14 Ikatlong Bahagi—Paghihiwalay at muling pagsasama.

5:2-8 Nanaginip siyang muli na naputol ang pakikipag-isa.

5:3 Tanong 4—Tingnan ang kab. 5:9.

5:9 Tanong 5—Tingnan ang kab. 6:1 para sa ikalawang bahagi.

6 Ang kagalakan ng kaluluwa. Naibalik ang pakikipag-isa.

6:1 Tanong 5, ikalawang bahagi. Tingnan ang kab. 5:10.

6:10 Tanong 6. Tingnan ang kab. 8:5.

6:10-13 Naaaninag siya sa kanya habang lumalakad siyang kasama niya.

6:13 Ikalawang bahagi ng tanong 6.

7 Ang pakikisama ng kaluluwa. Tinatamasa ang pakikipag-isa.

7:5 Mga tirintas—ang kaluwalhatian ng babae ay ang kanyang buhok.

7:11 Pakikisama sa mapagmahal na paglilingkod.

8 Ang pagkakaisa ng kaluluwa.

Ang pakiramdam ng kasintahang babae na siya'y mababa—ang Kanyang mapagbiyayang tugon. 8:5 Tanong 7.

8:6 Walang hanggang pag-ibig—Jeremias 31:3. Tingnan ang Exodo 28:29; Juan 15:13.

8:7 pinakamangingas na liyab—liyab ni Jah.

8:11 Pag-alaala sa nakaraan.

Isaias

1:12 Kab. 29:8.

1:13 Hungkag na pagsamba. Hungkag na relihiyon. Hosea 10:1; Santiago 1:26; Mateo 15:9.

1:15 Kung kailan walang silbi ang manalangin. Kawikaan 28:9.

2:2 Mikas 4:1-3.

2:3 *Mula sa Zion*. Tingnan ang Roma 11:26 at Isaias 27:9.

2:4 Ihambing sa Joel 3:10.

2:19 Tingnan ang ikaanim na tatak, Apocalipsis 6.

5:8, 11, 18, 20, 21, 22;

6:5 Pitong kaawa-awa.

7:14 Ang Anak ng Birhen ang magiging tanda ng pagliligtas sa Juda. Ngunit hindi sa panahon ni Ahaz. Tingnan ang kab. 9:6-7. *birhen—Almah* makikita sa anim pang lugar sa Lumang Tipan. Genesis 24:43; Exodo 2:8; Awit 68:25; Awit ni Solomon 1:3; Awit ni Solomon 6:8; Kawikaan 30:19. Laging isang dalisay na dalaga.

8:7 Isang hukbo na inihambing sa ilog. Tingnan ang kab. 18:2.

8:9 Ang huling malaking pagsasabwatan ng mga bansa ay mawawalan ng saysay.

8:13-14 Ang bato ay kinilalang si Jehova.

8:19-20 Ang espiritismo ay ipinagbabawal ng Diyos.

9:2 Nang naroon ang Ilaw ng Sanlibutan!

9:6 Ang Diyos na nahayag. Ang pag-angkin ng pananampalataya sa pangako ng kab. 7:14.

10:5 Ang huling Asiryo na sasalakay sa Jerusalem sa panahon ng huling pagtalikod sa ilalim ng antikristo.

10:12 Haharapin ng Diyos ang Asiryo sa panahon ng wakas.

10:20 Ang pagbabalik ng nalabi ng Israel sa mga huling araw.

10:24 Ang mensahe sa nalabi.

11:1 Ang Mesiyas, ang Sanga. Tingnan ang Jeremias 23:5.

11:2 Ang pitong espiritu ng Diyos. Apocalipsis 1.

12:3 “Mga Balon ng Kaligtasan.” Juan 4 at Juan 7.

13:13 “Minsan pa.” Tingnan ang Hebreo 12:26, 27.

13:19 Ang kapahamakan ng Babilonia sa pamamagitan ng mga Medo—pangwakas na—hindi na kailanman maibabalik.

14:2 [huling bahagi] Binihag ang pagkabihag—Awit 68:18; Efeso 4:8, Mga Hukom 5:12.

14:9-11 May kamalayan sa Sheol.

14:12 Ang pagbagsak ni Lucifer. Tingnan ang Ezekiel 28:12.

14:25 Ang huling Asiryo, ang hari ng hilaga. Daniel 11.

15:5 [unang bahagi] Nagsimula ang Moab sa Zoar.

17:6 Ang puno ng ubas at ang puno ng olibo ay hindi kailanman lubusang mawawasak. Tingnan ang Roma 11.

17:10 Mapapanot ang Palestina sa mga gubat at taniman nito.

18:2 *mga sasakyang yari sa tambo*—mga sasakyang sumisipsip ng tubig.

19:3 [huling bahagi] Ito kaya ang Turko?

19:7 *mga tambong papel*—papiro.

19:19 Isang dambana para kay Jehova sa Egipto.

21:2 Nakita na noon pa ang pagsalakay ng mga Persiano at Medo sa Babilonia.

22:13 [huling bahagi] Isinulat din ito ng isang makatang Griyego sa mga sumunod na taon.

22:14 [huling bahagi] Kasalanang hahantong sa kamatayan.

22:22 Tingnan ang sulat sa Filadelfia. Apocalipsis 3.

23:15 *isang hari*—ibig sabihin, si Nebukadnezar.

24:13 Ang nalabi sa malaking kapighatian.

25 Isang awit ng papuri.

25:8 Tingnan ang Apocalipsis 7.

26:12 “Ang Diyos ang gumagawa sa inyo.” Filipos 2.

27:1 Ang paggapos kay Satanas. Apocalipsis 20:1, 2.

27:3 Israel: ang ubasan ni Jehova na muling nasa Kanyang pangangalaga.

27:13 Ang malaking trumpeta. Ang tunay na pista ng mga trumpeta sa wakas!

28:10 Taludtod sa taludtod. Makikita ito sa madalas na pag-uulit ng mga seremonya ng paghahain.

28:13 Ang lahat ng turo ng Diyos ay ginamit sa mali.

28:15 Ang 7-taong tipan ng Daniel 9. Kab. 24:5. Tingnan ang t. 18 ng kabanatang ito.

28:20 Ang hindi mapakaling natutulog.

29:8 Ang nabigong nananaginip—hungkag na buhay at hungkag na relihiyon—Hosea 10:1; Isaias 1:13; Santiago 1:26.

29:10-12 Ang saloobin ng marami sa Aklat ng Apocalipsis—
Ngunit tingnan ang Apocalipsis 22:10.

29:20-21 Kinapopootan ang sumasaway. Amos 5:10.

30:18 *Naghihintay* ang Diyos hanggang sa tamang panahon.
Dapat din tayong maghintay.

30:21 Hosea 11:3 Patnubay. Kawikaan 3:6. Sa pamamagitan ng
Salita ng Diyos.

32:6 [huling bahagi], 8 Hindi kayang pakainin ng kamalian ang
kaluluwa, gaano man ito kinagigiliwan ng isip.

32:17 Ang katuwiran ang saligan ng kapayapaan. Hebreo 7:2.

32:20 Ecclesiastes 11:1, 6.

34:4 Ihambing sa ikaanim na tatak sa Apocalipsis 6.

34:5 Tingnan ang Zacarias 13:7.

36—39 Isang pansingit na kasaysayan.

37:14 Ang sulat ng kalapastanganan. Ihambing sa kab. 39:1.

38:20 Tinatawag ng mga Judio ang mga awit 120 hanggang 137
na “Aklat-Awitan ni Hezekias.”

39 Mga sulat at isang regalo. Ihambing sa 37:4.

40—48 Ang pakikipagtalo ni Jehova laban sa mga diyus-
diyusan.

40:8 1 Pedro 1:25.

40:9, 10, 13 Ang Trinidad—t. 9 *inyong Diyos*.—t. 10 *ang Panginoong Diyos* si Jehova, na siyang Haring-Pastol.—t. 13 *ang Espiritu ng Panginoon*. Tingnan ang kab. 48:16.

40:31 Hindi nagkakawan ang mga agila. Kung nais mong pumailanglang na parang agila, dapat handa kang lumipad nang mag-isa.

41:21, 22 Ang hamon ni Jehova sa mga saserdote ng diyus-diyusan at sa bulaang propeta.

41:23 Ang “mga bagay na darating” ay maihahayag lamang ng Espiritu ng Diyos.

43:9-12 Ang kasaysayan ng Israel, ang saksi sa katotohanan ng salita ng hula. Tingnan din ang kab. 44:8.

43:13 2 Tesalonica 2:6. 44:3 Ang tubig at ang Espiritu.

45:2 Kayang ituwid ni Cristo ang lahat ng ating baluktot na daan.

45:3 Binubuksan Niya ang mga pinto sa pamamagitan ng Kanyang kapangyarihang walang hangganan. Tingnan ang mensahe sa Filadelfia, Apocalipsis 3.

45:13 Tumutukoy kay Ciro na Dakila.

45:15 Tingnan ito na inilarawan sa Aklat ng Esther.

45:18 Hindi nilikha ang lupa na sira—*bohu*—walang laman—walang kabuluhan—Tingnan ang Genesis 1:1, 2.

45:22 Tumingin—Hebreo panah—bumaling. Ang tumingin sa Kanya ay ang magtiwala—ang tumalikod sa lahat ng iba pa.

46:1, 2 Tumatakas mula sa kanilang mga kaaway dala ang kanilang mga diyus-diyusan. Kailangang pasanin ang mga diyos ng mga pagano. Ang tunay na Diyos ang nagpapasan sa Kanyang bayan.

46:9, 10 Tingnan ang Awit 119:160.

46:13 Ang katuwirang dadalhin ng Ebanghelyo.

47 Ang literal na Babilonia—ihambing sa espirituwal na Babilonia sa Apocalipsis 17–18.

48:1 Ipinagmamalaki ang kanilang katayuan, ngunit nasa kahabag-habag na kalagayang walang espirituwalidad.

48:5 Sa pamamagitan ni Moises sa Levitico 27.

48:12 Tingnan ang Alpha at Omega sa Apocalipsis 1.

48:16 Ang banal na Trinidad.

48:17 Tingnan ang kab. 40:9-13.

48:18 Awit 81.

48:22 Ang wakas ng pakikipagtalo ni Jehova laban sa mga diyus-diyusan.

49–57 Ang pagtatakwil sa tunay na lingkod ni Jehova.

49:3, 4 Si Cristo na tumatayo sa lugar bilang ang tunay na Israel.

49:5 Itinakwil ng bansa.

49:6 Isang Tagapagligtas ng mga Gentil.

49:12 Ang Sinim ay karaniwang itinuturing na Tsina o ang Malayong Silangan.

49:14-17 Ang Zion ay laging nasa harap ng Diyos at mahal sa Kanyang puso, kahit sa lahat ng taon ng pagkabulag ng Israel at ng pagkatiwangwang ng lupain.

49:18-19 Pagbabalik at pagpapala sa hinaharap.

49:22 Ang pagbabalik sa Diyos at sa lupain sa mga huling araw.

50:4 Awit 40:6. Ang tainga na binuksan.—Pagkaalagad. Tingnan ang Exodo 21.

51:5 Ang katuwiran ng Diyos (Roma). Tingnan ang Isaias 46:12-13; 56:1.

52 Ang pagbabalik ng Israel sa Diyos at sa lupain sa bagong panahon.

52:3 Tingnan ang kanilang reklamo sa Awit 44:12.

52:13-15 Ang Lingkod na nagdurusa—ang Kanyang pagpapakababa at pagkadakila.

53:1-3 Ang Lingkod sa harap ng Diyos at ng tao.

53:4-6 Ang Tagapagligtas na tumubos sa kasalanan.

53:7-9 Ang Kanyang kunwaring paglilitis, kamatayan, at paglilibing.

53:9 Itinakda ang Kanyang libingan kasama ng masasama ngunit sa Kanyang kamatayan ay inilagak Siya kasama ng mayaman.

53:10-12 Ang Kahalili ng makasalanan—ang Kanyang Pagkabuhay na muli at ang mga bunga nito.

54 Ang pagpapala sa Israel sa hinaharap batay sa pagtubos ni Cristo.

54:1 Nagdusa Siya upang makaawit sa kagalakan ang Kanyang mga tinubos.

55:1 Ang paanyaya ng Ebanghelyo.

56:1 Ang katuwiran ng Diyos. Tingnan ang kab. 46:13; 51:5; 59:16.

56:8 *may iba pa Akong mga tupa.*—Juan 10.

56:10 *mga asong pipi*—Mag-ingat sa mga aso—Filipos 3:2.

57:15 *Walang Hanggan* (Eternity)—Ito lamang ang lugar sa Biblia sa Ingles.

57:19 *ang bunga ng mga labi*—Hebreo 13:15; Awit 119:108.

58—66 Ang wakas ng mga pakikipagtalo ng Panginoon sa Israel — Ang kanilang pagbabalik, pagbabagong-loob, at pagpapala sa Milenyo.

58:9 Mga kondisyon upang sagutin ng Diyos ang panalangin. Ihambing sa Kawikaan 24:11-12.

58:11 *isang halamanang nadidilig*—Genesis 2:10; Isaias 27:2-3; Awit ni Solomon 4:15; Jeremias 31:12.

59:5, 6 *itlog ng ulupong at sapot ng gagamba*—Awit 58:4; Awit 140:3. Tingnan ang Job 8:14.

59:19 Ang pumipigil. 2 Tesalonica 2.

60 Ang kaluwalhatian ng Milenyo kasunod ng pagsisisi ng Israel.

61:1-3 Ang pinahirang Tagapagligtas: 1—ang pagpapahid, 2—ang layunin ng pagpapahid, 3—ang mga bunga ng pangangaral.

61:3 *abo*—Naupos na ang lahat ng kagalakan sa buhay.

62:1 Ang nagniningas na ilawan. Tingnan ang Genesis 15:17.

62:5 [huling bahagi] Awit ni Solomon.

63 Paghatol sa mga bansang tumanggi sa Ebanghelyo —ang pauna sa pagpapala sa Israel.

63:10-14 Ang Espiritu Santo sa Lumang Tipan. Isang banal na Persona na maaaring “pighatiin” at na umakay sa bayan at “inilagay sa loob” ng ilan sa kanila. Tingnan ang tala sa Efeso

4:32. Ang Espiritu ng Diyos sa ilang (Nehemias 9:20); kay Moises —at kasama ng bayan sa lupain.

64 Pagpapahayag ng kasalanan at panalangin ng nalabi.

64:1 Pag-aalis ng mga bundok—Mateo 21:21, 23; Marcos 11:23; Zacarias 4:7.

65:3 *mga dambanang laryo*—mga limitasyon ng tao.

66:4 [unang sugnay] kadilimang hatol ng Diyos. 2 Tesalonica 2.

66:5 Matataas at eksklusibong pag-aangkin.

66:7 Ang Israel ang ina ng sanggol na lalaki. Apocalipsis 12; Jeremias 4:31.

66:17 Ginawang banal upang gumawa ng kasamaan.

Jeremias

Nanghula si Jeremias bago pa matagpuan ang aklat ng Kautusan (2 Cronica 34) noong panahon ni Josias—at nagpatuloy hanggang sa wakas ng paninirahan ng Juda sa lupain—100 taon na mas huli kaysa kay Isaias. Mas huli kaysa kina Hosea, Joel, Amos, Mikas, Nahum, Jonas. Kasabayan nina Sofonias, Habakuk, Obadias, at Ezekiel. Pinag-aralan ni Daniel ang Jeremias (Daniel 9).

1–24 Unang Bahagi—Ang pakiusap ni Jehova sa Kanyang bayang naliligaw—”Isang sisidlang pinili at inihanda.”

1:5 Ang pagkatawag kay Jeremias.

1:6 Ihambing kay Moises.

1:9 Kay Isaias ay haplos ng paglilinis. Kay Jeremias ay haplos ng kapangyarihan.

1:10 Pansinin ang awtoridad na kaakibat ng tungkulin ng propeta. Isipin si Pablo—Pedro—Savonarola—Gregory ng Armenia—John Knox—Calvin—Luther—atbp.

1:11 *punong almendro*—“punong nagmamadali.”

1:12 Ang pangakong nagbibigay-tiyak.

1:13-16 Ang hatol na dapat tiisin ng Juda mula sa hilaga—Caldea, atbp. 2—3:5 Pakiusap at babala.

2:2 Ang kanilang unang pag-ibig. Iugnay sa “Efeso” sa Apocalipsis 2.

2:7 Ihambing sa ating mana—1 Pedro 1:4.

2:13 Tingnan ang Juan 4:14; 7:37, 39—Ang Diyos mismo ang babasag sa bawat balong ginagawa natin kung tatalikuran natin

Siya.

2:17 Inaani nila ang kanilang itinanim.

2:24 Ang mailap na asno—ang taong hindi pa ipinanganak na muli.

2:26 Hindi nahiihiya sa kasalanan, kundi sa pagkabunyag nito.

2:27-28 Wala tayong karapatang umasa sa Diyos sa araw ng kagipitan kung hindi tayo lumalakad kasama Niya bago pa dumating ang kagipitan.

3:3 Deuteronomio 11:14—Ipinagkait ang huling ulan dahil sa pagsamba sa diyus-diyosan. Tingnan ang kap. 5:24.

3:6—6:30 Ang kaluwalhatianang darating ay nakasalalay sa pagsisisi.

3:7 Iisang hari lamang ng Israel ang sinasabing humanap sa Panginoon—si Joacaz. 2 Hari 13:4, 5.

3:8-11 Marami ang hindi totoo sa malaking pagbabagong-buhay noong panahon ni Josias.

3:12-13 Hinihingi ang pagpapahayag ng kasalanan bilang pauna sa pagpapala.

3:16 Huling pagbanggit sa Kaban sa Lumang Tipan.

3:19 [unang bahagi] Ipinahayag nang una ang pagsisisi—Ang Pangangailangang Ipanganak na Muli.

4:1-2 Ang pangangailangan ng katapatan. Ang tugon ni Jehova sa daing ng paghihirap sa naunang kabanata.

4:3 Magandang salita para sa ebanghelista!

4:5-13 Pangitain ng sumasalakay na hukbo. Si Nabucodonosor at ang kanyang hukbong Caldeo. 4:14 Hindi pinansin ang

tanging pintuan ng pagtakas, kaya tiyak na babagsak ang hatol.

4:23-31 Ang darating na pagkatiwangwang ng lupain sa pagsakop ng Babilonia at sa panahon ng wakas.

5:1 Naghahanap ng isang tatayo sa sira ng pader.

5:14 Tingnan ang dalawang saksi sa Apocalipsis 11:5. Jeremias 20:9.

5:18-21 Dadalhin ang Juda pabalik sa mismong lupaing pinagtawagan ng Diyos kay Abraham, dahil sa hindi nila pagiging tapat sa katotohanan.

5:24 Kap. 3:3—Hinihimok ang Israel na kilalanin ang Nagbibigay ng huling ulan—Tingnan ang Hosea 6:3.

5:30-31 Lubos na nabunyag ang kalagayan ng pagtalikod.

6:1 Panawagan ng paghihiwalay sa mga taga-Benjamin.

6:4 Ang araw na palubog na!

6:14 Walang kapayapaan.

6:15 Walang hiya.

6:16 Ang *lumang* daan at ang *lumang* landas—Tingnan ang Kawikaan 14:12.

6:18 Tinawag ang bansa upang saksihan ang katuwiran ng pakikitungo ng Panginoon.

7-10 “Anong pagkakasundo mayroon ang Templo ng Diyos sa mga diyus-diyosan?” Ang hatol ay dapat magsimula sa bahay ng Diyos.

7:1-7 Ang pagdungis sa santuwaryo.

7:4 Hindi ito panahon para sa matataas at eksklusibong pag-aangkin.

7:5-7 Malalaking pagkukunwari habang pinababayaan ang katuwiran—2 Timoteo 2:22—“Sundin ang katuwiran.”

7:8-16 Ang paghihiwalay ng katayuan sa tunay na kalagayan.

7:11 Binanggit ng ating Panginoon sa Mateo 21:13, kaugnay ng Isaias 56:7.

7:12 Pababayaang tiwangwang ang Jerusalem tulad ng Silo.

7:16 *Kasalanang hahantong sa kamatayan*—Huli na upang may maitulong pa ang panalangin.

7:17-20 Itinayo sa Jerusalem ang pagsambang Babilonyo. Pagsamba kay Astarte o Ashtarothe (Semiramis).

7:21-28 Walang halaga ang mga handog habang namumuhay sa kasalanan.

7:28 Hindi pinakinggan ang mensahe ng propeta.

7:29-34 Kakila-kilabot na ganti ang darating.

7:31 Ang pinagmulan ng Gehenna (sa labas ng Jerusalem) na ginamit ni Cristo bilang larawan ng walang hanggang hatol. Tingnan ang kap. 19:4-8.

8:1-3 Hatol na walang patawad.

8:3 Pinipili ang kamatayan. Deuteronomio 30:19.

8:4-12 Ibinigay ang Jerusalem sa walang humpay na pagtalikod.

8:6-19 Hindi ligtas t. 20 Bakit?

(1) Hindi nagsisisi t. 6.

(2) Hindi mapagmasid t. 7—Tuturuan sana sila ng kalikasan — pero hindi sila nakinig.

(3) Kapalaluan ng isip—tinanggihan ang Salita t. 8.

(4) Dinaya ang sarili t. n.

(5) Lubos na walang hiya t. 12.

(6) Makalamang pag-asa t. 15.

(7) Pormalidad ng relihiyon t. 19.

8:9 Isang salita para sa mga modernista.

8:13-17 Hatol na walang patawad.

8:18-22 Isang panaghoy sa kakila-kilabot na kalagayan ng bayan.

8:20 *Hindi ligtas.*

8:22 Tatlong Tanong: Balsamo sa Gilead.

1—Wala bang lunas? Sagot: Ang Salita ng Diyos: “Ipinadala Niya ang Kanyang Salita at pinagaling sila”—Awit 107:20. Ang Kanyang mga sugat—“sa Kanyang mga latay—gumaling”—Isaias 53:5. Ang Kanyang mga pakpak—“kagalingan sa Kanyang mga pakpak”—Malakias 4:2. Ang Kanyang mga daan—“habang sila’y yumayaon—gumaling”—Lucas 17:14.

2—Wala bang manggagamot? Sagot: Si Cristo.

3—Bakit hindi gumaling? Tinanggihan ang lunas.

9:1-8 Ang pakikiisa ni Jeremias sa bayang naliligaw.

9:9-11 Ang pagkatiwangwang ng Jerusalem.

9:12-16 Isang hamon na pag-isipan ang mga bagay na ito.

9:17-22 Panahon ng pagluluksa.

9:23-24 Ang tunay na kaluwalhatian ay ang makilala ang Panginoon.

9:25-26 “Walang pagkakaiba.”

10 Ang Kamangmangan ng Pagsamba sa Diyus-diyosan—Ihambing sa Isaias 44.

10:23 Paghatol sa sarili—Kawikaan 4:26; 5:21; 20:24.

11–12 Ang mga sangang sinunog at ang pag-apaw ng Jordan.
Ang pakikipagtalo ni Jehova—kap. 11.

11:4 Ang hurnong bakal—Tingnan ang pangitain ni Abraham—
Genesis 15:17.

[huling bahagi] Kautusan—humihingi muna saka nagbibigay.
Ang biyaya ay nagbibigay at nakikiusap.

11:11 Walang saysay ang manalangin kung desidido kang
sumuway—Jeremias 14:11.

11:14 Kasalanang hahantong sa kamatayan—1 Juan 5:16.

11:16 Ang punong olibo—ihambing sa Roma 11:16–26.

11:18–20 Nagsasalita si Jeremias para sa banal na nalabi.
lingatan ang puno kahit masira ang mga sanga.

12 Ang pamamagitan ni Jeremias—Ihambing sa Habakuk 1:12.

13 Ang nasirang pamigkis—ang pamigkis ay tanda ng
paglilingkod— Isinantabi ang Israel bilang lingkod na walang
pakinabang at kailangang dalhin sa Babilonia.

13:9–10 Dadalhin ang Juda sa lambak ng Eufrates at doon
parurusahan dahil sa kasalanan ng pagsamba sa diyus-diyosan.

13:16

Likas na *kadiliman*—Efeso.

Sinadyang *kadiliman*—Juan 3.

Hatol na *kadiliman*—Jeremias 15.

Walang hanggang *kadiliman*—Judas.

Hatol na kadiliman dahil tinanggihan ang liwanag. Ihambing sa
2 Tesalonica 2:11, 12—Isaias 66:4.

13:18 Tuwirang kinausap si Joacim at ang kanyang asawa.

13:23 Ang problema ay nasa likas na pagkatao ng tao.

14 Usapan ng Diyos at ni Jeremias.

14–15 Taggutom—sa katawan at sa espiritu.

14:1-6 Ang tunay na taggutom ay nasa loob.

14:7-9 Pagpapahayag ng kasalanan at panalangin.

14:10-12 Ang sagot ng Diyos.

14:11 Huli na para sa panalangin.

14:13-17 Ang mga bulaang propeta ay nagbibigay ng huwad na aliw.

14:17-22 Ang hinaing ng propeta.

15:1-9 Ang sagot ni Jehova.

15:1 Walang pag-asa ng kaligtasan.

15:4 Natupad nang literal.

15:10 Ang hinaing ni Jeremias.

Ang paghihiwalay ang landas ng tapat.

15:11-14 Ang sagot ni Jehova.

15:15-18 Ang pagtutol ni Jeremias.

15:16 Ang Salita at ang Pangalan—Kinakain ang Salita—Tingnan ang Ezekiel 3:1-3—Apocalipsis 10:8-11.

15:19-21 Ang pangako ni Jehova.

15:20 Ang taong nakahiwalay ay saksi para sa Diyos.

15:21 Pagtubos.

16–17 Pagtalikod hanggang wala nang lunas.

16:7 Ang pagbanggit ng Lumang Tipan sa pagpipira-piraso ng tinapay. Tingnan ang Awit 45:17.

16:14-15 Ang ipinahayag na pagbabalik—Tingnan ang kap. 31:36.

17:1 Kasalanan sa lugar na dapat sana'y may dugo—Tingnan ang Levitico 4:7, 18, 25 at 30.

17:9 Ang mandarayang puso ng tao—Halimbawa: Sumulat si Benedict Arnold kay Miss Shippen, na naging pangalawa niyang asawa: “Araw-araw ay nakikita ko ang labis na kasamaan at kawalan ng utang na loob ng sangkatauhan, kaya halos mahiya ako na kabilang ako sa ganitong uri.”

7:20-27 Ang sabbath ay pagsubok sa tunay na kalagayan ng bayan.

18–19 Mga aral mula sa bahay ng magpapalayok.

18:1-17 Ang mensahe.

18:14 [huling sugnay] ibig sabihin, Tumigil na ba ang niyebe ng Lebanon sa pagbibigay ng malamig na bukal na umaagos?

18:18-23 Tinanggihan ang mensahe.

19 Ang ikalawang mensahe.

19:6 Tofet: ang Lambak ng Hinnom. Gehenna—Tingnan ang kap. 7:31.

20 Sumalungat si Pashur na bulaang propeta.

20:2 Inaresto si Jeremias.

20:14 Ihambing sa Job 3.

21–24 Ipinahayag nang una ang pagkubkob at pagkabihag.

21:2 Kapag wala nang silbi ang manalangin—Tingnan ang Kawikaan 1.

22 Ang kapahamakan ng mga hari ng Juda. Apat na huwad na pastol ang wawasakin.

22:11 *Sallum*—tumutukoy kay Sallum o Joacaz, na dinala sa Ehipto.

22:30 [unang bahagi] Ang sumpa kay Conias: Kung si Jesus ay likas na anak ni Jose, hindi Siya maaaring umupo sa trono ni David, pero bilang Anak ni Maria sa pamamagitan ng banal na paglilihi, Siya ang nagmamana ng trono. Tingnan ang dalawang talaangkanan— Mateo 1 at Lucas 3.

23 Ang tunay na Hari.

23:18 Sinipi sa 1 Corinto 2:16.

23:21 Mga bulaang propetang nagliligaw sa bayang madaling maniwala.

23:28-29 Ang Salita ng Diyos laban sa mga walang kabuluhang panaginip. Apoy at martilyo.

24 Ang mabubuti at masasamang igos. Isang buod ng paghatol.

25—51 Ikalawang Bahagi—Isinagawa ang hatol dahil ayaw makinig ng bayan.

25 Ipinahayag nang una ang pitumpung taong pagkabihag.

25:11 Ang pitumpung taong pagkaalipin. Tingnan ang Daniel 9:2. Pag-ibahin ang 70 taong pagkaalipin at ang 70 taong pagkatiwangwang.

25:29 Ihambing sa 1 Pedro 4:17.

26 Panganib at pagliligtas.

26:11 Galit laban sa “pesimista.”

27—28 Mga gapos at mga pamatok.

27:1 *Joachim*—Tingnan ang R. V. Zedekias—mali ng tagakopya.

27:6 Ang simula ng mga panahon ng mga Hentil. Tingnan ang Daniel 2. Ang ulong ginto. Para sa wakas, tingnan ang Lucas 21.

27:15 Iniugnay ang banal na Pangalan sa sarili nilang mga guni-guni —Tingnan ang kap. 29:9.

27:22 Ang pagbabalik ng mga kagamitan. Tingnan ang Ezra 1.

28 Ang bulaang propeta, si Hananias.

28:3, 11 Ang mga hula tungkol sa panahon ay laging bitag maliban kung ang propeta ay kinasihan ng Diyos.

29 Ang sulat ng propeta sa mga unang nabihag (sa ilalim ni Joachin). Ang pitumpung taon ay ang haba ng iisang imperyo ng Babilonia. Nagsimula ito noong B.C. 606 sa pagkaalipin sa 2 Hari 24:1.

29:14 Ang ipinahayag na pagbabalik, kap. 30:3.

30—31 Pang-dispensasyon—Ang kabagabagan ni Jacob at ang pagpapanumbalik na susunod.

30:7 Ang malaking kapighatian—Mateo 24; Apocalipsis 7.

31:15 Natupad nang tangkain ni Herodes na patayin ang sanggol na si Jesus.

31:20 Tingnan ang buong hula ni Hosea.

31:31 Ang bagong tipan—Hebreo 10. Pansinin—Ito ay gagawin sa Israel at sa Juda—hindi sa Iglesya.

31:36 Ang Pagpapanumbalik sa Israel. Tingnan ang Ezekiel 36:23. Ang tipang hindi masisira. Tingnan ang kap. 23:35.

31:38-40 Ang bagong lungsod—Tingnan ang Zacarias 14:10. Nahukay na ang sulok ng Hananeel.

32–33 Ang pagkabilanggo ni Jeremias.

32:10 Ang tinatakang titulo ng lupa.

32:11 Susi sa tinatakang aklat sa Apocalipsis 5.

32:17 Sagot sa tanong ng Diyos—Genesis 18:14.

32:35 Gagawin nila para sa kanilang mga diyos-diyosan ang hinding-hindi nila gagawin para sa Diyos at hinding-hindi Niya hihingin sa kanila.

34 Pagkaalipin sa halip na kalayaan. Ipinahayag ang jubileo at saka binawi.

35 Ang sambahayan ng mga Recabita.

36 Tinanggihan ang Salita ng Diyos.

36:23 Ang taong ginamitan ng kutsilyo ang Salita ng Diyos! Ang kauna-unahang mapanirang kritiko na nakatala.

36:32 Ihambing at pag-ibahin—Apocalipsis 22:18, 19.

37–39 Ang pagbagsak ng Jerusalem.

37:3, 17 Walang silbi ang manalangin habang lumalakad sa pagsuway.

38:4 Ang tinatawag na pagkamakabayan na salungat sa katotohanan ng Diyos.

38:7 Ang katapatan ni Ebed-melec: isang Negro.

38:19 “Ang takot sa tao ay nagdadala ng silo.”

39:7 Ang taong *ayaw* tumingin noong kaya pa niya, ngayon ay hindi na makakita kahit gusto niya. Ezekiel 12:13.

40–44 Ang nalabing iniwan sa lupain. 40:14 Gedalias—isang taong walang daya.

41 Ang pagtataksil ni Ismael.

41:6 Napakalaking mapagkunwari!

41:17 *Chimham*—Iniuugnay ito ng tradisyon sa bahay-panuluyan kung saan ipinanganak si Jesus.

42:2-3 Hindi tapat sa kanilang kahilingan. Walang silbi ang manalangin kung walang katapatan. Tingnan ang t. 20.

43:4 Sinadyang pagsuway sa pagbaba sa Ehipto.

44:3-4 Pagsamba sa diyus-diyosan—ang kasalanang pinakakinamumuhian ng Diyos sa lahat.

44:15-19 Ang kamangmangan ng pag-asa sa karanasan sa halip na pagsunod sa Salita ng Diyos. Karaniwang pagkakamali sa lahat ng dispensasyon. Pananampalataya at pagsunod sa Salita ng Diyos. Tingnan ang kap. 7:18-19.

45 Ang Salita kay Baruc.

46—49 Ang Salita ng Diyos sa mga bansa.

46:2 Ehipto (1).

46:7-8 Mga hukbong inilalarawan ng mga ilog at umaapaw na baha.

46:27-28 Parurusahan ang Israel pero iingatan ng Diyos.

47:1 Filistia (2).

47:6 Ang tabak ng Panginoon—Zacarias 13:7—Ezekiel 21:3.

48:1 Moab (3).

48:37 Buhok—ang lakas ng likas na tao.

48:38 *sisidlang walang kasiyahan*—Roma 9. Mga sisidlan ng poot.

48:45 Tingnan ang hula ni Balaam—Bilang 21:28.

48:46-47 Ang kapahamakan ng Moab—ihambing sa hula ni Balaam—Bilang 24:17.

49:1 Ammon (4).

49:2 [huling bahagi] Ang pagkabihag ay bibihagin.

49:7 Edom (5). Iugnay sa Obadias.

49:11 Seguro—Isang kahanga-hangang pangako sa gitna ng mga salita ng hatol.

49:23 Siria (6).

49:28 Arabia (7).

49:34 Elam (8).

50—51 Ang kapahamakan ng Babilonia at ang paglaya ng Juda.

50:15 Makatarungang ganti.

50:38 Babilonia ang ina ng pagsamba sa diyus-diyosan.

50:39 Natupad nang literal sa loob ng maraming siglo.

51:6 Ang panawagang tumakas ay ibinigay dahil sa awa. Hindi ito utos ng kautusan. Tingnan ang t. 45. Iugnay sa Apocalipsis 17.

51:20 Israel: ang palakol pandigma ni Jehova.

51:25 Iugnay sa Apocalipsis 8:8.

51:37-39 Lahat ay natupad nang literal sa paglipas ng mga siglo.

51:45 Ang panawagan ng paghihiwalay. Tingnan ang t. 6.

52 Kasaysayang dagdag na isinulat ng ibang kamay. Ihambing sa kap. 39.

52:28 Ang pagkaalipin.

52:29 Ang pagkabihag.

52:30 Ang mga pagkatiwangwang.

Panaghoy

Ang dalamhati ng propeta sa katuparan ng mismong ipinahayag niya nang una. Ang Espiritu ni Cristo na nakikiramay sa lahat ng paghihirap ng Kanyang bayan.

1 Ang mga pagkatiwangwang ng Jerusalem. Isang akrostiko—bawat talata ay nagsisimula sa isang titik ng alpabetong Hebreo.

1:3 Walang kapahingahan!

1:6 Walang pastulan!

1:9 Walang mang-aaliw!

1:12-13 Ang Espiritu ni Cristo na nagsasalita sa propeta.

2 Ang araw ng galit ng Panginoon—Parehong anyong akrostiko ng kap. 1 at kap. 4.

2:4-5 Gaya ng isang kalaban at kaaway—pero hindi talaga ganoon.

2:9 Walang Pangitain!

3 “Siyasatin natin at subukin ang ating mga lakad.”

Lubos na pagkahayag ng bumagsak na kalagayan ng Juda.

Lubos na nakikiisa ang propeta sa bayan. Ang kanilang mga kasalanan ay kanya, ang kanilang mga kapighatian ay kanya.

Kahati siya sa kanilang mga hatol. Isang tatluhang akrostiko.

Bawat pangkat ng 3 talata ay nagsisimula sa iisang titik sa bawat talata.

3:8 Tingnan ang t. 44.

3:18-20 Hinding-hindi niya malilimutan ang ahenho at ang apdo.

3:21 Pag-asa sa gitna ng malalim na dalamhati.

3:22-23 Pagpapasakop sa ilalim ng pagtutuwid.

3:31-32 Pagtitiwala sa Diyos sa oras ng pagsubok.

3:40 Panawagan sa pagsisisi.

4 Ang dalisay na ginto ay lumabo. Akrostiko gaya ng kap. 1 at 2.

4:19 “Ang leong may pakpak ng agila.”

4:21 Iugnay sa hula ni Obadias.

5 Ikaw, O Panginoon, ay nananatili magpakailanman! Hindi sinunod sa kabanatang ito ang anyong akrostiko.

Ezekiel

Ang Aklat ng Santuwaryo sa serye—si Ezekiel na saserdote ang umaakay sa atin sa presensiya ng Diyos. Unang Bahagi—Mga hula bago ang pagkawasak ng Jerusalem—Mga Kabanata 1 hanggang 32. Ikalawang Bahagi—Mga hula pagkatapos ng pagkawasak ng Jerusalem—Mga Kabanata 33 hanggang 48.

1–24 Unang Seksiyon—Mga hatol tungkol sa Jerusalem.

1–3:14 Ang pangitain ng kaluwalhatian ng Diyos at ang pagkatawag sa tungkulin ng propeta.

Ang pangitain ng pamamahala ng Diyos. Ang Diyos ay nasa itaas ng lahat at nasa lahat.

Ang tao ay kaugnay ng at pinamamahalaan ng Diyos.

May pakpak na pagkadiretso. Walang pangalawang sanhi sa paningin ng taong may pananampalataya.

1:3 *ang kamay ng Panginoon ay naroon sa kanya*—Pitong beses makikita ang pariralang ito: kap. 1:3; 3:14, 22; 8:1; 33:22; 37:1; 40:1.

1:4 Ang karwahe ng Diyos.

1:5 Ang mga kerubin. Katalinuhan—ang sansinukob ay hindi nasa awa ng tsamba.

1:7 *tanso*—hatol.

paa—may pakpak na katatagan, isang tiyak na tapak.

1:10 mukha ng tao—Lucas.

mukha ng leon—Mateo.

mukha ng baka—Marcos—ang baka ay literal na kerubin.

Tingnan ang kap. 10:4.

mukha ng agila—Juan.

ang tao—katalinuhan.

ang leon—lakas at kamahalan.

ang baka—katatagan, pagiging maaasahan, paglilingkod.

ang agila—Probidensiya, bilis sa paghatol, matalas na pang-unawa. “Katuwiran, tapang, pagtitiis, mithiin, lahat ay may pakpak: nahipo ng Diyos.”

1:15-21 Ang mga gulong ng karwahe ng Diyos. Ang mga daan ng Diyos sa mga tao sa lupa.

1:16 Mga gulong sa loob ng mga gulong—ang Kanyang mga daan ay hindi kayang matalunton.

1:19 Walang makapipigil sa pamamahala ng Diyos.

1:26 Isang Tao sa ibabaw ng trono. “Nakikita natin si Jesus, na pinutungan ng kaluwalhatian at karangalan.”

1:28 Ihambing sa Isaias 6:1-10.

2:1 Pagbagsak—ang bunga ng pagharap sa presensiya ng Diyos.

2:3-8 Ang pagkatawag sa tungkulin ng propeta. Ang atas kay Ezekiel. Ihambing kina Isaias, Moises, Jeremias, Daniel, Pedro, atbp.

2:8 Kinakain ang Aklat. Ihambing kay Juan sa Apocalipsis 10 at kay Jeremias sa kap. 15:16.

3:3 Ang Salita ay dapat pumasok sa kaloob-looban.

3:15—7:2 7 Ipinahayag ang hatol. Apat na tanda.

3:17 Inatasang maging bantay.

3:18-19 Ihambing kay Pablo sa matatanda ng Efeso, Mga Gawa 20.

4:1-3 Ang unang sermong isinadula.

4:4-8 Ang ikalawang sermong isinadula.

4:5 390 Araw ng pagtalikod ng Israel.

4:6 40 Araw—pagtalikod ng Juda.

4:9-12 Ang ikatlong sermong isinadula.

4:12 *lutuín mo ito sa*—Pansinin: Hindi ihahalo kundi gagamiting bahagi ng panggatong.

4:15 Tuyong dumi ng baka bilang panggatong. 5:1-4 Ang ikaapat na sermong isinadula.

5:5 Ang Jerusalem ay laging nasa gitna ng entablado, sa pagtingin ng Diyos sa mga bansa.

5:14-15 Lahat ng siglong lumipas mula noon ay saksi sa katotohanan ng hulang ito.

8—11 Mga pangitain tungkol sa Jerusalem.

8:2 *apoy*—“ng isang tao.” Sa Hebreo ang *esh* ay “apoy” at ang *ish* ay “tao.” Tingnan ang Apocalipsis 10.

8:10 Mga gumagapang na bagay at lahat ng uri ng hayop na inilagay sa lugar ng Diyos. Roma 1.

8:11 Si Safan na eskriba na tumanggap mula kay Hilkias ng aklat ng kautusan na natagpuan sa Templo—2 Hari 22:8-11; Jeremias 39:14.

8:12 “Ang pagkatao ay kung ano ang tao kapag nasa dilim.”

8:14 Si Tammuz na anak ni Nimrod, na tinawag ng mga Babilonyo na Dumuzi—Ang diyos ng pananim sa tagsibol na namamatay, napupunta sa Hades, at bumabalik sa tagsibol—Easter.

9 Ang taong may tintero—Ang pagtatatak sa mga tapat—Gaya sa darating na malaking kapighatian.

Ang salita para sa *tanda* ay *tav*—ang huling titik ng alpabetong Hebreo. Dati itong isinusulat na parang krus.

9:6 1 Pedro 4:17.

10 Ang mga baga ng apoy.

10:2 Iugnay sa Apocalipsis 8:5.

10:4 Ang mabagal na pag-alis ng Shekinah mula sa Templo.

10:8 Ang anghel ng tipan. 10:12 Ang mga mata ng Panginoon na sumisiyasat sa kasamaan.

10:14 *kerubin*—Pansinin na ang dating mukha ng baka ay ngayon ay isang anghel!

10:18 Ang kaluwalhatian ng lumalayo sakay ng karwahe ng Diyos.

11 Hatol sa mga pinuno.

11:13 Biglang nawasak—walang lunas.

11:16-19 Ang Diyos ang magiging santuwaryo ng bansang nakakalat.

Ipinangakong ibabalik sila kapag sila'y ipinanganak na muli. Juan 3.

11:22-24 Icabod—ang Shekinah sa Bundok ng mga Olibo. Lubos na pag-alis. Kung saan umakyat ang Panginoon mismo!

12—19 Mga tanda, mga mensahe, at mga talinghaga.

12:1-6 Ang tanda ng paglikas mula sa Jerusalem.

12:13 [huling bahagi] Binulag si Zedekias ng hari ng Babilonia. Jeremias 39:7.

12:17-20 Tanda ng kapighatiang darating.

12:21-28 Hindi maaantala ang hatol.

13 Laban sa mga bulaang propeta at propetisa.

14:3 Walang silbi ang manalangin kung may diyus-diyosan sa puso. Tingnan ang kap. 20:2, 3.

14:21 Tingnan ang ika-2, ika-3, at ika-4 na tatak ng Apocalipsis 6.

15 Talinghaga ng puno ng ubas na walang bunga—Ihambing sa Tunay na Puno ng Ubas sa Juan 15.

16 Talinghaga ng batang pinabayaan.

16:3 ibig sabihin, ang Jerusalem ay orihinal na lungsod ng mga Cananeo, ang Jebus.

16:6-14 Lahat ng ito ay ginawa Niya!

16:10 Ang tanging pagbanggit sa balat ng badger bukod sa Tabernakulo. Ang totoo ay balat ng dolphin o seal, na hindi tinatablan ng ulan at araw. Larawan ng paghihiwalay at pagpapakabanal. Iniingatan ang paa sa karumihan.

16:26 Ehipto—larawan ng sanlibutan, malaki sa laman. Tingnan ang Santiago 4:4.

16:55 Hindi tumutukoy sa walang hanggang kalagayan kundi sa pagpapala sa lupa—na naiwala ng Juda, gaya ng Sodoma at Samaria.

17 Talinghaga ng dalawang agila, ng sedro, at ng puno ng ubas.

17:3 *malaking agila*—Nabucodonosor.
pinakamataas na sanga ng sedro—Joacim.

7:5 Zedekias.

17:7 isa pang malaking agila—Faraon Hofra, hari ng Ehipto.

17:9 Walang naitulong ang pakikipag-alyansa sa Ehipto para mailayo ang hatol.

18 Ang mga hatol ng Diyos ay may katuwiran.

Maasim na ubas. Isinisisi sa Diyos gaya sa Exodo 34:7. Mga prinsipyo ng pamamahala ng Diyos. Ang Pamamahala ng Diyos. Hindi Kaligtasan ng Kaluluwa. Tingnan din ang kap. 33. Buhay kapalit ng pagsunod. Ito ay batas ng pamamahala, hindi ang Ebanghelyo.

18:32 2 Pedro 3:9—Ang nais ng Diyos para sa lahat ng tao. Tingnan ang kap. 9 Panaghoy sa mga prinsipyo ng Israel.

20–24 Mga huling hula tungkol sa kapahamakan ng Jerusalem.

20 Pagsasakdal sa bansa dahil sa kanilang kawalan ng katapatan. Parurusahan dahil sa kanilang mga kasalanan pero ibabalik sa Panginoon sa mga huling araw.

20:3 Walang silbi ang manalangin—Tingnan ang Jeremias 21:1–7; Ezekiel 14:3.

20:33 Ang pagpapanumbalik sa hinaharap.

20:35 Ang ilang ng mga bayan.

20:47 Ang sariwa at ang tuyong punongkahoy. Tingnan ang kap. 17:24; Hosea 10:8.

21 Ang nagbabantang hatol—Ang awit ng tabak.

21:3 Zacarias 13:7.

21:5 Ang tabak na isinaksak sa puso ni Jesus.

21:10 Paano makapagsasaya ang tao habang ang hatol ay nakabitin sa kanya na parang tabak?

21:16 Magpasya ka!

21:21 Literal, “inalog niya ang kanyang mga palaso” sa seremonya ng panghuhula.

21:25 *ikaw na lapastangan at masamang prinsipeng ng Israel*—Si Zedekias ay larawan ng antikristo. Literal, “O ikaw na sugatan nang nakamamatay, ang prinsipeng ng Israel.”

21:26 Ang korona ay nakalaan para sa Tao ng mga panukala ng Diyos —Iugnay sa Hosea 3.

22 Ang mga kasuklam-suklam na gawa ng Jerusalem.

22:7-13 Pansinin kung paano niya paulit-ulit na binibigkas ang sa iyo.

22:12 Mateo 23:37.

22:14 Dalawang taimtim na tanong. Tingnan ang Job 9:4.

22:30 Walang tagapamagitan.

23:25 [unang bahagi] Inalis ang *ilong* at *tainga*. Imposible na ngayong maunawaan o marinig ang isip ng Diyos.

24 Ang huling mensahe.

24:2 Ipinaalam ng Espiritu ang mismong petsa ng pagsisimula ng pagkubkob.

24:25-27 Mapipipi ang propeta hanggang dumating ang balita ng pagbagsak ng Jerusalem—Tingnan ang kap. 33:22.

25—32 Mga hatol sa mga bansa.

25:2 Ammon (1).

25:8 Moab (2). Jeremias 48:29.

25:12 Edom (3). Iniutos ng Diyos sa Israel na maging mabait sa Edom—Deuteronomio 23:7.

25:15 Filistia (4).

26:2 Tiro (5) bato. Unang nabanggit sa Josue 19:29 bilang “ang matibay na lungsod.”

26:4 Natupad nang literal.

27:5 Senir—ibig sabihin, Hermon. Tingnan ang Deuteronomio 3:9; 1 Cronica 5:23; Awit ni Solomon 4:8.

27:14 *Togarma*—Armenia.

28:2 Larawan ng antikristo—2 Tesalonica 2.

28:12-16 Hindi taong hari. Ang dating kalagayan ni Satanas at ang kanyang pagbagsak—Tingnan ang Juan 8:44 at Isaias 14:12.

28:15 Si Satanas ay isang tumalikod.

28:16 Dito nagtatapos ang paglalarawan sa persona.

28:17 Ang Tiro ay muling nasa isip ng propeta. Sinundan ng lungsod ang yapak ng “hari.” “Ang hatol sa diyablo.”

28:20 Sidon (6).

29:1 Ehipto (7).

29:3 Faraon—larawan ni Satanas. Ang ilog ang pinagmumulan ng buhay ng Ehipto, pero hindi kinikilala ang Diyos.

30:3 Ang panahon ng mga pagano. Iugnay sa “mga panahon ng mga Hentil.” Lucas 21:24.

30:13 Wala nang prinsipeng may dugong Ehipsiyo na uupo sa trono ng Ehipto—pero may hari ng timog sa panahon ng wakas.

31:6 Ihambing sa Daniel 4 at sa talinghaga ng punong mustasa.

32 Ang awit ng paglilibing kay Faraon—Hofra.

32:17 Isang elehiya para sa Ehipto.

32:21 Ang Impiyerno rito ay Sheol, ang daigdig na hindi nakikita.

33–48 Ikalawang Bahagi—Mga hula pagkatapos ng pagkawasak ng Jerusalem.

33–44 Unang Seksiyon—Ang bantay at ang mga pastol.

33:11 2 Pedro 3:9. Ang nais ng Diyos na maligtas ang lahat ng tao. Tingnan ang 1 Timoteo 2:4; Mateo 23:37; Lucas 13:34; Ezekiel 18:32.

33:18–20 Buod ng mga prinsipyo ng pamamahala ng Diyos. Ang mga daan ng pamamahala ng Diyos sa mga tao sa laman. Ang prinsipyong inilatag sa Exodo 34 ay may bisa pa rin. Ang pamamahala ng Diyos. Ang Diyos ay laging tapat sa Kanyang Salita—pero walang sinumang makapagtatag ng sarili niyang katuwiran kaya gumawa ang Diyos ng isa pang pagbabago at binibigyan ang taong nagsisisi ng pangako ng awa at ipinahahayag Niyang hahatulan Niya ang mga nagkakasala laban sa Kanya. Kautusan pa rin ito. Ang buhay (dito sa lupa) kapalit ng pagsunod ay hindi ang Ebanghelyo, na “sumampalataya at mabuhay.”

33:21 Ang balita ng pagbagsak ng Jerusalem na nagpapatunay sa salita ng propeta.

33:24 Ang kanilang walang kabuluhang pagmamayabang gayong wala sila ng pananampalataya ni Abraham.

33:30 Nakikinig pero hindi ginagawa ang naririnig.

33:32 Naaaliw pero hindi natitinag.

34:2 Hahatulan ang mga huwad na pastol. Ang Panginoon mismo, ang Mabuting Pastol. Iugnay sa Juan 10.

34:8 Ang mga huwad na pastol.

34:10 “Gaya ng mga magbibigay-sulit.” 1 Pedro 5:2-3.

34:11 Ang Mabuting Pastol.

34:20 Si Jehova ang Tagapagligtas.

34:23 Ang Manunubos na Darating—Ang tunay na Pastol—Jeremias 30:9; Hosea 3:5.

34:26 “Ulan ng pagpapala.” Ang mga panahon ng kaginhawahan—Mga Gawa 3:19, 20.

35–36 Ikalawang Seksiyon—Mga hatol sa Bundok Seir—at ipinahayag nang una ang pagpapanumbalik sa Israel.

36 Mga pangako ng biyaya para sa Israel kasunod ng hatol sa kanilang mga kaaway.

36:17 Ihambing sa 1 Pedro 1:4—“walang dungis.”

36:21 Tingnan ang Roma 2:24.

36:23–38 Pansinin ang mga “gagawin Ko” (18).

37–48 Ang pagpapala sa Israel sa hinaharap. Mga kalagayan sa milenyo kasunod ng malaking kapighatian.

37:1–3 Isang tanawin ng kamatayan: ang kalagayan ng tao sa paningin ng Diyos. Buhay sa mensahe: “Ako’y naparito upang sila’y magkaroon ng buhay.” Ihambing sa Daniel 12:2.

37:5 Ang mga buto ay hindi hadlang sa Gumawa ng buto.

37:9-10 Ang hininga sa mga hangin at ang tinig ng Diyos sa lahat ng pangyayari. Ang buhay ay nasa Salita.

37:24 Iisang Pastol. Pansinin na sa Juan 10 ang mga naligtas mula sa mga Hentil, ang “ibang mga tupa,” ay magiging bahagi ng kawan ng iisang Mabuting Pastol.

38 Ang malaking alyansa sa hilaga sa mga huling araw. Ihambing sa mga hula tungkol sa Asirio sa mga huling panahon—Isaias 10; Mikas 5:5. Pansinin na karamihan dito ay mga bansang nasa labas ng imperyo ng Roma.

38:2 punong prinsipe—Prinsipe ng Rosh, ibig sabihin, Rusya.

38:15 Tipikal na mga hukbong Cossack.

38:22 Maaaring likas na mga batong yelo, atbp., o marahil pambobomba mula sa mga eroplano.

39:9 Pitong taong pagsusunog ng mga sandata ng digmaan.

39:12 Pitong buwang paglilibing sa mga patay ng malaking sumasalakay na hukbo.

39:17 Ang kapahamakan ng mananakop mula sa hilaga. Tingnan ang “ang dakilang hapunan ng Diyos” sa Apocalipsis 19.

39:23-29 Pagpapala sa milenyo para sa Israel. Natalo ang huling kaaway.

40—48 Ang pangitain ng templo sa milenyo at ang pagsambaran.

40—42 Unang Seksiyon—Ang santuwaryo.

40:1 *pasimula ng taon*—Rosh Hoshanah.

ikalabing-apat na taon—B.C. 572. 40:2 Ihambing sa pangitain ng makalangit na Jerusalem mula sa isang “napakataas na bundok” sa Apocalipsis 21.

41 Ang panloob na santuwaryo.

41:18 Dalawang mukha—katalinuhan at kamahalan.

41:22 [huling bahagi] Ang dambana ay tinawag na mesa.
Tingnan ang 1 Corinto 10.

41:26 *makitid*—sarado.

makakapal na tabla—ang mga pasukan.

42:6 *ginipit*—pinakitid, ibig sabihin, ang mga palapag ay pabaitang.

43–46 Ikalawang Seksiyon—Ang pagsamba sa templo sa darating na kapanahunan.

43:10 Ang pangitain ay layong magtulak sa pagsisisi upang mahiya ang kaluluwa.

43:12 Ang kabanalan ang batas ng bahay ng Diyos.

44:31 Ang pagkain ng saserdote: ang Isa na kusang pumasok sa kamatayan. “Walang taong kumukuha ng Aking buhay mula sa Akin.” Kusa Ko itong iniaalay.

45:20 Ang “walang muwang” ay natatakpan ng dugo ng pagtubos.

45:21-23 Ang paskuwa sa milenyong. Ang alaala ng gawa ng Krus.

46:13-15 Patuloy na alaala ng kamatayan ni Cristo at pagkilala sa kasakdalan ng Kanyang Persona.

47–48 Ikatlong Seksiyon—Ang pagpapanibago ng lupain ng Israel.

47 Ang pangitain ng tubig na buhay—Joel 3:18; Zacarias 14:8.

Ang ilog na ito ay dumadaloy sa buong Kasulatan. Genesis 2:10; Awit 36:8; 46:4; 65:9; Isaias 58:11; Awit ni Solomon 4:15; Isaias

27:2, 3.

“Bago masabi ng propeta sa iba ang tungkol sa ilog, kailangan muna siyang dalhin dito.” Dolman.

“Habang nananatili ka sa agos, malinis ang iyong mga paa.”

Dolman. 1 Samuel 2:9.

“Paglilinis sa araw-araw na lakad.” Laging nasa agos.

Ihambing sa *dalisay na ilog ng tubig ng buhay, malinaw na gaya ng kristal* sa Apocalipsis 22. Saanman nagpapahinga ang Diyos, may ilog na dumadaloy upang pagpalain ang sangkatauhan.

47:3 Ang paglakad sa Espiritu—“hanggang bukung-bukong.”

47:4 *tuhod*—pananalangin sa Espiritu.

hanggang baywang—paggawa sa Espiritu.

47:5 *malalanguyan*—lahat para sa Diyos. Buhay sa kapuspusan ng Espiritu.

47:10 En-gedi, En-eglaim—sa magkabilang dulo ng Dagat na Patay.

47:11-12 Mga kemikal na makukuha sa paligid ng Dagat na Patay. Ihambing sa ilog sa Apocalipsis 22.

48:30-35 Katumbas ng mga pintuan sa makalangit na lungsod sa itaas. Tingnan ang Apocalipsis 21.

Daniel

1:8 Matibay na pasya ng puso. Tingnan ang Mga Gawa 11:23.

2:18-19 Panalangin—paglilingkod—pagsamba.

2:21 Binabago ng Diyos ang “mga panahon at mga kapanahunan.” Tingnan ang Mga Gawa 1:7; 1 Tesalonica 5:1.

2:31 Ang larawan ng “mga panahon ng mga Hentil.”

2:35 [huling bahagi] Mateo 21:44.

2:36-45 Ang paliwanag.

2:38 Babilonia.

2:39 Medo-Persia—Greco-Macedonia.

2:40 Roma.

2:41 Ang mga bansa sa mga huling araw.

2:42 *mga daliri ng paa*—ang sampung kaharian. Apocalipsis 13 at 17.

2:45 “Ang batong babagsak mula sa langit.”

3:12 *ilang mga Judio*—ang tapat na nalabi.

3:19 [huling bahagi] ang malaking kapighatian sa larawan.

3:27 Mga katawang isinuko—Roma 12:1.

5 Ang pagkawasak ng Babilonia ay larawan ng pagbagsak ng huwad na sistemang panrelihiyon sa panahon ng wakas. Apocalipsis 17.

6:17 Ang batong tinatakan—gaya sa libingan ni Cristo.

7:1-15 Ang pangitain.

7:4 leon—Babilonia.

7:5 oso—Medo-Persia.

7:6 leopardo—Gresya.

7:7 ikaapat na *halimaw*—Roma.

7:8 Ang huling monarka.

7:13 Ang kaharian ng Anak ng Tao.

7:16-28 Ang paliwanag.

7:19 Ang imperyo ng Roma.

7:20 Ang huling sampung hari.

7:21 Ang malaking kapighatian.

7:24 Kapareho ng sampung daliri ng paa sa larawan sa kabanata 2.

7:25 [huling bahagi] 3 ½ taon.

8:5 Si Alexander the Great.

8:6 Si Darius Codomanus.

8:8 Nahati sa apat na bahagi ang imperyo ni Alexander. 8:9 Si Antiochus Epiphanes.

8:22 Si Cassander, hari ng Gresya; si Lysimachus, hari ng Thrace; si Seleucus, hari ng Siria; si Ptolemy, hari ng Ehipto.

9 Ang mga taon sa hula ay tig-360 araw. 3 ½ taon sa Apocalipsis, 1260 araw o 42 buwan na tig-30 araw. Kaya ang 483 taon ay 173880—ang eksaktong bilang ng araw mula sa utos ni Artaxerxes hanggang sa Linggo ng Palaspas.

9:2 Si Daniel ay mag-aaral ng Jeremias at ng Cronica.

9:13 [huling bahagi] Ang pag-unawa sa katotohanan ay bunga ng pagtalikod sa kasamaan.

9:24 Ang gulugod ng hula.

9:27 Ang tipan ng halimaw at ng antikristo.

Tingnan ang Isaias 28:15-18.

10:2 *tatlong buong linggo*—iba sa mga linggo ng kap. 9:24—na mga tig-pitong taon.

10:5 [unang bahagi] Ang pagtingala ang nagbabago sa lahat.

10:5-6 Ang kamahalan ng Diyos na nakita sa Kanyang anghel.

10:8 Ang panghihina ng propeta.

10:7-18 Ang pagbagsak ng tao kapag nakakita siya ng pangitain ng Diyos. Ihambing kina Abraham—Jacob—Moises—Josue—Gideon—Manoa—Isaias—Jeremias—Job—Pedro—Juan—Pablo. Pansinin ang 3 haplos: 1—pinaluhod, t. 10; 2— labi, t. 16; 3—haplos ng kapangyarihan, t. 18.

10:12 Labanan sa kalangitan—pinipigilan ang sagot sa panalangin.

11 Sinabi ni Porphyry na tiyak na isinulat ang kabanatang ito pagkatapos ng mga pangyayaring binanggit, dahil napakatumpak ng paglalarawan sa mga digmaan at sabwatan ng mga Ptolemy at mga Seleucidse. Ang hula ay kasaysayang isinulat nang una. Ang kasaysayan ay hulang natupad. “Ang buong kasaysayan ay kuwento Niya.”

11:2 *tatlong hari sa Persia*—Cyrus, Cambyses, Darius Hystaspes. ikaapat—Xerxes.

11:3 *isang makapangyarihang hari*—Alexander the Great.

11:4 *apat na hangin ng langit*—Cassander, Lysimachus, Seleucus, Ptolemy, pagkatapos ng labanan sa Ipsus. *hindi sa kanyang mga inapo*—Walang iniwang tagapagmana si Alexander. Pinatay ang isang anak na ipinanganak pagkamatay niya at sa huli ay hinati ang imperyo sa apat niyang pangunahing heneral.

11:5 *hari ng timog*—Si Ptolemy Lagus na hinalinhan ni P. Soter. *magkakaroon ng kapangyarihan*—Sinakop ni Seleucus Nicator ang Babilonia at Media, atbp.

11:6 Pinakasalan ni Antiochus Theos si Berenice, anak ni P. Philadelphus, at hiniwalayan si Laodice para magawa ito.

11:7-8 *mula sa isang sanga ng kanyang mga ugat*—Pinatay si Berenice, naghari ang anak niyang si Callinicus. Sumalakay sa kanya si P. Euergetes. Nagtamo siya ng malaking tagumpay. Nabuhay siya nang apat na taon pa kaysa kay Callinicus.

11:10 *ang kanyang [ni Callinicus] mga anak*—Sinalakay nina Ceraunus at Antiochus the Great ang Ehipto. Namatay si Ceraunus. Tinalo si Antiochus ni P. Philopater sa labanan sa Raphia.

11:13 Nakipag-alyansa si Antiochus the Great kay Philip III ng Macedon.

11:14 *ang mga tulisan sa iyong bayan*—Mga Judiong tumalikod na nasa hukbo ni Antiochus.

11:15-16 Tinalo ni Antiochus ang heneral ng Ehipto na si Scopias sa Paneas. Pumunta si Antiochus sa Ehipto—nagtamo ng malaking tagumpay, bumalik sa Palestina.

1:16 *lilipulin*—gagawing ganap

11:17 [huling bahagi] Ipinakasal si Cleopatra na anak ni Antiochus kay P. Epiphanes.

11:18-19 Sinakop ni Antiochus ang mga pulo ng Dagat Aegean. Humingi ng tulong ang mga Griyego sa mga Romano. Tinalo ni Lucius Scipio si A.—Napatay si Antiochus habang tinatanggang nakawan ang isang templo ni Jupiter sa Elymais.

11:20 *isang tagataas ng buwis*—Isinugo ni Seleucus Philopater si Helio-dorus upang samsamin ang templo sa Jerusalem. Nang mabigo, pinatay niya ang kanyang amo.

11:21 isang hamak na tao—Antiochus Epiphanes.

11:22 *pati ang prinsipe ng tipan*—ibig sabihin, ang punong saserdote sa Israel.

11:23-24 Nakipagkasundo si Antiochus Epiphanes sa mga Judio at kay P. Philometer. Nasira ang kasunduan. Digmaan nina Epiphanes at Philometer.

11:27 Kunwaring tigil-putukan nina Antiochus Epiphanes at P. Philometer.

11:28 *ang kanyang puso ay magiging laban sa banal na tipan*—Dinungisan ni Antiochus Epiphanes ang templo nang salakayin ang Jerusalem. Tingnan ang talata 31.

11:30 Pinilit ni Popilius Loenus at ng hukbong Romano si Antiochus na manatili sa kapayapaan. AE ang bilog! Nang makaalis sila, sinira ni Antiochus ang kanyang pangako at galit na galit na sinalakay ang mga Judio.

[huling bahagi] Nakipagsabwatan si Antiochus sa mga Judiong tumalikod.

11:31 [huling bahagi] 2300 araw.

11:32 [huling bahagi] Ang mga Macabeo.

11:36-38 Isaias 30:33. Ang mga huling araw, antikristo. Sa ika-70 linggo ng kap. 9. Ang maliit na sungay ng Siria ay sasalakay laban sa kanya. Tingnan ang t. 40. Kasabwat ng maliit na sungay ng Roma “Ang Prinsipeng darating.” Ang 7 taong tipan.

11:40 Isang hari ng timog sa panahon ng wakas: pero hindi may dugong Ehipsiyo—Tingnan ang Ezekiel 30:13; Zacarias 10:11.

11:41-42 Ang mga kapangyarihang Mahometano na nagsisikap paalisin ang Judio sa Palestina. Hindi magiging tapat ang hari ng hilaga sa sarili niyang kakampi—ang hari ng timog.

11:45 Ang lubos na pagkawasak ng huling pinunong Mahometano—ang hari ng hilaga.

12:4 Ihambing sa Apocalipsis—“huwag mong tatakan!”

12:7 *isang panahon, mga panahon, at kalahati*—Tingnan ang panahong ito sa Apocalipsis.

12:9 Ihambing sa aklat na hindi tinatakan sa Apocalipsis—kap. 22:10. Tingnan ang Isaias 29:10.

Hosea

“Isang aklat na isinulat para sa mga batang pasaway.” Pastor Dolman.

Kasabayan ni Isaias.

1–3 Unang Bahagi—Ang Israel, ang di-tapat na asawa. Ang mga daan ng Diyos sa mga dispensasyon.

1:4 “Ang dugo ng Jezreel.” Ang pagkawasak ng sambahayan ni Ahaz sa bukid ni Nabot. Ang buhay ni Cristo ay ipinahamak sa pamamagitan ng huwad na sumpa—kaya ang malaking kapighatian.

1:11 Muling pag-iisahin ang Juda at Israel sa lupain.

2:8 Pansinin ang lugar ng kaalaman sa aklat na ito—2:20; 4:1; 4:6; 5:4; 6:3; 6:6; 8:2; 14:9.

3:3 Ako para sa Kanya—Roma 12:1. Siya para sa akin.

4–14 Ikalawang Bahagi—Ang pakikipagtalo ni Jehova sa Israel.

4:1 Walang katotohanan, walang awa, walang pagkakilala sa Diyos.

5:5 Ang kapalaluan ay nauuna sa pagbagsak.

5:15 Ang pagbabalik ng Mesiyas sa Langit—naghihintay sa pagsisisi ng Israel.

7:4 Ang lebadura ng karumihan na kumikilos—Tingnan ang 1 Corinto 5.

7:8 Lahat ay masa sa isang panig lang!

10:1 Ihambing sa Juan 15. Tingnan ang Isaias 5; Apocalipsis 14. Walang lamang buhay at walang lamang relihiyon—Isaias 29:8; Mateo 15:9; Santiago 1:26; Isaias 1:13; 1 Corinto 15:2.

Walang lamang buhay; walang lamang paniniwala; walang lamang relihiyon; walang lamang pagsamba; walang lamang pagpapahayag ng pananampalataya.

11:3 Tinuturuang lumakad ang isang bata. “Ang aking kaligtasan ay hindi dahil hawak ko ang kamay ng Panginoon, kundi dahil hawak Niya ang akin—hinahawakan Niya ako sa mga bisig.” Dolman, [huling bahagi] Inilarawan sa Mga Gawa 16:7, 9, 15.

11:8-9 Ang soberanya ng Diyos sa biyaya. Kap. 13:14.

12:1 “Bawat hangin ng aral.”

12:3-5 Si Jacob—mang-aagaw mula pa sa simula, pero iniligtas ng biyaya.

12:7 Ang tipikal na Israelita—sa kanyang bumagsak na kalagayan.

13:7-8 Ang mga bansa ng mga Hentil. Tingnan ang Daniel 7.

13:9—14:9 Pagpapala sa hinaharap.

13:11 Sinagot ang panalangin sa pamamagitan ng hatol.

14:1-3 Ang Diyos mismo ang nagbibigay ng mga salitang gagamitin ng bayang nagsisisi kapag bumalik sila sa Kanya.

Joel

Ang panahon ng wakas—Ang malaking kapighatian at ang pagliligtas sa nalabi, at pagkatapos ay ang pagtatatag ng kaharian dito sa lupa.

Paksa—“Ang araw ng Panginoon.” Hindi alam kung kailan isinulat ang Joel.

Isang salot ng balang na kamakailan lang nangyari, na tiningnan bilang pagdalaw ng Diyos at ginamit na larawan ng mga paghatol sa araw ng Panginoon.

1:1 Joel—“Si Jehova ay Diyos.”

1:6 Ang pagsalakay ng huling taga-Asiria—ang hari ng hilaga.

1:7 Ang Israel—ang puno ng ubas at ang puno ng igos.

1:14-15 Matuto sa mga sakuna na magpakumbaba sa harap ng Diyos.

2 Ang ipinangakong pagbubuhos ng Espiritu.

2:1-14 Ang mga pakakak na pilak—Tingnan ang Bilang 10. Ang pakakak ng babala.

2:1 “Kayo’y nagsilapit sa Bundok ng Sion.” Pansinin ang lugar na ibinibigay sa Sion sa aklat ng Joel. (1) Ang babalang pinatunog sa Sion.

2:10 Tingnan ang Apocalipsis 6. Ang ikaanim na tatak. Malinaw na sagisag ito —hindi literal.

2:13 Panawagan sa pagsisisi.

2:15 (2) Ang bayang tinawag sa Sion. Tingnan ang kab. 2:23-31.

2:15-32 Ang pakakak ng pagtitipon.

2:20 Ang pagkatuyo ng Eufrates. Ang ika-6 na mangkok na kasunod ng ika-6 na pakakak sa Apocalipsis.

2:23 (3) Mga anak ng Sion—Tingnan ang t. 32.
Ibabalik sa Palestina ang huling ulan.

2:29 Iyon din ang Espiritung ibinuhos noong Pentecostes—pero hindi iyon ang panahong tinutukoy dito ng propeta.

2:32 (4) Pagliligtas sa Sion. Ang pagtawag ng Diyos.

3 Ang mga paghatol bago ang milenyo.

3:1-16 (5) Ang Sion, ang lugar ng paghatol.

3:2 Ang paghatol sa mga bansa gaya sa Mateo 25.

3:11 Ang pagbaba ng Panginoon at ng mga banal mula sa langit.

3:13 Tingnan ang anihan at ang pagpitas ng ubas—Apocalipsis 14.

3:17 (6) Ang Sion, ang banal na bundok ng Diyos.

3:21 (7) Ang Sion, naabot na ang wakas.

Amos

Ang Pamamahala ng Diyos. Ang Kanyang banal na kapangyarihan sa Israel at sa mga bansa. Medyo mas maaga kaysa kay Isaias.

1–2 Bahagi 1—Walong mensahe sa mga bansang nakapalibot sa Palestina at sa Juda at Israel.

1:1 Tekoa—nasa kaburulan ng Judea.

1:9 [huling bahagi] ibig sabihin, ang tipan nina Hiram at David.

3–6 Bahagi 2—Ang Salita ng Panginoon sa Israel—ang kaharian sa hilaga.

3:2 Ang pananagutan ay nagmumula sa kinikilalang ugnayan.

3:6 Ibig sabihin, kasamaan hindi sa diwa ng kasalanan, kundi ng sakuna.

4:6–11 Ang limang hamon ni Jehova.

4:12 Mga babalang hindi pinansin. Darating talaga ang paghatol.

5:5 Panawagang talikuran ang huwad na pagsamba.

5:10 Kinapopootan ang sumasaway. Isaias 29:21.

5:25 Ang pagsamba sa diyus-diyosan sa ilang na hindi kailanman hinatulan.

6:12 Ang bunga ng katuwiran—Tingnan ang Filipos 1:11, atbp.

7–9 Bahagi 3—Limang pangitain tungkol sa kapangyarihan ng Diyos.

7:10–17 Pansingit.

7:14 Ang “pagkatawag ni Amos sa paglilingkod.”

9:9 Ihambing sa pagsasala kay Pedro—Lucas 22:31, 32.

Obadías

Ang paghatol sa Edom.

1–15 Inilantad ang ugali ng Edom.

Ang Edom—larawan ng laman na may pitong tatak:

(1) Kapalaluan t. 3.

(2) Pagtitiwala sa sarili t. 3.

(3) Pagmamataas ng sarili t. 4.

(4) Panlilinlang sa sarili tt. 5, 6.

(5) Makamundong karunungan t. 8.

(6) Marahas na pagkontra sa bayan ng Diyos tt. 10, n.

(7) Pagkatuwa sa paghihirap ng bayan ng Diyos t. 12.

16–21 Ang pagliligtas sa Israel at ang huling paghatol sa Edom ay magkasabay na mangyayari.

17 Napakalaking bagay kapag talagang inaangkin natin ang ating mga pag-aari, pumapasok sa ating mana kay Cristo—Tingnan ang Efeso 1:3.

Jonas

Ang Kapangyarihan ng Diyos.

1:14 [huling sugnay] susing talata—*sapagkat Ikaw, O Panginoon, ay gumawa ng ayon sa Iyong kalooban.* Tingnan ang Mateo 12:39; Lucas 11:29.

Mikas

Kapanahon ni Isaias. Binanggit sa Jeremias 26:16-19.

Nakasalalay ang pagpapala sa Israel sa darating na Tagapagligtas.

1—2 Bahagi 1—Ang pagsasakdal sa Israel dahil sa kanilang mga kasalanan.

1:2 Gaya sa simula ng Levitico: ang tinig ni Jehova mula sa santuwaryo.

1:11 *Beth-ezel*—Ang bahay na malapit: ibig sabihin, ang bahay-panuluyan o pahingahan sa kalagitnaan ng daan.

1:15 Si David, ang kaluwalhatian ng Israel noong kanyang panahon, ay nagtago roon.

2:10 Ang panawagan sa paghiwalay.

2:11 Mas handa silang makinig sa mga bulaang propeta na nagpapabaya sa kanilang sundin ang sariling hilig, kaysa sa tunay na lingkod ng Diyos na sumasaway sa kasalanan.

3—5 Bahagi 2—Pagpapala sa hinaharap sa pamamagitan ng Mesiyas, na may kondisyong pagsisisi.

3 Tumulikod ang mga prinsipeng at mga saserdote.

3:5 Nagtuturo dahil sa pera—“Na kapag may nakakagat ang kanilang mga ngipin, ay sumisigaw ng Kapayapaan; ngunit naghahanda ng digmaan laban sa hindi naglalagay ng anuman sa kanilang bibig.” Salin ni Lesser.

3:6 Pagkabulag na hatol na ipinadala sa bayan.

3:8 Pinalakas ng Espiritu Santo. Tingnan ang Mga Gawa 1; Zacarias 4:6.

4:1-3 Kapareho ng Isaias 2:2-4. Ang unang paghahari—ang Kaharian ng Diyos.

4:1 Pinakamataas.

4:2 Para sa lahat.

4:3 Mapayapa.

4:4-5 Masagana sa mga bagay ng buhay na ito at sa mga bagay na espirituwal.

4:8 Mula sa Israel nagmumula ang Siyang maghahari sa mga bansa sa pamamagitan ng tungkod na bakal.

4:10 Apocalipsis 12—kapag nagdaramdam ang Sion na parang manganganak.

Ang pagkabihag sa Babilonia.

5:1 Ang hukom na sinaktan—Isaias 50:6.

5:2 Si Cristo ay isisilang sa Bethlehem.

5:8 Ganito na ang Judio sa loob ng maraming siglo ng pagkakalat, lalo na sa mga huling araw na ito.

6 Bahagi 3—Ang pakikipagtalo ng Panginoon sa Kanyang bayan.

6:5-6 Pagdisiplina na ang layunin ay pagpapala.

7 Bahagi 4—Pagtitiwala sa Diyos—Ang pahayag ng nalabi sa mga huling araw.

7:9 Isang kaluluwang sinasanay sa ilalim ng disiplina ng Panginoon. Tingnan ang Job 34:31; Hebreo 12:5.

Nahum

(Kaaliwan)—Ang Kapahamakan ng Nineve.

“Mula sa Galilea” nanggaling kapwa sina Nahum at Jonas. Kapwa may kinalaman sa Nineve ang dalawang propetang taga-Galilea. Kapwa itinatag ni Nimrod ang Nineve at Babilonia.

1 Si Jehova ang pinagtitiwalaan ng Kanyang bayan sa bawat panahon ng kaguluhan.

Ibinigay bago namatay si Senaquerib at kaya isang siglo bago nawasak ang Nineve.

1:3 [huling bahagi] Nasa ibabaw lang Siya ng mga ulap.

1:7 Napakagagandang pagkakaiba ang makikita sa Kanya!

1:11 Ang hukbo ni Senaquerib.

2—3 Bahagi 2—Ang pagkawasak ng Nineve.

2 Ibig sabihin, ang pinuno ng mga taga-Babilonia na sumira sa Nineve, na pumasok sa lungsod habang nagdiriwang ang mga tao sa isang lasingang piging. Umapaw ang ilog Tigris at tinangay ang mga pintuan ng baha, kaya nalunod ang mga palasyo nito.

2:11-12 Ang leon: ang hari; ang babaeng leon at mga batang leon: ang kanyang sambahayan.

3:7 Talagang naging guho ang Nineve gaya ng inihula rito.

3:8 No—Ang No-Anion na winasak ni Sargon ilang panahon lang bago nito.

3:11 Ang pagdisiplina ng Panginoon.

3:17 Tingnan ang Apocalipsis 9:7.

3:18 Ibig sabihin, si Saracus na apo ni Esar-haddon.

Habakuk

Maaaring kapanahon ni Jeremias. Sumulat siya habang nakaabang ang pagsalakay ng mga Caldeo.

1:2 Ang daing ni Habakuk.

1:5 Ang sagot ni Jehova. Binanggit ni Pablo, Mga Gawa 13:40-41.

1:12 Ang pakiusap at pagtutol ng propeta.

2:2 Ang sagot ni Jehova.

2:4 Ang tanging lugar sa Lumang Tipan na makikita ang salitang “pananampalataya.” Sa Bagong Tipan, makikita ito sa bawat Aklat.

Ang matuwid—Roma.

Ay mabubuhay—Galacia.

Sa pananampalataya—Hebreo.

2:9 Sa aba—kasakiman—Tingnan ang Hebreo 13:5; 1 Timoteo 6:8.

2:12 Sa aba—pang-aapi.

2:15 Sa aba—kahalayan.

2:19 Sa aba—pagsamba sa diyus-diyosan.

3 Panalangin—Sa kabanata 3 ay may “panalanging nilapatan ng musika.”

3:1 *Shigionoth*—isang awit na palabuy-laboy.

3:2 PASIGLAHIN MO ang Iyong Gawa—Awit 138:7, Awit 85:6.

3:4 *mga sungay—o, maliliwanag na sinag mula sa Kanyang tagiliran*—kung saan Siya inulos ng sibat ng Romano!

3:13 Tingnan ang ulo na sinugatan na parang ikamamatay—
Apocalipsis 13.

3:16 Pakiramdam ng lubos na pagiging di-karapat-dapat.

Sofonias

“Itinago ni Jehova.”

Isinulat upang balaan ang mga relihiyoso lang sa panlabas at ang mga tumalikod tungkol sa darating na paghatol, at upang aliwin ang matuwid na nalabi na kumakapit sa Salita ng Diyos. Iugnay sa sulat sa Filadelfia, Apocalipsis 3.

645–610 b.c. Kapanahon ni Jeremias.

1 Bahagi 1—Kailangang magdusa ang mga sumasamba sa diyus-diyosan at ang mga tumalikod dahil sa kanilang kasalanan.

Ipinahayag ang araw ng Panginoon.

1:4 Ang huwad na nalabi ni Baal. 1:6 Dalawang uri ng tao.

1:7 Mga detalye ng darating na araw ng poot.

1:12 Paghahanap—hindi sa biyaya kundi sa paghatol.

2 Ang paghatol sa mga bansa.

2:1-3 Bahagi 2—Ang panawagan sa pagsisisi. 2:3 Hanapin ang kaamuan, tingnan ang Mateo 11:28-30.

2:4-15 Bahagi 3—Ang mga bansa sa araw ng Panginoon.

2:10 Ang kapalaluan ng Moab.

3 Pagpapalang kasunod ng paghatol.

3:1-7 Bahagi 4—Ikalawang panawagan sa pagsisisi.

3:2 Apat na mabigat na sakdal.

3:3-4 Mga prinsipeng hukom, mga propeta, mga sasardote, lahat ay tumalikod.

3:8-20 Bahagi 5—Ang huling kaligtasan.

3:13 Ang tunay na nalabi.

3:14-17 Si Jehova “sa gitna.”

Hagai

[Maraming talatang may salungguhit pero walang tala sa gilid.]

Zacarias

Ang Propeta ng Darating na Kaluwalhatian.

Kapanahon ni Hagai—noong panahon ng pagbabalik at muling pagtatayo. Mga mensahe upang palakasin ang loob ng mga nagtatayo ng bahay ng Diyos.

1:4 Panawagang pag-isipang mabuti at bumalik sa Panginoon.

1:7–6:15 Walong pangitain sa iisang gabi.

1:8-17 Pangitain 1—Iniingatan ng Diyos ang Israel habang sila ay nasa abang kalagayan.

1:18-21 Pangitain 2—Ang apat na kapangyarihang Hentil na nagpahirap sa kanila, na sa bandang huli ay wawasakin.

2 Pangitain 3—Babawiin at ibabalik ang Jerusalem.

2:8 Ang Israel, isang bayang misyonero sa mga huling araw.

3 Pangitain 4—Ang paglilinis sa bansa.

3:2 Biyayang ayon sa sariling kalooban ng Diyos.

3:4–5 Nilinis, dinamtan, kinoronahan.

4 Pangitain 5—Ang pagpuspos at pagpapahid ng Espiritu.

4:6 Ang ilaw na pinananatiling nagniningas ng langis na hindi nakikita— pagpapatotoo sa kapangyarihan ng Espiritu Santo. Tingnan ang Mikas 3:8.

4:10 [huling bahagi] Apocalipsis 5:6.

4:14 Pagkahari at pagkasaserdote.

5:1-4 Pangitain 6—Hinanap at inalis ang kasamaan.

“Sumpain ang bawat isa na hindi nananatili.”

5:5-11 Pangitain 7—Relihiyong ginawang negosyo, na nagmula sa Babilonia.

5:7 *talento ng tingga*—Tingga—dumi ng metal—panggagaya sa pilak—mababang uri ng metal—Tingnan ang Ezekiel 22:18.

6 Pangitain 8—Bagaman napalilibutan ang Israel ng mga bundok ng paghatol, ang lahat ay gagawa para sa kanilang ikabubuti.

6:12 Ang Sanga—narito ang Tao—Juan 19:5.

6:13 Ang Haring Saserdote—"koronahan Siyang Panginoon ng lahat."

7—8 Panawagang hatulan ang sarili dahil sa layunin ng Diyos na magpala.

8:7-8 Ang pagbabalik ng mga Judio sa hinaharap.

9—14 Ang balangkas ng hula.

9:9 Ang Unang Pagdating ng Mesiyas.

9:10 [huling bahagi] Ang Kanyang Ikalawang Pagdating.

10:1 Ang huling ulan para sa Israel.

10:11 Iugnay sa Ezekiel 30:13.

11 Itinakwil ang Mabuting Pastol: tinanggap ang walang-kwentang pastol.

11:15 Ang antikristo.

12—14 Ang malaking kapighatian at ang pagliligtas sa Juda at Israel, na susundan ng Kaharian.

14:10 Ang sulok ng Hananeel—Tingnan ang Jeremias 31:38.

Malakias

Pansinin ang walong pakikipagtalo ni Jehova sa Kanyang bayan.

1:2 Pakikipagtalo 1—Tingnan ang Roma 9:13—Ang “inibig” at “kinapootan” dito, gaya sa Roma 9, ay tumutukoy sa pakikitungo ng Diyos sa mga inapo ni Jacob at sa mga anak ni Esau tungkol sa mga pribilehiyo sa lupa.

1:4 Ang Edom—larawan ng laman—masama at wala nang lunas.

1:6 Pakikipagtalo 2.

1:7 Pakikipagtalo 3.

2:1-2 Ang Salita ng Diyos sa mga saserdote.

2:5 Ang tipan kay Levi.

2:10 Ang Israel, bilang bansa ay mga anak ng Diyos.

2:14 Pakikipagtalo 4.

2:15 Babala laban sa pag-aasawa sa hindi kauri.

2:17 Pakikipagtalo 5.

3:6 Ang Isang hindi nagbabago.

3:7 Pakikipagtalo 6.

3:8 Pakikipagtalo 7.

3:13 Pakikipagtalo 8.

4:1 Hindi paglipol hanggang sa mawala—kundi paghatol dito sa lupa sa pagbabalik ng Panginoon.

Mateo

Si Cristo ang Hari.—Ang Sanga sa Jeremias 23:5.—Ang Mukha ng Leon—Ezekiel 1 at Apocalipsis 4.—Si Cristo bilang Handog para sa Pagkakasala.—Ang Ebanghelyo para sa Judio—pinatutunayang si Jesus ang Mesiyas.

1:1-17 Ang talaangkanan ng Hari.

Ang talaangkanan ni Jose—na nagbibigay ng karapatan sa trono sa Anak ni Maria—Tingnan ang Lucas 3.

1:1-5 Pansinin ang kuwento ng biyaya na isinasalaysay ng mga pangalan ng mga babae sa talaangkanan.

1:11 *Jeconias*—*Conias*. May sumpang nakapatong kay *Conias*—kailangang magmula si Cristo sa ibang angkan. Tingnan ang Lucas 3.

1:18-25 Ang kapanganakan ng Hari.

1:25 Ang Pagkapanganak sa Birhen—katuparan ng Isaias 7:14.

2 Ang pagkilala sa Hari.

2:2 Ang unang tanong sa Bagong Tipan—Tingnan ang Genesis 3:9.

2:4 Ang bayan ng tipan, nasa tamang posisyon pero nasa maling kalagayan.

2:8 Pagpapaimbabaw.

2:11 Sambahin ang Diyos!—Apocalipsis 22. Siya ay Diyos sa lahat, pinagpala magpakailanman.

Ginto—pagka-Diyos.

Kamangyan—kasakdalan ng pagkatao.

Mira—kamatayan.

3 Ang pagtatalaga at pagpapahid sa Hari.

3:2 Ang “Kaharian ng Langit” ay isang aspeto ng Kaharian ng Diyos ayon sa dispensasyon—“ang paghahari ng mga langit” dito sa lupa. Sa Mateo lang ginagamit ang katagang ito, at kaugnay ito ng Daniel 4, “ang mga langit ang naghahari.”

3:10 Hindi lang sa “bunga” ng puno.

3:15 Nangangako Siyang tutuparin ang bawat matuwid na hinihingi ng trono ng Diyos para sa mga makasalanan.

4:1-11 Ang pagsubok sa Hari.

4:3 Pang-akit sa pita ng laman.

4:5-6 Pang-akit sa kapalaluan ng buhay.

4:8-9 Pang-akit sa pita ng mata.

4:12-25 Ang mga gawa ng Hari. Ang Kanyang mga katibayan.

5—7 Ang mga batas ng Hari. Ang maharlikang pahayag. Ang mga prinsipyo ng Kaharian.

6:9-13 Ang panalangin ng alagad.

6:14-15 Marcos 11:25, 26—Pagpapatawad na may kinalaman sa pamamahala ng Diyos.

7:12 Ang gintong panuntunan—na ibinigay ni Confucius sa paraang negatibo.

8—9 Mga katibayan—ang mga gawa ng Hari. Sampung tanda.

8:11 Ang Kaharian ay ang paghahari ng Langit dito sa lupa.

8:17 Hindi pagtubos bilang kahalili—kundi pakikiramay.

8:20 Ang Anak ng Tao—unang pagkakataon—ginamit ni Jesus para sa Kanyang Sarili nang 72 beses. Para sa huling

pagkakataon tingnan ang Apocalipsis 14:14.

8:34 Ihambing sa kab. 14:35.

9:37-38 Ang anihang naghihintay—Ihambing sa Juan 4:35-38.

10 Ang mga tagapagbalita ng Hari.

10:23 Isang misyong naantala na ipagpapatuloy pagkatapos ng pag-agaw sa Iglesya.

10:28 Patuloy na nabubuhay ang kaluluwa pagkamatay ng katawan. Kapwa maaaring mapahamak sa Impiyerno. Lucas 12:5.

11–12 Ang pagtatakwil sa Hari.

11:3 Si Jesus ang huli at ganap na sagot.

11:22 May pagkakaiba sa paghatol ayon sa mga pribilehiyong tinanggap dito.

11:28 *bibigyan Ko kayo ng kapahingahan*—ang Diyos lang ang makagagawa nito. Ito rin ang pangakong ibinigay ni Jehova kay Moises sa Exodo 33:14.

11:29 *Aking pamatok*—Hindi Siya kailanman napasailalim sa pamatok. Hindi Niya kailanman kinailangang pigilan, pero tayo ay kailangan.

12 Ang awtoridad ng Hari.

13 Ang bagong Aspeto ng Kaharian. Ang mga hiwaga ng Kaharian ng Langit.

13:35 Mga lihim na bagay na inihahayag na ngayon. Deuteronomio 29:29.

14–15 Ang awtoridad at mga kayamanan ng Hari. Pagkontra sa Kaharian.

14:2 Ang pangangatwiran ng isang budhing nababagabag.

14:9 Mas balisa sa pagpapanatili ng magandang tingin ng tao kaysa sa pagiging tama sa harap ng Diyos.

14:35-36 Pansinin ang pagbabago ng kanilang ugali mula noong kabanata 8:34.

15:22 Bilang Hentil, wala siyang karapatang humiling sa “Anak ni David.”

16 Ang mga susi ng Kaharian—ang unang pagbanggit sa Iglesya.

Unang inihula ni Jesus ang Kanyang kamatayan—t. 21. Unang inihula Niya ang Kanyang Ikalawang Pagdating—t. 27.

Unang sinabi Niya ang tungkol sa Kanyang Iglesya—t. 18.

16:6-12 Lebadura—laging masama. Lebadura ng mga Fariseo, pagpapaimbabaw—pagmamatuwid sa sarili.

Lebadura ng mga Saduceo, maling doktrina—materyalismo—rasyonalismo.

6:18 Ang Batong Buhay—1 Pedro 2:4.

17 Ang kaluwalhatian ng Hari—larawan ng darating na Kaharian.

17:2 Ang kaluwalhatian ng Diyos sa mukha ni Cristo Jesus—2 Corinto 4.

18 Turo tungkol sa disiplina sa Iglesya.

18:19 *magkasundo*—magkatugma, parang musika—lubos na pagkakaisa sa Diyos at sa isa’t isa.

18:23-35 Pagpapatawad na may kinalaman sa pamamahala ng Diyos, na maaaring bawiin kung may hindi pagkakatugma sa pamumuhay.

19–20 Ang huling paglalakbay ng Hari—Paakyat sa Jerusalem upang mamatay.

19:8 Inaprubahan ni Cristo ang salaysay ng Genesis tungkol sa pasimula ng lahi ng tao.

19:17 Ang pagsubok: Siya ay Diyos o hindi Siya mabuti!

19:21 Panawagang kilalanin si Cristo bilang Panginoon.

19:28 Pagbabagong-buhay—dalawang beses lang ginamit sa Biblia—Tingnan ang Tito 3:5.

20:1-16 Ang gantimpala ay ayon sa mga pagkakataong sinunggaban —hindi lang ayon sa dami ng nagawang trabaho.

21 Ang matagumpay na pagpasok ng Hari.

21:22 Ang panalangin ng pananampalataya.

22–25 Ang pagtuturo ng Hari. 2:16 Napakasamang pagpapaimbabaw!

24–25 Ang ikalawang Sermon sa Bundok. Ang pahayag ng Hari tungkol sa hinaharap.

26 Ang paghihirap ng kalooban ng Hari.

26:7-9 Hindi maintindihan ng laman ang taos-pusong pagpapahalaga kay Jesus.

26:14 Ang kabulukan ng laman na makikita kay Judas.

26:15 *tatlumpung pirasong pilak*—ang halaga ng isang alipin o ng karaniwang baka.

26:35 Ang pagtitiwala ng laman.

26:51 Ang pagkapangahas ng laman.

26:61 Lubos na pagbaluktot sa Kanyang mga salita.

26:70 Ang pagbagsak ng laman.

27 Ang pagpapako sa krus sa Hari.

27:3 Ang pagsisisi ng laman na walang kabuluhan.

27:9 Malamang na kasama si Zacarias sa balumbon na nagsisimula kay Jeremias.

27:24 *naghugas ng kanyang mga kamay*—“Ipinako sa krus sa ilalim ni Poncio Pilato.”

27:50 *nalagutan ng hininga*—pinaalis Niya ang Kanyang Espiritu. “Nang ibigin Niyang mamatay, namatay Siya ayon sa Kanyang ibig.” F. E. Marsh.

28 Ang Pagkabuhay na Muli ng Hari.

28:19 [huling bahagi] Ang Banal na Trinidad—Isaias 48:16.

28:19-20 Humayo...

turuan—Gawing alagad...

Bautismuhan...

Turuan...

Ang *Gawing alagad* ang salitang may diin.

Marcos

Narito ang Aking Lingkod!

Ang Sanga sa Zacarias 3:8.

Ang Mukha ng Baka. Ezekiel 1.

Si Cristo bilang Handog para sa Kasalanan. Levitico 5.

1:1-13 Ipinakilala ang Lingkod. Walang talaangkanan.

1:14—3:35 Ang Kanyang unang paglilingkod.

1:23-26 Ang Kanyang kapangyarihan sa mga demonyo.

1:30-31 Ang Kanyang kapangyarihan sa sakit.

Lagnat—ang kapangyarihan ng kasalanan.

1:40-41 Ketong—ang karumihan ng kasalanan.

2:3-12 Pagkaparalisado—ang kawalang-kakayahan ng makasalanan.

2:22 Ang bagong alak ng Ebanghelyo ay hindi dapat isilid sa mga lumang anyo ng kautusan.

2:28 Ang Kanyang awtoridad, kahit nasa anyo ng lingkod.

3:22 Pamumusong laban sa Espiritu Santo.

3:28-29 Mapapatawad ang kasalanan laban sa Kanya bilang Tao—pero ang pagtakwil sa Kanya bilang Diyos ay nakamamatay.

3:31-34 Ang bagong ugnayan.

4—9 Pagtuturo at paggawa.

4:13 Ito ang talinghagang pundasyon ng lahat.

5:4 Ang lipunan ay pumipigil—si Jesus ay nagpapalaya.

5 Tatlong larawan:

Ang lalaki—mga desperadong makasalanan na kontrolado ng marahas na pagnanasa—pinaghaharian ng kapangyarihan ni Satanas.

Ang babae—mga mahiyain at balisang kaluluwa na nangangapa ng liwanag at tulong.

Ang bata—mga taong patay sa espirituwal na gigisingin sa buhay ng Ebanghelyo.

5:24-27 Marami ang nagsiksikan sa Kanya; iilan ang humipo sa Kanya nang may pananampalataya.

6:5 Nalimitahan dahil sa kawalan ng pananampalataya.

6:16 Ang tinig ng budhing nagsasakdal.

7 Isang bagong aral tungkol sa karumihan.

7:6-7 Pinawawalang-bisa ang Salita ng Diyos dahil sa tradisyon ng tao.

7:21-23 Ang mga damong tumutubo sa likas na puso.

8:15 Mateo 16:6—*lebadura*: sagisag ng kasamaan.—*lebadura ng mga Fariseo* —pagpapaimbabaw.—*lebadura ni Herodes*—pagkamakamundo. Tingnan ang 1 Corinto 5.

8:35 “Diyos ko, patigas in Mo ako laban sa aking sarili, Itong duwag na may kaawa-awang tinig; Na naghahangad ng ginhawa, pahinga, at ligaya.” Christina Rosetti.

9 Ang Kaharian sa simula pa lang nito.

9:15 Nagniningning pa kaya ang kaluwalhatian sa Kanyang mukha?

10:45 Ang Lingkod ng Diyos at ng Tao.

11:25 Mga kondisyon ng sinasagot na panalangin.

14:4 Hindi mapahalagahan ng laman ang ginagawa dahil lang sa pag-ibig kay Jesus.

15:28 “Siya na hindi nakakilala ng kasalanan.”

15:33 “Ginawang kasalanan.”

16 Itinaas ang Lingkod—ang Kanyang Pagkabuhay na Muli.

16:2 Ang unang Araw ng Panginoon.

Lucas

Si Cristo bilang Anak ng Tao.—

Ang Sanga sa Zacarias 6:12.—

Ang Mukha ng Tao, Ezekiel 1.—

Si Cristo bilang Handog para sa Kapayapaan, Levitico 3.

Balangkas:

(1) 1–3—Ang panimula.

(2) 4–9:50—Mula sa tukso hanggang sa Pagbabagong-anyo.

(3) 9:51–21:38—Ang huling anim na buwan ng Paglilingkod.

(4) 22–24—Ang mga huling tagpo at ang Pagkabuhay na Muli.

1:10 Ang pakikipag-isa sa panalangin.

1:20-22 Tinikom ng kawalan ng pananampalataya ang kanyang mga labi. Tingnan ang t. 64.

Ang piping labi ay nagsasabi ng pusong hindi sumasampalataya. Roma 10:9, 10.

1:27 Isang Birhen sa maruming Nazaret!

1:35 Siya na laging Diyos Anak ay naging, sa biyaya, Anak ng Diyos bilang Taong isinilang ng isang Birhen.

1:64 Binuksan ng pananampalataya ang kanyang bibig.

2:24 Ang handog ng mahirap.

2:38 [huling bahagi] Ang makadiyos na nalabi.

2:46 Si Jesus sa gitna—Tingnan ang Juan 19:18.

3:1 Pansinin kung gaano katiyak ang mga petsa.

3:21 Pansinin ang lugar na ibinibigay sa panalangin sa buhay ng Anak ng Tao, ayon sa salaysay ni Lucas. Tingnan ang kab. 5:16.

3:27 *Zorobabel—Salatiel—*Pansinin na nagsasalikop dito ang dalawang angkan.

4:1-13 Ang moral na pagkakasunud-sunod ng mga tukso—”Ang pita ng laman” t. 3; “Ang pita ng mata” t. 5; “Ang kapalaluan ng buhay” t. 9.

4:10-11 Inalis ang napakahalagang bahagi.

4:20 *Itiniklop Niya ang aklat,*—Inilagay Niya ang buong dispensasyon ng biyaya sa isang kuwit!

5:16 Panalangin—Tingnan ang kab. 6:12.

5:21 At narito ang Diyos sa gitna nila, pero hindi nila Siya nakilala!

5:29 “Ang mga usapan sa hapag ng Anak ng Tao.”
Ang piging sa bahay ni Levi. Tingnan ang Kab. 7:36.

6:1 Sa Griyego—“ang ikalawang una”—ibig sabihin, ang ikalawa pagkatapos ng pista ng mga unang bunga.

6:11 *napuno ng galit*—nagalit dahil sa Kanyang biyaya!

6:12 Panalangin. Tingnan ang kab. 9:18.

6:31 Ang “gintong panuntunan.”

6:42 *tahilan*—ibig sabihin, malaking tilad ng kahoy—gaya sa pang-araw-araw na salita ng karaniwang tao. Pinatunayan ng mga papiro.

7:29 Inaring-ganap nila ang Diyos nang tanggapin nila ang Kanyang hatol laban sa kanilang sarili.

7:36-50 Ang usapan sa hapag ng Anak ng Tao sa bahay ng Fariseo. Tingnan ang kab. 10:38.

8:10 Ang Kaharian ng Diyos ay moral. Sa Mateo 13 ito ay “ang Kaharian ng Langit” na ayon sa dispensasyon—ang anyong kinukuha ng Kaharian sa isang takdang panahon.

8:11 [huling bahagi] “Alam ng diyablo na maliligtas ang mga tao kung sila’y sasampalataya!” A.H.S.

8:44 Ang asul na laylayan.

9:18 Panalangin—Tingnan ang kab. 9:28.

9:28 Panalangin—Tingnan ang kab. 11:1.

10:2 Ang anihang naghihintay—Tingnan ang Juan 4:35.

10:38-42 Ang usapan sa hapag ng Anak ng Tao—kasama sina Maria at Marta. Tingnan ang kab. 11:37.

10:42 [unang bahagi] “Isang bagay ang kailangan.”

11:1 Panalangin—Tingnan ang kab. 22:41.

11:20 Exodo 8:19 Ang daliri ng Diyos ay ang Espiritu ng Diyos. Mateo 12:28.

11:31-32 Si Solomon ay larawan ni Cristo bilang karunungan ng Diyos, si Jonas naman bilang Siyang pumasok sa kamatayan at muling nabuhay.

11:37-54 Ang usapan sa hapag ng Anak ng Tao—sa bahay ng isa pang Fariseo. Tingnan ang kab. 14:1.

11:44 Nagpaparumi kahit hindi ito namamalayan ng mga tao. Tingnan ang Bilang 19.

12 Patotoo tungkol sa hinaharap—Ang Dakilang Mangangaral, lebadura—laging sagisag ng kasamaan. Tingnan ang 1 Corinto 5.

12:5 Mateo 10:28—Ang kaluluwang walang kamatayan.

12:50 Ang bautismo ng poot sa Krus.

13:6 Ang puno ng igos: ang Israel bilang bansa.

14:1 Ang usapan sa hapag ng Anak ng Tao sa bahay ng isang pinuno ng mga Fariseo. Tingnan ang kab. 19:5.

14:14 [huling parirala] Ang unang Pagkabuhay na Muli.

15:4-7 Ang Tagapagligtas na naghahanap—Ang nawawalang tupa.

15:7 Nagagalak ang mga banal sa langit kapag naliligtas ang mga kaluluwa!

15:8-10 Ang gawa ng Espiritu Santo—Ang nawawalang barya.

15:11-24 Ang pag-ibig ng Ama—Ang nawawalang anak.

15:25-32 Ang panganay na anak—“Hindi nawawala pero hindi rin ligtas.” Ang mga nagmamatuwid sa sarili.

16:7 Ibig sabihin, inako niya ang pananagutan sa diperensya.

16:23 *impiyerno*—Hades—ang tirahan ng mga espiritung walang katawan.

16:27-31 Anim na magkakapatid na lalaki: isa ang nasa impiyerno at lima ang papunta roon!

17:11-19 Ang sampung ketongin—Tingnan ang Levitico 13.

18:9-14 Ang dalawa lang na relihiyon.

18:19 Siya ay Diyos o hindi Siya mabuti.

19:3 [huling sugnay] Isang taong “kinapos.”

19:5 Ang usapan sa hapag ng Anak ng Tao sa bahay ni Zaqueo. Usapan habang papunta sa kanyang bahay. Tingnan ang kab. 22:13.

20:4 Sa bautismo ni Juan Siya pinahiran bilang Propeta, Saserdote, at Hari. Doon Siya pinatunayan ng tinig ng Ama at ng bumababang tanda.

20:35 Ang unang pagkabuhay na muli.

21:24 [huling sugnay] Tingnan ang Ezekiel 30:3—“Ang panahon ng mga pagano.”

21:25 *kahirapan ng mga bansa, na may pagkalito*
—“nagsisiksikang panggigipit sa mga bansa na walang malusutan.”

21:29 Ang Juda—puno ng igos. Ang mga bansang Hentil sa daigdig ng hula. Ang Puno ng Igos: ang mga Patriarka, ang unang hinog na bunga ng puno ng igos—Hosea 9:10. Tingnan ang Joel 1:7; Jeremias 24:1-10; 29:17; Lucas 13:6-9; Mateo 21:18-20; Hosea 14:8; Isaias 27:6; Mikas 4:4; Juan 1:47-51.

21:35 Ang mga naninirahan sa lupa—tingnan ang uring ito ng tao sa Apocalipsis.

22:2 Panatisismong panrelihiyon na kakampi ng pagtataksil at kasakiman.

22:10-11 Ang paglilingkod sa Salita—ang tubig ng buhay— ay humahantong sa lugar ng pakikipag-isa.

22:13 Ang usapan sa hapag ng Anak ng Tao. Ang huling Paskuwa at ang Hapunan ng Panginoon.

22:24 Sa ganoong oras pa!

22:31 Nasa salaan ni Satanas. Tingnan ang Amos 9:9.

22:32 Pamamagitan pa bago ang hayagang pagbagsak.

22:33 Ang pagtitiwala ng laman.

22:45 Natutulog si Pedro nang dapat sana ay nananalangin siya.
Ang katamaran ng laman.

22:50 Kumilos si Pedro sa lakas ng laman.

22:54 Ang pag-urong ng laman.

22:55 Naghahanap ng ginhawa sa piling ng mga kaaway ni
Cristo.

22:57-60 Ang pagkakaila.

22:61 Ang pasimula ng panunumbalik ni Pedro ay ang tinging
iyon ng pag-ibig.

23:8 Hindi dahil gusto niyang makilala si Cristo bilang
Tagapagligtas—kundi upang masiyahan ang pananabik niya sa
mga kababalaghan.

23:25 Ang kahihinatnan ng malayang kalooban ng tao.

24:19-21 Sumasampalataya pa rin sila at umiibig pa sa Kanya
pero naglaho na ang pag-asa.

24:25-36 Tatlong uri ng paglilingkod: sa daan—sa tahanan—sa
silid sa itaas.

24:25 Pansinin ang pagsaway dahil hindi nila pinaniwalaan ang
lahat ng sinabi ng mga propeta.

24:30 Siya ang naging Punong-abala!

24:31 Nabuksan ang kanilang mga mata. Tingnan ang t. 32.

24:32 Binuksan ang mga Kasulatan. Tingnan ang t. 45.

24:45 Awit 119:73—Binuksan ang kanilang pang-unawa.

24:51 Tingnan ang Mga Gawa 1—“Siya ay dinala sa itaas.”

Juan

Si Cristo bilang Walang-hanggang Anak—

Ang Sanga sa Isaias 4:2-5.—

Ang Mukha ng Agila, Ezekiel 1.

1:1 [unang bahagi] Nang magsimula ang lahat ng bagay na may simula, ang Salita ay naroon na.

Nang pasimula ay ang Salita—walang-hanggang pag-iral.

ang Salita ay kasama ng Diyos—sariling Persona.

ang Salita ay Diyos—ganap na pagka-Diyos.

1:2 Walang-hanggang Anak.

1:3 Manlilikha.

1:4 [unang bahagi] Pinagmumulan ng buhay.

[huling bahagi] Pinagmumulan ng liwanag.

1:12 mga anak—mga supling, mga isinilang.

1:30 una—ang pag-iral ni Cristo bago si Juan Bautista. Tingnan ang kab. 8:58.

2:6-10 Ang mga walang-lamang seremonya ng mga Judio, kapag pinuno ng tubig ng Salita, ay naglalabas ng masaganang alak ng katotohanan.

3:16 Sapagkat gayon na lamang ang pag-ibig ng Diyos sa sanlibutan—ang lawa. na ibinigay Niya ang Kanyang bugtong na Anak—ang ilog. upang ang sinumang sumampalataya sa Kanya—ang pitsel. ay hindi mapahamak kundi magkaroon ng buhay na walang hanggan—ang paglagok.

4:7 Pansinin ang Kanyang paraan ng paglapit sa puso ng makasalanan.

4:10 tubig na buhay—Ang mensahe ng Ebanghelyo sa kapangyarihan ng Espiritu Santo—Tingnan ang kab. 3:5.

4:14 “Anuman ang ibig sabihin ng tubig dito, iyon din ang ibig sabihin nito sa Juan 3.”

4:16 Pakikipagbuno sa budhi. 4:34 Naku, sana'y maging mas katulad pa Niya ako!

4:35 Ang anihang naghihintay. Ihambing sa Mateo 9:37, 38; Lucas 10:2.

5:1-9 Sa Juan, ang mga pista ay “ng mga Judio” at hindi “ni Jehova,” sapagkat ang Cristo ng Diyos, na Siyang katuparan ng lahat ng larawan, ay makikitang itinakwil na mula pa sa simula. Sa Betesda, may tulong para sa pinakamalakas at pinakamagaling. Sa Ebanghelyo, may kaligtasan para sa pinakamahina at pinakamasama.

5:17 Ipinahahayag ni Jesus ang Kanyang ganap na pagkakapantay sa Ama.

5:19 Napakalapit ng ugnayan ng mga Persona sa pagka-Diyos kaya walang magagawa ang isa nang wala ang iba.

5:32-39 Apat na saksi:

t. 33—Si Juan—Tingnan ang kab. 10:3.

t. 36—Ang mga gawang ginawa Niya—Tingnan ang kab. 10:25.

t. 37—Ang Ama—Tingnan ang kab. 8:13-18.

t. 39—Ang mga Kasulatan—Tingnan ang t. 46.

5:43 Ang antikristo—ang haring sumusunod sa sariling kalooban sa Daniel 11.

Ang taong makasalanan sa 2 Tesalonica 2.

5:47 Pinatutunayan ng Panginoon na si Moises ang sumulat ng Pentateuco.

6:3 Isang tagpo ng pakikipag-isa. Hindi natin nababasa na may salitang binigkas. Isa iyong banal na pakikisama. Gustung-gusto Niyang “umupo” nang ganito kasama ng Kanyang mga sarili.

6:27 Ang Tinapay ng Diyos na “tinatakan,” para sa mga taong nagugutom!

6:40 Magkabigkis ang kalooban ng Diyos Ama at ang kaligtasan ng mananampalataya.

7:23 Tumutukoy sa lalaking pinagaling sa Betesda noong nakaraan Niyang pagdalaw—kab. 5.

7:52 Nakalimutan sina Nahum at Jonas.

8:9 Ang Ilaw ng sanlibutan—inilalantad ang pagpapaimbabaw ng mga nagsasakdal sa babae.

8:16 Sino pa kundi ang Diyos Anak ang may karapatang magsabing, “Ako at ang Ama.”

8:41 Isang pasaring sa Pagkapanganak sa Birhen. 8:44 Sinisiraan ang Diyos sa tao at ang tao sa Diyos.

Satanas—kalaban.

Diyablo—diabolous—maninirang-puri.

Isang tumalikod—“Hindi nanatili sa katotohanan.”

Ang pagbagsak ni Lucifer—Isaias 14:12; Ezekiel 28:11.

Ang kanyang mga gawain—mula Genesis 3 hanggang Apocalipsis 20.

Ang kanyang kahihinatnan—Apocalipsis 20.

Isang manlililalang—sinungaling—walang katotohanan sa kanya.

Isang mamamatay-tao—sinisira ang tao para lang inisin ang Diyos.

8:59 Ang mga batong para sana sa babaeng nangalunya,
ngayon ay para na sa Kanya!

9 Mula sa pagkabulag at pagpapalimos hanggang sa pagsamba.

9:2 Itinuro ng mga Fariseo na maaaring magkasala ang tao
habang nasa sinapupunan pa, batay sa mga salitang,
“Hinawakan niya sa sakong ang kanyang kapatid sa
sinapupunan.”

9:34 Ang tao ay ipinanganak sa kasalanan—hindi sa mga
kasalanan.

10:1-3 Ang Judaismo ang kulungan ng tupa, at si Cristo, ang
Mabuting Pastol, ay pumasok sa pintuan. Si Juan Bautista ang
bantay-pinto.

10:11 Kung bakit namatay si Cristo. Ang Personang nag-alay ng
Kanyang buhay. Ang kung Sino Siya ang nagbigay ng halaga sa
Kanyang ginawa.

10:15-18 Limang P:

Persona na namatay—t. 15.

Mga Personang pinag-alayan Niya ng buhay—t. 15.

Presyong Kanyang ibinayad—t. 17.

Prinsipyong pinagbatayan ng Kanyang pagkilos—t. 18a.

Kapangyarihan sa likod ng pagkilos—t. 18b.

10:27 Mga tanda ng mga tupa ni Cristo:

1—nakikinig sa Kanyang tinig.

2—sumusunod sa Kanya.

11—12 Ang patotoo ng Ama tungkol kay Jesus.

11:25-26 Ibig sabihin, Sa oras na Siya ay mahahayag nang
ganoon!

11:44 May buhay pero wala pang kalayaan.

12:1 Bagong buhay.

12:2 Paglilingkod, pakikipag-isa.

12:3 Pagsamba.

12:28 Ibig sabihin, niluwalhati sa pagkabuhay na muli ni Lazaro. Luluwalhatiin din Niya ito sa pagkabuhay na muli ni Cristo.

13:23, 25 *nakahilig at nakasandal*—Pansinin ang dalawang magkaibang salita.

nakasandal—“bumabagsak pasandal sa.”

3:36 Ang tamang simula ng kabanata 14.

saan ka paroroon?—Ang sagot ay makikita sa kabanata 14:2.

4:2 *mga silid*—mga tahanang tirahan. “Kung hindi gayon, sasabihin Ko ba sa inyo na Ako'y paroroon upang ipaghanda kayo ng lugar?”

4:16 Ako'y *mananalangin sa Ama*—humiling na parang paghingi, sa sariling karapatan.

4:16, 26 *Mang-aaliw*—“Siya'y tumatahan sa inyo.” Ang Espiritu Santo bago ang Pentecostes. Nakipagpunyagi sa mga tao bago ang Baha: Genesis 6:3; 1 Pedro 3:18-20. Kitang-kita ang paglilingkod ng mga anghel noong panahon ng mga patriarka—Genesis 10—50. Ang Espiritu Santo ang may-akda ng mga Kasulatan—1 Pedro 1:11; 2 Pedro 1:20; 2 Samuel 23:2; Nehemias 9:30. Sa ilang—Nehemias 9:20. Mga taong pinalakas para sa pagpapatotoo at paglilingkod—sina Bezaleel at Aholiab—Exodo 31:3; 35:30-35. Si Balaam—si Samson— si Gideon—si Saul—si David—atbp., atbp.—si Juan Bautista. Ang pangakong ibibigay Siya sa mga humihingi— Lucas 11:13.

14:27 Kapayapaan ang iniwan Ko—Kapayapaan sa Diyos. Iniwan Niya ito nang Siya ay mamatay. Nagbibigay Siya ng kapayapaan —bilang ang Isang buhay.

14:31 Ang handog na sinusunog.

15:1 Ang tunay na Puno ng Ubas—kabaligtaran ng Israel, ang punong ubas na walang bunga—Hosea 10:1; Isaias 5, atbp.; Awit 80:8; Apocalipsis 14:17.

15:3 Paglilinis sa pamamagitan ng Salita. Tingnan ang kab. 13.

15:4-7 “Nananatili kay Cristo at sumasagana para kay Cristo.”
Ang kailangan ng kaluluwa:

Malinis na hangin—panalangin.

Masustansiyang pagkain—ang Salita ng Diyos.

Palagiang ehersisyo—pagsunod sa Diyos.

Iugnay ang Juan 15:4; 15:10; Colosas 4:2; 1 Corinto 15:58; Awit 84:7.

15:7 Ang lihim ng panalanging nagtatagumpay.

16:1-16 Ang pagka-Persona ng Espiritu Santo.

Kaisa ng Ama at ng Anak: ang Banal na Trinidad. Mateo 28:19; Genesis 1:1; Isaias 48:16; Lucas 3:22; 2 Corinto 13:1.

Iniuugnay sa Kanya ang pagka-Persona. Maaari Siyang mapighati—Efeso 4:30; mainsulto—Hebreo 10:29; Siya ay gumagabay, nagsasalita, nanghihi kayat (tingnan ang tt. 8-13); nakaaalam—1 Corinto 2:11; sumisiyasat at naghahayag—t. 10; nagtuturo—t. 12; namamahala at namamahagi ng mga kaloob—1 Corinto 12. 16:23 Ang Kanyang pangalan sa tseke ay may bisa sa kahit anong halaga.

Sa Bangko ng Langit

Bayaran ang sinumang nananatili sa Akin ng anumang kanyang hingin. —Jesu-Cristo

17 Ang Punong Saserdote sa pamamagitan.

18:4 Ang Walang-hanggang Anak!

18:8 Ang Ebanghelyo na inilarawan.

18:10 Ang lakas ng laman.

18:18 Nagpapainit sa apoy ng sanlibutan.

18:28 Napakaingat sa ritwal, pero walang pakialam sa buhay ng Tagapagligtas!

18:36 Ang Kanyang Kaharian ay nagmula sa langit—pero sa bandang huli ay itatatag dito sa lupa.

19:2 mga tinik—ang bunga ng sumpa. Tingnan ang Genesis 3:18.

19:18 Lucas 2:46. Si Jesus sa gitna. Tingnan ang Mateo 18:20.

19:20 Hebreo, Griyego, Latin—kautusan, kultura, at relihiyon.

19:34, 35 Mga saksi ng kamatayan: ang tapos na gawa ni Cristo. Tingnan ang 1 Juan 1:6, atbp.

19:39 Ang paglilibing sa isang Hari. Inihiga nila Siya sa higaan ng mga pabango.

20:17 Aking mga kapatid: ugnayan ng bagong nilalang—ang bunga ng Kanyang kamatayan.

20:22 Ang huling Adan: isang Espiritung nagbibigay-buhay.

Mga Gawa

1:8 Kapangyarihan: "Hindi ang mahusay na pagkakabuo ng pananalita, ni ang paraan ng pagbigkas, ni ang sanay na husay sa pagsasalita ang nagdudulot ng pagkakumbinsi, kundi ang pagkakaloob ng kapangyarihan ng Diyos."—Mula kay Origen (*Commentary on John's Gospel*)

1:22 Ang huling opisyal na gawain ng lumang dispensasyon.

2:1 Pinasimulan ang bagong dispensasyon ng biyaya ng Diyos.

2:14 Napuspos, nabautismuhan, natatakan, at napahiran—lahat nang sabay-sabay. Napuspos—Tingnan ang kab. 4:8.

2:16 ito yaong—kapareho sa uri—ngunit hindi ang mga panahong binanggit sa Joel 2.

3:17 *dahil sa kamangmangan*—Isang lunsod na ampunan ang binuksan para sa kanila.

3:24 [huling sugnay] ibig sabihin, ang mga araw ng Mesiyas.

4:11 Ang Batong itinakwil—Mateo 21:42, Awit 118:22.

5:15 Paglilingkod ng anino—Si Pedro ay lumakad sa sikat ng araw ng pag-ibig ng Diyos, kaya pati ang kanyang anino ay puno ng pagpapala.

"Hindi mahirap ang magkaroon ng anino; namumuhay ka lang sa sikat ng araw." Dr. A.T.S.

"Hindi mo makakaaway ang isang anino." Ang buhay ang mahalaga, kahit marahil hindi man lang namamalayan ng may-ari ng anino.

5:33 *nasugatan ang kanilang puso*—"nag-alab sila sa galit."

6:3, 5 Puspos—isang karaniwang kalagayan. Tingnan ang kab. 7:55.

7:2-3 Inakay ng Diyos ng kaluwalhatian hanggang sa kaluwalhatian ng Diyos. Tingnan ang t. 55.

8:29 *makisama ka*—sa literal, "idikit mo ang iyong sarili."

8:37 Ang talatang 37 ay wala sa karamihan ng mga manuskrito. Ngunit narito ang tiyak na patunay na sa unang iglesya, ang pagpapahayag ng pananampalataya kay Cristo ay nauuna sa bautismo.

10:2 Maliwanag na isang kaluluwang binuhay ng Diyos—isang proselitang mula sa mga Hentil.

10:38 Si Jesus ay pinahiran ng Espiritu bilang Propeta, Saserdote, at Hari.

11:23 Matibay na layunin ng puso—2 Timoteo 3:10; Daniel 1:8.

11:25 Maliwanag na ang pananatili ni Pablo sa Arabia ay bago lamang nito (?).

13–14 Ang unang paglalakbay-misyonero ni Pablo.

13:9 Mula ngayon, ang apostol ay tinatawag nang Pablo.

14:1 gayon nagsalita—Posibleng magsalita sa paraang walang sinumang maniniwala.

14:28 Katapusan ng unang misyon sa mga Hentil.

15:1 Pagdaragdag sa gawa ni Cristo.

15:26 *isinapanganib*—sa literal—"ibinigay"—gaya ng sa Galacia 114—"ibinigay" Niya ang Kanyang sarili. Efeso 5:2, 25.

15:36 Pasimula ng ikalawang paglalakbay-misyonero.

15:40 Simula ng paglalakbay.

16 Paggabay:

(1) Sa pakikinig—t. 6.

(2) Sa kamay o pakiramdam—t. 7.

(3) Pangitain—sa paningin—t. 9.

(4) Paggabay sa pamamagitan ng pagkilala—t. 15.

16:10 Sumama si Lucas sa grupo sa Troas.

16:12 ibig sabihin, Isang colonia ng Roma—na may katayuang tulad ng mismong lunsod ng emperador.

17:6 Baligtad na ang mundo mula pa nang magkasala ang tao.

17:27 *mahipo*—tanging lugar sa Bagong Tipan.

17:31 Ang Araw ng Paghuhukom—Hebreo 9:27; Awit 9:8.

18:12, 17 *Galio*—ang walang pakialam.

18:22 Katapusan ng ikalawang misyon.

18:23 Ang ikatlong paglalakbay-misyonero.

18:24-28 Si Apolos:

1—Isang taong may malalaking likas na kakayahan.

2—Isang taong marunong.

3—Makapangyarihan sa mga Kasulatan.

4—Masigasig.

5—Kaunti ang kaalaman tungkol sa Panginoong Jesus.

6—Ipinangaral lamang ang alam niya.

7—Handang matuto sa mga taong mas kaunti ang kaloob.

8—Marunong gumamit ng kaalaman nang tama.

19:1 Pansinin—Hindi ito isang grupo ng mga Cristiano—kundi mga Judiong alagad lamang ni Juan Bautista.

19:2 [unang bahagi] Nang kayo'y sumampalataya, tinanggap ba ninyo ang Espiritu Santo? literal na salin.

19:15 Kilala Siya ng mga demonyo—Marcos 5:7.

20:26 Ihambing sa Ezekiel 33.

20:35 [huling bahagi] madalas Niyang sabihin. Ito ay kinaugalian Niya, bagamat hindi ito nakatala saanman sa mga Ebanghelyo.

21:4 Pansinin na tila malinaw na binabalaan ng Espiritu Santo si Pablo na huwag pumunta sa Jerusalem. Ngunit maliwanag na *hindi* ito napansin ni Pablo. Walang anumang bahid ng pagmamatigas sa kanyang bahagi.

21:11 Ang ikalawang babala—ngunit hindi na utos sa pagkakataong ito.

21:23 Hindi ba ito isang bitag, isang pagtatangkang pakompromisuhin si Pablo sa katotohanan alang-alang sa kapayapaan?

21:26 At ito'y sa kabila ng katotohanan ng Hebreo 9 at 10.

23:27 nang *aking maunawaan*—isang paglilihis sa katotohanan.

24:25 Si Felix, ang mapagpaliban.

24:26 Sakim at mapakiapid.

25:3 Pagkukunwari ng mga pinunong panrelihiyon.

25:18 Si Festo na manlilibak.

25:19-20 Para kay Festo, napakaliit na bagay lamang ang mga ito!

26:9 Ang budhi ay hindi ligtas na gabay. Kailangan itong turuan ng kapahayagan. Tingnan ang kab. 23:1.

26:10 *tinig*—boto. Maliwanag na si Saulo ay kasapi ng Sanedrin.

26:26 Si Agripa—ang halos nahikayat na.

26:28 "Sa kaunting paraan lamang ay nais mo akong hikayatin."

26:29 *halos at lubos*—"Kaunti man o marami."

27:24 Napakapalad ng makasama si Pablo sa paglalayag!

27:25 Ang soberanya ng Diyos—Tingnan ang t. 31.

27:31 Ang pananagutan ng tao.

Roma

Ang Sulat ng Hukuman.—Pansinin ang madalas na paggamit ng mga katawagang pambatas.

Paksa: "Ang Katuwiran ng Diyos."

Unang Bahagi 1–8—Doktrinal—"Ang Katuwiran ng Diyos na inihayag sa Ebanghelyo."

Unang Dibisyon 1–5:11—Ang paraan ng Diyos sa pagharap sa ating mga kasalanan.

Unang Seksyon 1–3:20—Ang pangangailangan sa Ebanghelyo.

1:1-7 Sub-sek. 1—Pagbati.

Ang susi sa talatang isa—"Ebanghelyo."

1:3 Ang pagkatao ng ating Panginoon.

1:4 Ang pagka-Diyos ng ating Panginoon.

1:8-17 Sub-sek. 2—Panimula.

1:9 Mga Gawa 27:23—Paglilingkod.

1:10 Tingnan ang Mga Gawa 27, 28 para sa sagot.

1:17 ibig sabihin, sa pananampalataya—hindi sa mga gawa.

1:18-32 Sub-sek. 3—Ang kalagayan ng barbaro.

1:20 mga bagay na ginawa—"tula"—Tingnan ang Efeso 2:10.

2–3:20 Sub-sek. 4—Ang kalagayan ng edukadong Hentil. Ang moralista.

2:22 [huling bahagi] upang bumili at magbenta ng mga diyus-diyosan.

3 Ang pagbubuod.

3:9 Ang malaking sakdal.

3:21–5:11 Ang Ebanghelyo kaugnay ng mga kasalanan.

3:24 *walang bayad*—Dorion: ang salitang ito rin ay isinaling "nang walang dahilan" sa Juan 15:25.

3:31 Hindi pinawawalang-halaga ang kautusan, kundi lubos na kinikilala ang katuwiran nito sa Ebanghelyo.

4:4 Ang gantimpala ay para sa mga gawa; ang pagpapawalang-sala ay sa biyaya. Tingnan ang Hebreo 10:35.

4:5 Pinawawalang-sala ng Diyos ang di-makadiyos na sumasampalataya kay Cristo na namatay para sa di-makadiyos —Tingnan ang kab. 5:6.

4:15 Ang kautusan ang nagbibigay sa kasalanan ng tiyak na katangian ng paglabag.

5:1 Pansinin ang 3 "kaya nga":

5:1—"Pagpapawalang-sala."

8:1—"Pagpapakabanal."

12:1—"Pagtatalaga."

5:10–11 Ipinagkasundo sa Diyos sa pamamagitan ng kamatayan ni Cristo. Colosas 1:21.

5:10–11 Tinanggap ng Diyos ang pagbabayad-sala at tayo naman ang pakikipagkasundo.

5:12–8:39 Ang Ebanghelyo kaugnay ng kasalanan.

5:14 *kamatayan*—hari. Pansinin ang limang hari.

5:17 Mga mananampalataya—mga hari.

Inilipat—mula kay Adan patungo kay Cristo. Binago—tungo sa Espiritu ni Cristo.

Dadalhin sa itaas—sa Pagdating ni Cristo.

5:21 Kasalanan—hari.

Biyaya—hari.

Cristo—hari.

6:11 *Ibilang!*

6:13 *Ihandog!* Tingnan ang 2 Cronica 30:8.

6:16 *Sumunod!* (Ang tula ni George Matheson, "Make me a captive, Lord," ay idinikit sa Biblia ni Dr. Ironside sa tabi ng talatang ito. Mababasa ito nang buo sa bahagi ng mga tula sa unahan.)

7 Ang dalawang asawa.

7:1 Pinuputol ng kamatayan ang kaugnayan sa kautusan.

7:4 Ang kamatayan ni Cristo sa kautusan ay siya ring kamatayan ko sa prinsipyong iyon.

7:7 Huwag ipagkamali ang dating asawa sa dating panginoon (si Faraon).

8:2 Ang kautusan ng Espiritu: buhay kay Cristo Jesus.

8:9 Ang pagtatatak ng Espiritu.

8:16 Ang Espiritu na nagpapatotoo. Tingnan ang Hebreo 10 at 1 Juan 5-

8:29 Pansinin: Ang pagtatalaga nang una ay hindi tungo sa kaligtasan—kundi tungo sa pagiging kawangis ni Cristo.

Ikalawang Bahagi 9–11—Pandispensasyon—Ang Katuwiran ng Diyos na kaayon ng Kanyang mga paraan sa bawat dispensasyon.

Ang lahat ng nakaraang pagpapala sa Israel ay nakasalalay sa soberanong biyaya ng Diyos na pumipili.

9 Ang *nakaraang* pakikitungo ng Diyos sa Israel.

Ang isang bansang hinirang ay walang karapatang kuwestiyunin ang biyaya ng Diyos na pumipili ngayong ito'y ipinagkakaloob sa mga Hentil sa panahong ito.

9:2 Ang malaking kalumbayan at walang-tigil na kalungkutan ay hindi salungat sa kapuspusan ng kagalakan sa Panginoon.

9:6 Pansinin—ang paksa rito ay ang isang lugar ng natatanging pribilehiyo dito sa lupa.

9:22 Bakit tututol sa kasalukuyang gawa ng biyaya ng Diyos gayong tinanggihan ng Judio ang awang ipinakita sa kanya?

10 Ang kasalukuyang pakikitungo ng Diyos sa Israel.

11 Ang hinaharap na pakikitungo ng Diyos sa Israel.

11:11-12 Ang pagtawag sa mga Hentil—Tingnan ang Isaias 49.

11:16-26 Ang punong olibo—Binali ang mga likas na sanga. Tingnan ang Jeremias 11:16.

11:25 Ang hiwaga ng punong olibo.

Ikatlong Bahagi 12–16—Praktikal—Ang Katuwiran ng Diyos, kapag naunawaan, ay nagbubunga ng praktikal na katuwiran sa atin.

12:1 Isang buhay na handog—Tingnan ang Bilang 8:11-21; Daniel 3:28; Mga Gawa 15:26. Pangaral na batay sa mga kabanata 1–8.

12:2 Ang kusang paglilingkod ng isang may-pusong handa, bunga ng bagong buhay.

12:3 Pananagutan sa mga kapatid kay Cristo sa pangkalahatan.

12:4-5 Ang Iisang Katawan—1 Corinto 12.

12:18-21 Kabilang sa susunod na kabanata.

13 Pananagutan sa mga pamahalaan at sa mga tao ng sanlibutan.

13:14 Ang pagbabagong-loob ni Augustine.

14:1–15:7 Pananagutang lumakad nang may pag-ibig sa mas mahihinang kapatid.

"Una. Ito ba'y matuwid? Magagawa ko ba ito nang hindi nagkakasala? Ikalawa. Ito ba'y bagay sa akin bilang Cristiano? Magagawa ko ba ito nang hindi nadudungisan ang aking pagpapahayag? Ikatlo. Ito ba'y makabubuti? Magagawa ko ba ito nang hindi natitisod ang mahihina kong kapatid?" —Bernard of Clairvaux.

15:13 sumasampalataya sa ano?—Ang kapahamakan ng tao—1—3:20. Ang lunas ng Diyos 3:21—5:11. Nasa isang bagong lahi na may bagong ulo—5:12-21. Patay sa kasalanang nasa loob—kab. 6. Patay sa kautusan— kab. 7. Nasa kay Cristo—si Cristo ay nasa atin, ang Diyos ay para sa atin—kab. 8.

15:29 Gayunman, dumating siyang nakagapos ng tanikala matapos dalawang beses na mapalubog ang barko.

16:1-24 Mga pagbati.

16:25-27 Karagdagan—ang hiwaga.

16:26 ang mga kasulatan ng mga propeta—"mga kasulatang panghula," ibig sabihin, ng Bagong Tipan.

I Corinto

Ang Iglesya ng Diyos at ang Kaayusan Nito.

1:10 Ang pagkakaisa ng Iglesya.

1:17 Ang mensahe ng Iglesya.

2:2 "Ang Krus na walang Cristo'y di ko kanlungan,
Ang Cristong walang Krus ay di ko Tagapagligtas,
Ngunit, O Cristong Ipinako, sa Iyo ako'y nagpapahinga."

2:11 Ang pagkapersona ng espiritu ng tao.

3 Ang gawain ng Iglesya.

4 Ang paglilingkod ng Iglesya.

4:6 Sa literal, Ginamit ko si Apolos at ang aking sarili bilang
halimbawa alang-alang sa inyo, upang matutunan ninyo sa
amin (ang kahulugan ng) walang anumang lampas sa nasusulat.

5 Ang pagdidisiplina ng Iglesya.

5:6 Ang lebadura—Tingnan ang Hosea 7:4.

6–10 Ang pamumuhay ng Iglesya sa pakikisalamuha.

6:13–20 Pansinin kung paano interesado ang Banal na Trinidad
sa katawan ng mananampalataya.

Ang Panginoon ay para sa katawan. Ang katawan ay
tinatahanan ng Espiritu Santo.

Luwalhatiin ang Diyos sa inyong katawan. Roma 12:1.

7:6 ibig sabihin,—pinahihintulutan niya ngunit hindi iniuutos
ang payo sa talatang 5.

8:2 Tingnan ang Santiago 1:5.

9:26-27 "Ako'y isang boksingero na hindi sumusuntok sa hangin, kundi tinatamaan ko nang malakas at direktso ang sarili kong katawan." Salin ni Weymouth.

10:11 Pansinin ang apat na pananaw sa mga Kasulatan:

1. Literal—*ang lahat ng mga bagay na ito ay nangyari.*
2. Tipolohikal—*sa kanila bilang mga halimbawa.*
3. Espirituwal—*isinulat para sa ating babala.*
4. Pandispensasyon—*tayo na inabot ng katapusan ng sanlibutan (mga kapanahunan).*

10:32 Ang tatluhang pagkakahati ng sangkatauhan.

11–14 Ang mga pagpupulong ng Iglesia.

12 Pansinin: Ang "Katawan" dito ay ang kabuuan ng mga mananampalataya sa lupa sa isang takdang panahon. Sa Efeso, ito ay ang lahat mula sa Pentecostes hanggang sa pagbabalik ng Panginoon.

12:4-6 Ang Trinidad.

12:12 Ang katawan ng tao.

12:13 Ang Katawan ni Cristo.

Binautismuhan sa Espiritu:

Tingnan ang pangako sa pamamagitan ni Juan—Mateo 3:11; Marcos 1:8; Lucas 3:16; Juan 1:31.

Ang pangako ng Panginoon—Mga Gawa 1:5-8.

Ang pangako ng Ama—Lucas 1:49; Isaias 49:3; Joel 2:2; Ezekiel 37:26.

Ang Pangakong natupad:

Israel—Mga Gawa 2:1-7.

Samaria—Mga Gawa 8:14-17.

Mga Hentil—Mga Gawa 10:44-48; Mga Gawa 11:15, 16.

Mga alagad ni Juan—Mga Gawa 19:1-6.

15 Ang pagtitiwala at pag-asa ng Iglesia.

15:3 Ang kamatayan ni Cristo:

1—Kusang-loob—Juan 10.

2—Ang layunin kung bakit Siya nagkatawang-tao— Hebreo 2.

3—Bilang kahalili.

4—Upang ipagkasundo sa Diyos.

5—Tinatapos ang ating kaugnayan sa lumang paglikha.

Patay sa kasalanan—sa sanlibutan—sa kautusan.

15:24-26 Ang kahariang pampamamagitan ay ibibigay sa Ama—
Ang gawain ng Anak—bilang tagatanggap ng nagkasalang
sansinukob—natapos na.

15:28 [huling sugnay] ibig sabihin, ang Diyos—ang walang-
hanggang Trinidad, Ama, Anak, at Espiritu Santo.

15:36 Mangmang—hindi ibig sabihing kulang sa talino—kundi
isang gumagamit nito nang masama. Hindi *moros* gaya ng sa
Mateo

5:22 kundi *aphron*, walang ingat. 15:39 Walang ebolusyon ng
mga uri.

15:44 *likas*—psychical; *espirituwal*—pneumatical.

15:52 "Sa isang iglap"—Tingnan ang Job 21:13.

15:58 Ang Pagbabalik ng Panginoon—ang pampasigla sa
paglilingkod. Tingnan ang 1 Tesalonica 1:9, 10.

16 Mga pangwakas na pangaral at pagbati.

2 Corinto

1:10 Tatluhang pagliligtas. Tingnan ang Awit 116:8.

1:14 [huling bahagi] ibig sabihin, sa Hukuman ni Cristo. Tingnan ang Filipos 1:6.

1:21-22 Ang mga gawain ng Espiritu ng Diyos.

2:3-5 Pansinin kung gaano kadalas niyang gamitin ang "kayong lahat" sa Filipos, gaya rin dito.

4:8-9 "Walang daan ngunit hindi walang lusutan." Emph. Bible.

4:16-18 Pansinin ang mga pagkakaiba:

Panlabas na pagkatao—panloob na pagkatao.

Nabubulok—binabago.

Magaan—mabigat.

Kapighatian—kaluwalhatian.

Sandali—walang hanggan.

Mga bagay na nakikita—di-nakikita.

Pansamantala—walang hanggan.

Nagpapatuloy sa kabanata 5—mga pagkakaiba sa kabuuan.

4:16 Ang panlabas na pagkatao—ang katawan.

Ang panloob na pagkatao—ang espiritu at kaluluwa.

5:6 Galacia 2:20—Ang katawan lamang ba ang lahat?—Tingnan ang 2 Corinto 12:3.

5:19 Ang ministryo ng pakikipagkasundo—Juan 3:17;

Deuteronomio 20:10.

5:21 Ang batayan ng pakikipagkasundo. Ang handog para sa kasalanan. Tayo ngayon ay ginawa, kay Cristo, na pagpapakita ng katuwiran ng Diyos.

Ang Walang Kasalanan ay ginawang kasalanan.

Hindi nakakilala ng kasalanan:

1—Kailanma'y hindi nagkasala.

2—Walang kasalanan sa loob.

3—Hindi kayang magkasala, walang bahid.

Ginawang kasalanan:

1—Walang pagbabago sa Kanya.

2—Walang pagbabago sa pag-ibig ng Ama.

3—Pinasan ang hatol ng Diyos bilang handog para sa kasalanan.

Bunga: Tayo—mga makasalanan—ay ginawang pagpapakita ng katuwiran ng Diyos sa Kanya. Filipos 3.

Hindi Siya nagkasala—1 Pedro 2:22.

"Sa Kanya ay walang kasalanan."—1 Juan 3:5.

Tinukso nang walang kasalanan—Hebreo 4:15.

6 Mga sugo ni Cristo:

1—Ang kanilang awtoridad.

2—Mga katangiang kailangan.

3—Mensahe.

4—Pagpapabalik.

6:3 Isang paglilingkod na walang kapintasan.

6:4 Ang mga katibayan ng lingkod.

6:6 Ang pagkatao ng lingkod.

6:7-10 Ang mga pagkakaiba sa buhay ng lingkod.

8:3 Kusang nagbigay nang higit sa kanilang kaya.

8:4 [huling parirala] Pakikipag-isa sa paglilingkod sa pamamagitan ng pagbibigay.

8:9 "Kailan Siya naging mayaman?"

9:8-11 "Mula sa Diyos tungo sa Diyos." Siya ang pinagmumulan ng lahat ng pagpapala, na siya namang umaakay sa puso sa

pagsamba at papuri sa Kanya—Tingnan ang Ecclesiastes 1:7.

10:4 Efeso 6:11-13—Ang pakikipagdigma ng Cristiano.

10:7 *panlabas na anyo*—1 Samuel 16:7.

11:2 Ang Iglesya, ang nobyang ipinagkasundo.

11:19 Matalim na panunuya.

12:2 Ipinapalagay na may kamalayan kahit wala sa katawan.

12:8 Panalangin kay Cristo, gaya ng sa Ama.

13:14 *pakikipag-isa*—Pakikisama, pagkakasosyo, pagsasamahan.

"magsalo sa tinapay"—Latin. Sama-sama—sa tinapay.

Galacia

Kautusan at Biyaya.

1–2 Personal.

1:1-5 Pagbati. 1:6-10 Panimula.

1:11-23 Ang pagbabagong-loob ni Pablo at ang pagtawag sa kanya sa pagka-apostol.

1:13 *pamumuhay*—pag-uugali.

2:11 Ang pagtatalo kay Pedro.

2:20 Ang Krus—Tingnan ang Roma 6:6.

3–4 Doktrinal.

3:27 Tingnan ang Colosas 2:12; Roma 6:3, 4.

5–6 Praktikal.

5:15 Mga aso!

6:14 Ang Krus. Tingnan ang kab. 2:20. Tingnan ang larawan nito sa Bilang 19:6.

Isinulat ni Cicero: "Malayo nawa ang mismong pangalan ng krus, hindi lamang sa katawan ng mga mamamayang Romano, kundi pati sa kanilang guni-guni, mga mata, at mga tainga."

6:17 "Dala ko sa aking katawan ang mga tatak, ang stigmata ng Panginoong Jesus."

Efeso

Ang Aklat ni Josue ng Bagong Tipan.—Ang Katawan ni Cristo.—
Ang mga Kalangitan, ang ating bahagi ngayon.

1:4 *ayon sa*—Tingnan ang Esther 2:18.

1:17-18 Panalangin para sa kaalaman. Ang unang panalangin ni
Pablo—Tingnan ang kab. 3:14.

1:22 *lahat*—ibig sabihin, lahat ng pamunuan, kapangyarihan, at
iba pa.

2:10 *gawa*—"tula"—Tingnan ang Roma 1:20.

2:17 *na nangasa malayo*—mga Hentil.

na nangasa malapit—mga Judio.

3:3 *ang hiwaga*—Colosas 1:26. 3:8 Tingnan ang t. 16.

3:10 Natututo ang mga anghel ng karunungan ng Diyos sa
pamamagitan natin.

3:11 "Layunin ng mga kapanahunan."

3:14 Panalangin para sa kapangyarihan.

3:16 *ayon sa*—hindi "mula sa" kundi "ayon sa." kayamanan—1—
Pagkakaloob.

"Ang kaluwalhatian ay ang kahusayan ng anumang bagay kapag
ito'y ipinakikita." Alex. Stewart ng Glasgow, sinipi ni F. E.

Marsh, palakas ng kapangyarihan—2—Pagbibihis—
kapangyarihan o kakayahan.

3:17 [unang bahagi] 3—Pagluluklok sa trono.

[huling bahagi] 4—Kapaligiran.

nauugat—gaya ng punungkahoy.

nasasalig—gaya ng gusali.

3:18 Apat na sukat—espirituwal na kaalaman sa layunin ng Diyos.

maunawaan—5—Pagliliwanag.

3:19 6—Pagpapayaman.

3:20 Ihambing sa Judas 24 at Roma 16:25.

[huling bahagi] 7—Pagbibigay-lakas o pagsasangkap.

4:8 Ang bihag na binihag ay ipinaliliwanag sa Isaias 14:2.

Tingnan ang Mga Hukom 5:12.

4:12 Alisin ang mga kuwit.

4:20 Ang Cristong niluwalhati ang nagtuturo sa ating pansin kay Jesus gaya Niya noong narito Siya sa lupa.

4:24 Isang bagong uri ng tao—Tingnan ang Colosas 3:10 kung saan ibang salita ang ginamit.

4:30 Ang Espiritu Santo—isang Persona ng Diyos, na maaaring: Inisin—Isaias 63:10.

Labanan—Mga Gawa 7:51.

Palungkutin—Efeso 4:30.

Patayin ang apoy—1 Tesalonica 5:19.

5:2 Ang Handog na Susunugin—Levitico 1; Awit 40.

5:9 Bunga ng Espiritu—Galacia 5:22—Ang ilan ay bumabasang "Bunga ng Liwanag."

5:14 [huling sugnay] o "Si Cristo ay magliliwanag sa iyo."

5:18 Puspos ng Espiritu—Ihambing sa Colosas 3:16.

Tingnan ang Mga Gawa 2:4; 4:8; 4:31; 6:3,5; 7:55; 9:17; 11:24; 13:9; 13:52. Puspos ng Espiritu Santo—ang karaniwang kalagayan ng isang lumalakad kasama ng Diyos. Napuspos— natatanging pagpupuspos para sa natatanging pagkakataon.

5:15 Ihambing sa kabaligtaran ng mga sapatos ni Joab—1 Hari
2:5.

Filipos

Karanasang Cristiano: Si Cristo sa Buhay at sa Kamatayan.

Mga susing salita: Pag-iisip, Ebanghelyo.

"Ang pinakamahusay na tagapagpaliwanag ng mahal na Panginoon

Ay ang mga mapagpakumbabang kaluluwa ng tao.

Ang ebanghelyo ng buhay na tulad ng sa kanila

Ay higit pa sa mga kredo o mga balumbon."

1 Si Cristo, ang Buhay ng mananampalataya.

1:6 2 Corinto 1:14—ibig sabihin, ang Hukuman ni Cristo.

Tingnan ang t. 10.

1:9 pagkilala—"matalas na pagkaunawa."

1:11 Amos 6:12—mga bunga ng katuwiran—Tingnan ang Hebreo 12:11; Santiago 3:17, 18.

1:12-26 Personal.

1:27-30 Pangaral.

1:27 *nagsisikap na magkakasama*—masiglang nagtutulungan.

2 Si Cristo ang ating Halimbawa—"Ang iba."

3 Si Cristo ang Layunin ng mananampalataya.

3:2-4 Kalayaan mula sa pagtitiwala sa laman at sa relihiyon ng laman. Ang Personal na Karanasan ni Pablo.

3:5 *Benjamin*—Isang anak ng malayang asawa—hindi ng aliping babae.

3:9 Ihambing sa kabaligtaran ng Deuteronomio 6:25.

3:11 "Ang paglabas na pagkabuhay na muli mula sa gitna ng mga patay."

3:13 *isang bagay*—Awit 27:4; Lucas 10:42.

3:15 *sakdal*—magulang na sa pananampalataya.

3:20 *ang ating pamumuhay*—ang ating pagkamamamayan at pag-asa. *Politeuma*—bayan, pagkamamamayan, pulitika.

4 Si Cristo ang ating Lakas.

Colosas

Ang Pagka-Ulo ni Cristo.

Pansinin ang lugar ng "kalooban ng Diyos" sa sulat na ito.

Malamang na isinulat noong A.D. 63.

1 Ang Pinakamataas sa Lahat.

1:4-5 Pananampalataya, pag-asa, at pag-ibig—1 Corinto 13.

Pansinin na iba ang pagkakasunod dito. 1 Tesalonica 1:3.

1:9-11 Panalangin—pitong kahilingan.

1:9 Tunay na kaalaman.

1:10 *Lumakad nang karapat-dapat:*

Sa inyong pagkatawag—Efeso 4:1.

Sa Ebanghelyo—Filipos 1:27.

Sa Panginoon—Colosas 1:16.

1:11 Lakas na mula sa Diyos.

1:12-14 Pasasalamat.

1:15-19 Ang Panganay.

1:15 Panganay—hindi kinakailangang ang unang ipinanganak—kundi isang titulo ng karangalan. Tingnan ang Deuteronomio 21:16; Awit 89:25-27. Si Cristo —higit na dakila kaysa sa nilikha—hindi bahagi nito.

Panganay ng lahat ng nilikha—Tingnan ang t. 18.

Tunay na larawan—hindi isang malayong "eon."

1:17 bago—Tingnan ang Juan 1:17; Juan 8:58. Ang pag-iral ni Cristo bago pa ang lahat.

"Ano ang nagpapagana sa grabidad?" Si Cristo!

1:18 *panganay mula sa mga patay*—Roma 8:29.

1:19 Sa Kanya ay minabuti ng buong kapuspusan na manahan.

1:20-22 Dalawahang pakikipagkasundo.

Sinira ng kasalanan ang kalagayan ng pagkakaisa o pagkakasundo ng tao at ng Diyos. Si Cristo ang gumawa ng muling pagkakasundo. Tingnan ang Roma 5:10-11; 2 Corinto 5:18-21; Efeso 2:10-17.

1:23-29 Dalawahang paglilingkod.

1:23 *Kung kayo'y magpapatuloy*—ang pagsubok sa pagpapahayag.

ginawang ministro—isang ministro ng Ebanghelyo.

1:25 Isang ministro ng Iglesya

2 Ang ating pagkakaisa sa Ulo. Ganap sa Kanya.

2:2 *lubos na katiyakan*—Tingnan ang Hebreo 6:11.

2:4-7 Ang ating kaugnayan sa Kanya.

2:4 Si Cristo ang Panlaban sa bawat makalamang sistema.

[huling sugnay] iligaw kayo sa pamamagitan ng mapanghikayat na pananalita.

2:8 Si Cristo ang Panlaban sa pilosopiya ng tao.

2:9 *ang kapuspusan—pleroma*—hindi lamang ang lahat ng katangian ng Diyos, gaya ng itinuro pagkatapos ni Arius, kundi ang mismong diwa—ang likas na pagka-Diyos—sa kabuuan nito.

2:10 *ganap*—pinuspos nang lubos.

2:11 Hindi ang "mga kasalanan" dito gaya ng sa Roma 6—kundi ang laman mismo.

2:13-14 Legalismong Judio.

2:14 Ang kasulatan ng utang na may tatak na bayad na—lahat ng kasalanan ay nabayaran na.

2:16 Ritwalismo, asetisismo, gaya ng sa mga Gnostikong Esenyo.

2:18 Paganong misticismo (Persiano), pamahiin, Gnostisismo.

2:23 Asetisismo—walang anumang silbi laban sa pagpapalayaw sa laman.

3 Si Cristo ang *lahat*.

"Kung minsan, ang pinakamaingay na tagapagpahayag ng katotohanan ang pinakamahina sa paggawa nito, kaya ang kanilang sinasabi ay nababawasan ng halaga dahil sa kanilang ginagawa." —A.T.R.

3:1-4 Muling binuhay kasama ni Cristo.

3:2 ituon—gaya ng relong itinutugma sa araw. Apat na bilog:

tt. 5-11—Ang kaloob-loobang bilog—ang sariling puso.

tt. 12-17—Pakikisama ng mga Cristiano.

tt. 18-20—Ang tahanan.

t. 22—4:6—Ang sanlibutan sa labas.

3:5-11 Paghatol sa mga dating gawi.

3:5 patayin—ipapatay.

3:8 Ang mga gawi ng lumang pagkatao—ang ating lumang damit, ibig sabihin, ang dating tao—ang taong ikaw noon bago mo nakilala si Cristo.

3:12 Ang mga gawi ng bagong pagkatao—ang ating bagong damit.

3:14 [huling parirala] "bigkis ng kasakdalan."

3:15-17 Tatlong panuntunan ng pag-uugali.

3:15 maghari—maging tagahatol.

3:16 Salita ni Cristo—tanging lugar sa Bagong Tipan. *mga salmo*—kalabitin ang isang nota, gaya ng sa alpa o lira.

3:18—4:1 Pagpapakabanal ng mga likas na ugnayan.

4:2-4 Panalangin.

4:5-6 Paglakad at pananalita.

4:7-18 Mga pangwakas na pagbati. Ihambing sa kabaligtaran ng Efeso.

4:16 [huling parirala] Malamang ang Efeso.

4:18 Pablo—Ano kaya ang hindi ibibigay ng sinuman para magkaroon ng lagdang ito!

I Tesalonica

Ang Pagdating ni Cristo para sa Kanyang mga Banal.

Ang Pagbabalik ng Panginoon ay binanggit sa bawat kabanata.

1 Ang batang isinilang.

1:1 sa Diyos Ama—ugnayang pampamilya.

1:2-7 Ang pagdating ng Ebanghelyo sa Tesalonica.

1:7 mga halimbawa—mga huwaran o larawan. "Mga mananampalatayang pinakamahusay." Tingnan ang 1 Timoteo 4:12.

1:8-10 Ang bunga ng Ebanghelyo.

1:8 mula sa inyo ay umalingawngaw—"Hinulma tayo ng Diyos bilang mga kampana sa Kanyang pandayan upang tayo'y tumunog." Inglis Fleming.

1:9 Ang katotohanan ng Pagbabalik ng Panginoon ay pampasigla sa tunay na paglilingkod—1 Corinto 15:58.

1:10 Ang ating Tagapagligtas mula sa darating na poot:

Ang poot ng Kordero—Apocalipsis 6.

Ang poot ng Diyos—Apocalipsis 15, 16.

Ang poot ni Satanas—Apocalipsis 12.

2 Ang batang inaalagaan.

2:1-13 Ang paraan ng paglilingkod.

2:7 Gaya ng ina ni Moises—Exodo 2:9.

2:14-20 Ang mga bunga ng paglilingkod.

2:19 Gantimpala sa Pagbabalik ng Panginoon.

Korona ng Kagalakan. Iugnay sa Filipos 4:1 at tingnan ang 2

Timoteo 4:8.

3 Pastoral na pag-aalaga. Ang batang tinuturuang lumakad.

3:12-13 Ang pag-ibig at kabanalan ay gagawing sakdal sa Pagbabalik ng Panginoon.

4 Ang batang inaaliw.

4:1-2 Mga pangaral.

4:13-18 Ang kapahayagan tungkol sa pag-agaw sa iglesya.

4:15 mauuna—mauuna o mangunguna.

4:16 babangon—tatayo.

4:17 salubungin—Lumabas upang salubungin ang isang tao upang bumalik na kasama niya. Gaya rin ng sa Mga Gawa 28:15.

5 Ang batang tinuturuang lumaban.

5:1-11 Ang Araw ng Panginoon.

5:1 Daniel 2:21.

5:12-28 Mga pangwakas na pangaral at pagbati.

5:19 Ang Espiritu Santo ay maaaring labanan, palungkutin, patayin ang apoy.

5:22 Lahat ng anyo—bawat uri.

2 Tesalonica

Ang Pagdating ni Cristo kasama ang Kanyang mga Banal.

1:3-12 Kaaliwan dahil sa Pagbabalik ng Panginoon.

2:1-12 Ang pagdating ng antikristo. Mga katangian ng antikristo—kawalan ng batas, labis na kapalaluan, kawalang-galang sa Diyos, mga huwad na himala.

2:3 *ang pagtalikod muna*—ang apostasya.

2:7 *kasamaan*—kawalan ng batas—Zacarias 5:8.

2:8 *ang masama*—o ang walang batas.

2:13-17 Ang tiyak na pag-asa ng mananampalataya.

3:1-15 Mga pangwakas na pangaral.

3:16-17 Pangwakas na pagbati.

I Timoteo

[Ang salitang "ilan" ay may salungguhit sa buong sulat.]

3:16 kabanalan—pagkamaka-Diyos.

4:6 Pananagutan ng isang ministro ni Cristo.

4:7-8 Ang espirituwal na atleta—2 Timoteo 2:5.

4:10 Tagapagligtas—Tagapag-ingat—kab. 6:17; kab. 3:15.

4:12 Tingnan ang 1 Tesalonica 1:7.

hamakin—maliitin ka—Tingnan ang Tito 2:15.

4:13-15 Isipin hindi lamang si Pablo kundi pati Siya na nagbigay-inspirasyon kay Pablo upang sumulat.

4:16 magpatuloy—"Manatili ka sa mga bagay na ito."

2 Timoteo

1:7 Ang espiritu ng takot—Roma 8:15.

Ang espiritu ng kapangyarihan—Mga Gawa 1:8; 1 Tesalonica 1:5.

Ang espiritu ng pag-ibig—Roma 5:5; Colosas 1:8; 1 Timoteo 1:5; 1 Pedro 1:22; Efeso 4:2.

Ang espiritu ng matinong pag-iisip—1 Corinto 2:10-12; Roma 12:1.

1:10 *kawalang-kamatayan*—hindi pagkabulok.

2:2 Isang ministryo ng pagtuturo—at pagsasanay sa iba.

2:11-13 Isa sa pinakaunang mga himnong Cristiano.

2:14-21 "Ang mangangaral na magagamit."

"Kaya ng Diyos na gamitin ang sinuman. Pero nasa mangangaral na huwag pahirapan ang Makapangyarihan sa lahat!" A.J.R.

2:14 Hindi isang mapaghimay ng salita.

huwag makipagtalo tungkol sa mga salita—"huwag gawing digmaan ang mga salita."

2:15 Isang bihasang tagapagpaliwanag ng Salita ng Diyos.

"Huwag mong gawing tagpi-tagping kumot ang Salita ng Diyos." A.J.R.

hindi kailangang mahiya—may ilan na dapat sanang mahiya pero hindi nahihiya.

pagsikapan—maging masigasig.

matuwid na ginagamit—pinuputol nang tuwid.

2:16-18 Hindi Mapanira kundi Nagpapatibay.

2:16 iwasan—tumabi ka. Hayaan mong dumaan ang madaldal.

Huwag mong sayangin ang oras sa pakikipagtalo sa kanya.

2:19-21 Isang malinis na sisidlan.

2:21 "Magagamit ng Panginoon."

[huling bahagi] *nakahanda*—Handa sa bawat mabuting gawa.

4:8 Ang korona ng katuwiran—Tingnan ang Santiago 1:12.

4:13 *balabal*—Marahil ang "lalagyan ng mga aklat."

Tito

1:7 obispo—tagapangasiwa. Ang matanda ay siya ring taong iyon.

1:11 1 Pedro 5:2.

2:12 Panloob, panlabas, patungo sa Diyos.

2:13 *mapalad*—masaya.

Isang masayang pag-asa dahil:

Si Cristo mismo ay babalik.

Ang Unang Pagkabuhay na Muli at ang pagbabago sa mga buhay. Ang pagtubos sa katawan.

Gagantimpalaan ang mananampalataya

Pagpapalain ang lupa.

2:14 Upang palayain mula sa lahat ng pagkaalipin sa kasalanan.

2:15 *huwag kang hamakin ninuman*—"pag-isipan kang palibot, ibig sabihin, malampasan ka sa pag-iisip." Dr. A.T.R. Tingnan ang 1 Timoteo 4:12.

3:5 Pagkapanganak na muli—Tingnan ang Mateo 19:28.

Filemon

"Tayong lahat ay mga Onesimo ng Diyos." Luther 1-3 Pagbati.

1 Pablo—"maliit."

Filemon—"mapagmahal."

Timoteo—pinarangalan ng Diyos.

4-7 Panimula.

8-20 Ang pakiusap ni Pablo para kay Onesimo.

17 Pagtanggap.

18 Pagpapalit o paghalili.

21-25 Mga pangwakas na pagbati.

21 Ang biyaya ay lumalampas sa hinihingi.

Hebreo

Isang Sulat sa Ilang. Isinulat sa mga Judiong nagpapahayag na sila'y Cristiano—upang tawagin silang lubusang humiwalay sa sistema ng Judaismo. Ang mas mabubuting bagay ng bagong tipan ay inihahambing sa mas mabababang bagay ng luma. Pansinin ang madalas na paggamit ng salitang "mas mabuti."

1 Si Cristo, ang Anak ng Diyos. Higit na mabuti kaysa sa mga anghel. Mga anghel—noong paglikha—Job 38:4-7.

Sinubok—nagsimula ang kasalanan sa mga anghel—isang kaharian ni Satanas.

Mga hinirang na anghel—naglilingkod.

Sinalubong ang Pagkakatawang-tao.

Naglingkod kay Jesus—sa halamanan—sa Krus—sa Pagkabuhay na Muli—sa Pag-akyat sa Langit—sa Ikalawang Pagdating.

Tagapagpatupad ng biyaya at ng paghatol.

1:3 *tunay na larawan ng Kanyang pagka-Diyos—eksaktong pagpapahayag ng Kanyang pagkatao.*

1:4 *Palibhasa'y ginawa—nang Siya'y naging.*

2 Si Cristo, ang Walang Kasalananang Anak ng Tao—mas mababa kaysa sa mga anghel ngunit nakahihigit sa kanila.

2:1-4 Isang babalang pasingit.

2:3 "Ang paraang ibinibigay ng langit ay dapat yakapin

At hindi pabayaang, sapagkat kung nais ng langit

At ayaw natin, ang alok ng langit ay ating tinatanggihan."

Shakespeare, *Richard II*, 3:2.

2:8-9 Siya'y inilagay sa itaas ng lahat upang malaman ng lahat na sa bandang huli, ang lahat ay hayagang mapapasakop sa

Kanya.

2:10 *sakdal*—Lagi Siyang sakdal sa Kanyang likas, ngunit kinailangan Siyang gawing sakdal bilang Tagapagligtas sa pamamagitan ng Kanyang mga paghihirap.

2:11 *pawang sa iisa*—iisang pamilya, iisang Ama, iisang buhay.

2:18 Judas 24—May kakayahan Siyang sumaklolo—Tingnan ang kab. 7:25.

3 Si Cristo, higit na mabuti kaysa kay Moises—Ulo sa bahay ng Diyos.

3:7—4:2 Babala.

4:3 Si Cristo, higit na mabuti kaysa kay Josue (na humalili kay Moises at nanguna sa kanila papasok sa lupain).

4:11-13 Babala.

4:14—7:28 Si Cristo, higit na mabuti kaysa kay Aaron—ang Kanyang pagkasaserdote ay nakahihigit sa pagkasaserdote ni Aaron.

4:16 [huling sugnay]—para sa tulong sa tamang panahon.

5:12—6:12 Isang babalang pasingit.

6:1-2 Ang mga "pares" ng turo ng Lumang Tipan: *pagsisisi at pananampalataya; mga paghuhugas at pagpapatong ng mga kamay*; pagkabuhay na muli at walang-hanggang paghatol.

6:13—7:2 8 Ang pagkasaserdote ni Cristo ayon kay Melquisedec.

6:18 Ang mga lunsod na ampunan—Tingnan ang Josue 20.

7 Si Cristo, ang tunay na Melquisedec—ang Haring Saserdote.

7:2 Tingnan ang Isaia 32:17—Ang katuwiran ay dapat mauna sa kapayapaan.

7:3 Ang mga hindi binanggit ng Kasulatan ay kasintotoo ring kinasihan gaya ng mga ipinahahayag nito.

7:12 Pansinin—"Isang pagbabago ng kautusan!" t. 18; 8:7.

7:25 May kakayahan Siya—kab. 2:18.

8 Ang bagong tipan, higit na mabuti kaysa sa luma.

8:6 Higit na mabuting tipan—at higit na mabubuting pangako.

9–10 Ang higit na mabuting handog.

9:2 at 4 Pansinin ang pagkakaiba ng "na kinaroroonan" at "na may."

9:8 nakatayo pa—ibig sabihin, may katayuan pa sa harap ng Diyos.

9:12 Walang-hanggang pagtubos.

9:14 Walang-hanggang Espiritu.

9:15 Walang-hanggang mana. Ang kamatayan ang nagbibigay-bisa sa isang testamento.

9:22 Kapayapaang ginawa sa pamamagitan ng dugo—Colosas 1:20.

Kapatawaran sa pamamagitan ng dugo—Efeso 1:7.

Tinubos sa pamamagitan ng dugo—1 Pedro 1:18-19.

Pinawalang-sala sa pamamagitan ng dugo—Roma 5:9.

Nilinis sa pamamagitan ng dugo—1 Juan 1:7.

Pinabanal sa pamamagitan ng dugo—Hebreo 13:12.

Nagtagumpay sa pamamagitan ng dugo—Apocalipsis 12:11.

10:22 Lubos na katiyakan—Colosas 2:2.

10:26-39 Babala.

10:26 *kung tayo'y sinasadyang magkasala*—ibig sabihin, ang sinasadyang tumanggi sa Ebanghelyo ay wala nang ibang handog.

10:29 *hinamak*—ininsulto. Efeso 4:30.

10:35 Gantimpala sa paglilingkod—Tingnan ang kab. 11:24-26.

11 Ang paglakad sa pananampalataya. Mga saksi sa kapangyarihan ng pananampalataya. Hindi natin mababasa, "Sa pananampalataya, si Lot ay naupo sa pintuang-bayan ng Sodoma!"

Ang pananampalatayang nagliligtas—

hindi: 1—Isang pananampalataya lamang sa kasaysayan.

2—Pananampalataya sa mga ordinansa o mga sakramento.

3—Sa Iglesya.

4—Sa sarili.

5—Sa mga karanasan.

kundi: Pagtitiwala sa inihayag ng Diyos. Nakasalig ito sa pagsisisi. Si Cristo ang Layunin nito. Ang Salita ng Diyos ang awtoridad nito. Ito ay isang personal na pagkakaugnay sa Panginoong Jesu-Cristo.

11:1 *katunayan*—tiyak na paniniwala.

11:17 Pansinin ang paggamit ng *bugtong*—Tingnan ang Juan 3:16.

11:21 Sa wakas, isang mananamba sa halip na isang mapagpakana.

11:24 "Inilagay ng Providensiya si Moises sa palasyo ni Faraon—ngunit inilabas siya roon ng pananampalataya." C.H.M.

11:26 Gantimpala sa paglilingkod. Tingnan ang 2 Juan 8.

11:29 Pananampalataya laban sa kapangahasan.

11:37 *nilagari*—Sinasabing ganito ang dinanas ni Isaias. Ang paglakad sa pananampalataya—Pangaral.

11:5 Pansinin na ang pagtutuwid ay hindi kinakailangang parusa. Ito ay pagtuturo sa pamamagitan ng disiplina. Maaaring manlupaypay ang isang tao rito—t. 5; o hamakin ito—t. 5, ibig sabihin, patigas ang sarili laban dito; o masanay sa pamamagitan nito—t. 11. Amos 7:9; Job 34:31.

12:15-17 Babala.

12:17 hindi nakasumpong ng lugar para sa pagsisisi—ibig sabihin, sa isip ng kanyang ama.

12:18-24 Ang dalawang sistema na pinaghahambing.

12:18-21 Judaismo—Deuteronomio 4:10, 11.

12:22-24 Kristiyanismo.

12:25-29 Babala.

13 Mga pangwakas na pangaral.

13:2 Si Abraham, si Lot, si Manoa, at iba pa.

13:9 Tingnan ang Colosas 3.

13:15 Ang bunga ng mga labi—Isaias 57:19.

Santiago

Ang Gawa ng Diyos sa loob natin. Wala rito ang paglalahad ng pagtubos na ginawa para sa atin.

Ang tiyak na lugar ng Sulat ni Santiago ay bago pa naihiwalay ang munting kawan mula sa kulungang Judio— bago sila tinawag palabas ng Sulat sa mga Hebreo.

1:1 Ang 12 lipi. Hindi pa ang huling pagtatakwil.

1:4 Iugnay sa 2 Corinto 12:12; Roma 5:3-5.

1:5 Isang Diyos na nagbibigay—Mga Gawa 20:35.

1:6 isang alon—May galaw ngunit walang tunay na pag-usad.

1:9 Pagkakapantay-pantay ng mga Cristiano—Tingnan ang kab. 2:1-4.

1:12 Ang korona ng buhay—Apocalipsis 2:10.

1:18 Soberanong biyaya. Ipinanganak sa Salita ng Diyos. 1 Pedro 1:23.

1:25 Ang kalooban ng Diyos ay dapat maging, para sa mananampalataya, isang kautusan ng kalayaan.

1:26 Hungkag na relihiyon—Tingnan ang Hosea 10:1; Isaias 1:13; 29:8.

2:1 Ang mga mananampalataya ay itinatangi mula sa ibang mga Judio.

2:2-3 Isinulat noong panahong hindi pa nakahiwalay ang Iglesya sa sinagoga.

2:8-12 Tatlong kautusan:

Ang kautusan ng hari—"Iibigin mo," atbp.

"Ang kautusan"—Sampung Utos.

Ang kautusan ng kalayaan—ang kalooban ng Diyos para sa mananampalataya.

2:12 Ang kautusan ng kalayaan—Tingnan ang Awit 119:45.

2:14 Ang pananampalataya ay gumagawa sa pamamagitan ng pag-ibig—Galacia 5:6.

2:21 inaring-ganap sa mga gawa—ibig sabihin, sa harap ng mga tao—"ngunit hindi sa harap ng Diyos." Roma 4.

2:22-26 Inaakay ng pananampalataya ang mga tao na gawin ang hindi talaga maunawaan ng mga tao ng sanlibutan.

3 Ang dila: palatandaan ng nasa puso.

"Mas madaling turuan ang iba kaysa pamahalaan ang ating sarili." J.N.D.

3:2 *nagkakamali tayong lahat*—natitisod tayong lahat.

4 Para sa "Ang 12 Lipi" bilang ganoon. Nagpupumilit na makamit sa makalamang paraan ang madali sanang maibibigay bilang sagot sa panalangin.

4:3 Panalangin—bakit hindi sinasagot.

4:4 Tingnan ang Ezekiel 16:26.

4:5 [huling sugnay] Ang Espiritung nananahan sa atin ay naninibughong nananabik.

4:11 ibig sabihin, inaangkin niya ang lugar ng hukom at inaakusahan ang hukom na pabaya sa kanyang mga pagpapasya.

5:7 Matiyaga—Apocalipsis 3:10; 2 Tesalonica 3:5.

Ang Pagiging Malapit na ng Pagdating:

1—Natatanaw sa mga pangyayari sa mundo. 2—Iglesya.

3—Israel.

5:15 *ililigtas ang maysakit*—pagiginhawahin ang pagod na pagod.

I Pedro

Ang Landas ng Manlalakbay.

Ang paglalakbay at ang wakas nito—paghihirap at kaluwalhatian.

"Ang paglalakbay ng manlalakbay mula sa mundong ito patungo sa darating."

Pansinin ang lugar ng "paghihirap" sa Sulat na ito.

1 Ang landas sa gitna ng ilang.

1:3 Buhay na pag-asa.

1:4 Ihambing sa kabaligtaran ng Jeremias 2:7.

1:8 Si Cristo na nakikilala sa pananampalatayang gumagawa sa pamamagitan ng pag-ibig.

1:10-12 Patotoo ng mga propeta.

1:11 Ang Espiritung nagbibigay-inspirasyon—Tingnan ang 2 Pedro 1:20.

Mga paghihirap ni Cristo—Tingnan ang kab. 2:19.

1:13-16 Pangaral na manatiling matatag.

1:17-21 Kabanalan na batay sa pagtubos.

1:18 [huling bahagi] hungkag na pamumuhay, minana sa mga ninuno.

1:20 *itinalaga nang una*—nakilala nang una.

1:22 Pag-ibig na batay sa pagkapanganak na muli.

2—4 Ang Buhay na nakahiwalay.

2:2 "tungo sa kaligtasan"—J.N.D. at R.V.

2:4-10 Ang espirituwal na bahay at ang bagong pagkasaserdote.

2:4 *Batong buhay*—Mateo 16:18.

2:5 Mga batong buhay.

2:11-17 Pangaral. Pananagutang lumakad sa kabanalan habang nasa sanlibutan.

2:18—3:7 Mga ugnayang pinabanal.

2:19 Paghihirap nang walang katarungan—Tingnan ang t. 20.

2:23 Paghihirap ni Cristo—Tingnan ang kab. 3:14.

3:1 nang walang salita—ibig sabihin, nang hindi nagbubunganga.

3:12 Pansinin kung paanong huminto ang sipi sa gitna ng pangungusap—hindi pa dumarating ang Araw ng Paghuhukom.

3:14 Paghihirap alang-alang sa katuwiran.

3:17-18 Paghihirap dahil sa paggawa ng mabuti—Si Cristo ay nagdusa dahil sa mga kasalanan.

4:1 Mga paghihirap ni Cristo—nagdusa sa laman.

4:12 Paghihirap alang-alang kay Cristo.

4:13 Kabahagi sa mga paghihirap ni Cristo.

4:15 Huwag magdusa bilang mga gumagawa ng masama.

4:16 Paghihirap bilang Cristiano.

4:19 Paghihirap ayon sa kalooban ng Diyos.

5 Paglilingkod at gantimpala.

5:1 Mga paghihirap ni Cristo—Tingnan ang t. 10.

5:2 Mga Gawa 20:28—Pagpapastol sa kawan.

5:7 Awit 55:22.

5:9 Na "sino"—hindi "na ano"!

5:10 Magdusa "nang sandali."

2 Pedro

Katatagan dahil sa apostasya.

1 Espirituwal na paglago.

1:9 nakalimot—"Forgetful Green." Bunyan.

1:13 "Pukawin"—iugnay sa 2 Corinto 5. Tingnan ang kab. 3:1.

1:19 isang lalong tiyak na salita ng hula—ang salita ng hula na pinagtibay.

1:20 anumang sariling pagpapaliwanag—ng sarili nitong pagpapaliwanag.

2 Mga gurong tumalikod.

2:1 Mga anyo ng kapahamakan.

2:15 Ihambing sa Sulat ni Judas.

3 Ang Pagbabalik ng Panginoon.

3:10 Ang Araw ng Panginoon.

3:12 Ang Araw ng Diyos.

3:13 Tingnan ang Isaias 65 at 66.

3:15 Hindi ba ipinahihiwatig dito na si Pablo ang sumulat ng Hebreo?

3:16 *mahirap unawain*—gaya ng sa Hebreo 6 at 10.

I Juan

Ang Sulat ng Pakikisama. Liwanag at Pag-ibig.

Sa Ebanghelyo ni Juan: Ang Buhay na Walang Hanggan na Inihayag sa Anak ng Diyos.

Sa unang Sulat: Ang Buhay na Walang Hanggan na Inihayag sa mga Anak ng Diyos.

1:1 ibig sabihin, Ang pasimula ng Kristiyanismo. Hindi "sa pasimula" gaya ng sa Genesis 1:1 at Juan 1:1.

1:2 "Ang Buhay na inihayag."

1:7 Pansinin: Kung *saan* tayo lumalakad—hindi kung *paano*. Lahat ng tunay na Cristiano ay lumalakad sa Liwanag.

2:3-11 Ang pagsunod ang katibayan ng buhay.

2:4 Ang nakakikilala sa Diyos ay nagsisikap na sumunod sa Kanya.

2:7-8 Tingnan ang Juan 12:49—Ang patotoong ibinigay ng Ama sa Anak. Ang iisang Buhay ay nasa Kanya at nasa atin.

2:12-28 Ang pamilya ng Diyos.

2:2 9—3:15 Ang dalawang pamilya.

3:1 Ang pag-ibig ng Ama sa Kanyang mga anak. *mga anak ng Diyos—at gayon nga tayo.* R.V.

3:3 Tingnan ang 1 Tesalonica 3:12, 13.

3:9 *gumagawa*—nagsasagawa nang palagian.

3:16-24 Ang pag-ibig, ang pagpapakita ng bagong likas.

3:17 Aktibong pagkakawanggawa, isang kondisyon para masagot ang panalangin. Tingnan ang Kawikaan 21:13.

3:20-21 Maaaring humatol ang puso—at sa gayon ay imposible ang tunay na panalangin. Tingnan ang Awit 66:18.

4:1-6 Ang espiritu ng katotohanan at ang espiritu ng kamalian.

4:7-21 Sakdal na pag-ibig—ang pagpapakita nito at ang mga bunga.

4:12 Juan 1:18—Ang Diyos na nahayag sa atin.

4:15 Ang Diyos na nananahan sa atin.

4:17 Sakdal na pag-ibig.

Araw ng Paghuhukom—Tingnan ang Juan 5:24.

5:1-13 Katiyakan sa pamamagitan ng patotoo ng Diyos.

5:1-5 Mga nagtatagumpay.

Buod—Pag-ibig at Pagsunod, mga katibayang nagtatagumpay ng buhay na mula sa Diyos.

5:6-13 Ang saksi—tubig para sa paglilinis, dugo para sa pagbabayad-sala. Ang iba—gaya ng mga propeta—ay dumating sa pamamagitan ng tubig— ipinapahayag ang Salita para sa paglilinis—ngunit Siya lamang ang dumating sa pamamagitan ng tubig at dugo. Tingnan ang Ezekiel 36:25.

5:14-21 Pangwakas na salita.

5:14-15 Pagtitiwala. Ang panalanging sinasagot ng Diyos.

5:16-17 Kasalanang hahantong sa kamatayan—Jeremias 11:14; Isaias 22:14.

5:18-21 Mga katiyakang mula sa Diyos.

2 Juan

Isang karagdagan sa 1 Juan.

Ang katotohanan ay dapat panindigan anuman ang kapalit.

Tanging Sulat na para sa isang babae.

1 ang hinirang na ginang—Lady Electra.

3 Ang Anak ng Ama—ang pinakamataas na pagsubok.

4-6 Ang pag-ibig ay hindi salungat sa katapatan sa katotohanan.

8 Hebreo 11:2 6—Gantimpala sa paglilingkod—Apocalipsis 22:12.

10-11 Pananagutang subukin ang mga huwad na guro at tanggihan sila.

3 Juan

1 Ang pag-ibig ay dapat laging ipakita.

8 Pakikisama sa katotohanan.

9-11 Babala laban sa pagmamataas sa iglesya.

Judas

Ang Lumalalang Apostasya.

1 Tingnan ang Lucas 6:16 tungkol sa kaugnayan nina Judas at Santiago, na anak ni Alfeo.

3 Ang pananampalatayang minsanang ibinigay para sa lahat.

4 Lahat ng gumagapang na bagay ay marumi—Tingnan ang Levitico 11:41.

nang lihim—palihim na gawain.

5-7 Ang pagkawasak ng mga tumalikod.

8-10 Mga humahamak sa katotohanan.

11 Tatluhang apostasya.

12-13 Ang sakdal ng Diyos laban sa masasamang manggagawa.

14-15 Ang hula ni Enoc.

16-19 Mga di-banal na naghihiwalay ng sarili—Kawikaan 18:1.

20-23 Ang mga mapagkukunan ng pananampalataya.

20 Masipag mag-aral, madasalin.

21 Mapagtiwala, puno ng pag-asa.

22-23 Mahabagin.

24 Ihambing sa Efeso 3:20.

may kakayahan—tingnan ang Hebreo 2:18.

Apocalipsis

Ang Aklat ng Trono.

Trono —27 beses.

Aklat ng Kordero. Kordero—24 beses.

1:8 Tingnan ang Isaias 48:12.

1:16 Tingnan ang Isaias 49:2.

2:1 Juan 20:26—Si Jesus sa gitna—Tingnan ang kab. 5:6.

2:2, 9, 19; 3:1, 8, 15 *Nalalaman Ko ang iyong mga gawa*—ang pagtimbang ng Panginoon.

2:4 Ang pinakamalaking erehiya sa lahat ay ang kawalan ng pag-ibig.

2:7, 11 Pangako sa nagtatagumpay—punungkahoy ng buhay—Genesis 3:22.

2:17 Pangako—mana—Exodo 16.

Putting bato—paghahati-hati ng mga lipi.

2:20 Jezebel—Isang paganong prinsesa na naiugnay sa bayan ng Diyos—siya talaga ang naghari sa Israel; pinuno sa pagtalikod sa pananampalataya at tagapanlinlang ng bayan. Ang sistemang papal—1 Hari 16:31.

2:26 Pangako—pagsakop sa Canaan.

2:28 Bituin mula sa Juda—hula ni Balaam.

3:5 [unang bahagi] Pangako—mga kasuotang pangsaserdote.
[huling bahagi] Tingnan ang pamamagitan ni Moises. Ihambing sa kabaligtaran ng Awit 69:28.

3:7 Ang susi sa kabang-yaman—Tingnan ang Isaias 22:22.

3:9 Ang pakikipaglaban sa legalismo. Mga nagpapa-Judio sa iglesyang nagpapanggap.

3:12 Pangako—ang Templo ni Solomon.

3:14 Laodicea—Isang lunsod sa Frigia na napakayaman—nangangalakal ng mamahaling balabal at pamahid—bumubuhos ang ginto. Ang iglesya roon ay halos ginaya ang lunsod—kuntento sa sarili, umaasa sa sarili, matuwid sa sariling tingin.

3:16 Hindi kaaway, hindi rin masugid na kaibigan.

3:18 Pangaral—Ang Panginoon na nag-anyong naglalakbay na mangangalakal.

3:20 *Narito, Ako'y nakatayo*—anong pagpapakumbaba! anong pagtitiis!

Narito, Ako'y kumakatok—Sa pamamagitan ng Salita, ng kahirapan, ng pagkaulila.

4:1 Unang pagbubukas—Tingnan ang kab. 11:19.

4:3 Tingnan ang Exodo 39:10, 13—Sardio—Ruben. Jaspe—Benjamin.

4:4 Hindi korona ng hari—kundi mga gantimpala.

4:6 Ang mga mata ng Panginoon—Tingnan ang Zacarias 4:10.

4:11 Ang tao ay *para sa Diyos*; hindi ang *Diyos para sa tao*—Tingnan ang Colosas 1:18.

5:1 Ang mga titulo ng pagmamay-ari—Tingnan ang Jeremias 32:10, 11.

5:6 Si Jesus sa gitna—Tingnan ang Mateo 18:20.

6:2 Tagumpay na walang dugo—ang mga tagumpay ng kapayapaan.

6:4 Digmaang nagpapatayan sa isa't isa at laganap sa buong mundo.

6:5 Taggutom—ang pagkain ay ibinibigay nang tinitimbang.

6:8 Salot na Idinagdag sa mga Lagim ng Digmaan at Taggutom.

6:9 Mga banal na Judio na pinatay sa unang bahagi ng kapighatian.

6:12 Tingnan ang Isaias 2:19, 21. Gayundin ang Isaias 34:4.

6:13 Pagguho ng sibilisasyon. Pagbagsak ng maayos na pamahalaan.

7:2-4 144,000—ang nalabi ng Israel—tinatakan bago magsimula ang huling kalahati ng ika-70 sanlinggo.

7:9-10 Mga Hentil na tumanggap sa mensahe ng nalabi ng Israel sa mga araw ng kapighatian.

8:1 Ang katahimikan bago ang darating na unos ng paghatol.

8:3 Ang anghel na saserdote.

9:2 Matinding pandaraya na pumapawi sa liwanag.

9:7 Nahum 3:17.

9:8 Mapanghalina.

9:10 Ang propetang nagsasalita ng kasinungalingan.

10:7 Ang hiwaga ng Diyos ay matatapos kapag tumunog ang ikapitong trumpeta.

10:9 Ang pagkain sa Salita ng Diyos—Jeremias 15:16; Ezekiel 2:7; 3:1-3.

10:11 sa *harap ng*—may kinalaman sa.

11:3 Ang dalawang saksi. Iugnay sa Zacarias 4—Pagkahari at pagkasaserdote.

11:5 Tingnan ang Jeremias 5:14.

11:6 Isang patotoong katulad ng kay Moises at kay Elias.

11:8 Ang Jerusalem ay tinawag na Sodoma—Tingnan ang Isaias 1:10.

11:12 Ang pag-agaw sa gitna ng kapighatian sa mga saksing pinatay sa ilalim ng halimaw.

11:15 Ang ikapitong trumpeta ang nagpapasimula ng Kaharian at nagpapatuloy hanggang sa paghatol sa masasama, ibig sabihin, hanggang sa Malaking Puting Trono, kaya nabubuo ang isang serye ng hula.

11:19 Ikalawang *pagbubukas*—Tingnan ang kab. 15:5.

12 Isang "Tanda" sa Langit—ang iniisip ng Diyos tungkol sa Israel. Jeremias 4:31—Tingnan ang Isaias 66:7. Ang babae ay wala sa langit—kundi nasa lupa, gaya ng pinatutunayan ng talatang 12. Ang Israel ang ina ng Mesiyas—Tingnan ang Isaias 9:6; Mikas 4:10; 5:2, 3; Roma 9-5.

12:2 Tingnan ang buong paglalarawan ng tagpong ito sa Mikas 4:8 hanggang 13.

12:14 Ang agila—Exodo 19:4.

13:2 Ang halimaw na hindi mailarawan sa Daniel 7:7.

13:3 Ang ulong pang-emperador na nasugatan nang ikamamatay—ngunit binuhay muli ng kapangyarihan ni Satanas. Ang ulong pang-emperador na minsang nasugatan nang ikamamatay ay babangon muli sa mga huling araw—Tingnan ang Habakuk 3:13.

13:11 Ang halimaw na parang kordero—ang huwad na Mesiyas.
Tingnan ang Daniel 11:36 hanggang 45; 2 Tesalonica 2; 1 Juan 2.

13:15 *buhay*—hininga. Ihambing sa kabaligtaran ng Habakuk 2:19.

14:11 Tingnan ang Isaias 34:10.

14:13 *Mapalad*—Tingnan ang kab. 16:15. "Hindi pa dumarating ang lahat ng resulta!" W. P. White.

14:14 Ang Anak ng Tao—huling paggamit ng katawagang ito—Tingnan ang Mateo 8:20.

14:15 Ang pag-aani—paghatol na may pagtatangi—Tingnan ang Mateo 13:30.

14:18 Ang pag-aani ng ubas—Joel 3:13. Ang walang-awang paghatol sa tumalikod na Israel.

15:2 Ang mga banal na pinatay sa malaking kapighatian.

15:5 Ikatlong *pagbubukas*—tingnan ang kab. 19:11.

16:1 *mga sisidlan*—mga mangkok.—Ihambing ang mga paghatol ng mga mangkok sa mga salot sa Egipto.

16:12 Ang samahan ng mga bansa sa silangan, "Ang mga hari mula sa sikatan ng araw."

16:15 *Mapalad*—Tingnan ang kab. 19:9.

17:5 Sino ang mga anak na babae? Tingnan ang Ezekiel 16:44.

18:7 Ang mapagmataas na pagyayabang ng Babilonia—Tingnan ang Isaias 47:7.

18:14 "Ang panahon ng bunga na ninanasa ng iyong kaluluwa ay lumayo na sa iyo."

19:9 *Mapalad*—Tingnan ang kab. 20:6.

19:11 Ikaapat na *pagbubukas*.

19:15-16 Ang pisaan ng ubas—Tingnan ang Isaias 63:1-10.

20:6 Mapalad—Tingnan ang kab. 22:7.

20:11 Job 14:12.

20:25 Ihambing sa kabaligtaran ng Ezekiel 42.

22:1 Ang ilog ng Diyos—Tingnan ang Genesis 2:10; Awit 36:8; 46:4; 65:9; Awit ni Solomon 4:15; Isaias 58:11; Ezekiel 47:1-12.

22:7 *Mapalad*—tingnan ang t. 14.

22:10 Ihambing sa kabaligtaran ng Daniel 12. Tingnan ang Isaias 29:10-12.

22:12 Gantimpala sa Hukuman ni Cristo. Tingnan ang 2 Juan 8; Isaias 40:10; 62:11.

22:14 *tumutupad ng Kanyang mga utos*—"naglalaba ng kanilang mga damit," ang tamang basa.

Sa Diyos ang lahat ng kaluwalhatian.